مرۆڤ و ژیان

بەرگی شەشەم

نوسینی :

کا روا ن سلیما ن کا کە مە د

هە ولێر - ٢٠١٩

ناوی کتێب : مرۆڤ و ژیان
نوسەر : کاروان سلێمان کاکەمەد
بابەت : لێکۆڵینەوە
بەرگ : شەشەم
تایپ : نوسەرخۆی
نرخ : دیاری یە
دیاری یە بۆ /......................
بەرواری :   /   /

لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپارد
نی (٦٧٣)ی ساڵی (٢٠١٨)ی پێدراوە.

لەبارەی هاوسەرگیری و ژیانی خێزانی :

مێژووی هاوسەرگیری بۆهەردوو مرۆڤی یەکەم دەگەڕێتەوە (ئادەم و حەوا) ، پەیمانێکی کۆ مەلأیەتییە٠

(ع) دەڵێ : ((ئەگەرهاتوو ژن و مێردێك هەموورۆژێك شەڕوئاژاوەیان بوو ، ئەوابەبۆچوونی من لێکجیاببنەوە باشترە ، چونکە بەجیابوونەوەیان کۆتایی بەوکێشە بەردەوامە دێت٠بەلأم نابێ منداڵەکان بکرێنە قوربانی واتا هیچ کام لەژن و مێردەکە نابێ منداڵەکانیان بێ بەش بکەن لەسۆزوخۆشەویستی دایك و باوکیان))٠

(ع) دەڵێ : ((پیاوشەرم دەکات ئەگەرهاتوو خەڵك بزانێ کێشەی خێزانی هەیە ، بەلأم ئافره ت نا ، کاتێك کێشەیەکی هەبێ لەگەڵ مێردەکەی باسی دەکات جا لەگەڵ دراوسێی بێت یان لەگەڵ هاوڕێیەکی بێت یان لەگەڵ دایك وئەوانەی))٠

(م) دەڵێ : ((ئەوئافرەتانەی توندوتیژییان لەگەڵ بەکاردێ باهەوڵ بدەن خۆیان چاك بکەن بۆئەوەی توندوتیژی لەسەریان نەمینێ))٠

(ب) دەڵێ : ((هەندێك جارئافرەت لەمەهانەوگێچەڵ دەگەڕێ بەمەش هانی پیاوەکەی دەدا ت توندوتیژی لەبەرامبەری بەکاربێنێ))٠

(ی) دەڵێ : ((لەدایکبوونی منداڵێکی تر لەخێزاندا لێرەدامنداڵی یەکەم هەست بەگوێ پێنه دان دەکات و ئیرەیی بۆ دروست دەبێ ، دەبێ لەڕووی پێبەخشین دا هاوسەنگییەك لە نێوان منداڵەکاندا دروست بکرێت دەبێ لەچیرۆکی حەزرەتی یوسف و براکانی دا پەند وەربگیرێت کەوایان هەست دەکرد یوسف (علیه السلام) لەهەموویان خۆشەویسترە))٠ {إذ قالوا ليوسف وأخوه أحب الى أبينا} يوسف : ٨

(ی) دەڵێ : ((هەمیشەدەبێ دایك شتێك کەزیانی بۆمنداڵەکەیان هەیە دەکەوێتە بەردەستی قابیلی شکانە دەبێ دووری بخاتەوە لێی ، چونکە منداڵ نازانێت چ زیانی هەیە دەبێ قاندر مەکان بگیرێت و پلاك و سویچی کارەبا ئەگەردابەزێنرابوون بکوژێنێتەوە ، چونکە منداڵ دەتوانێت دەستی بیانگاتێ دەبێت شوورە و دیواری بەربەستی بەلەکۆنەکە بەئاستێك بەرز بێت ، کەمنداڵ هەڵنەگەڕێت پیایدا بۆیە دەبێت ئەوشوورەیە بەرزبێت))٠

(س) دەڵێ : ((هیچ کێشەیەکم لەگەڵ هاوسەرەکەم نەبوو ، تەنیا ئەوەنەبێ گومانی خراپ لەنێوانمان دا هەبوو هێندە گومانی خراپ و دڵپیسیم بەرامبەر هاوسەرەکەم کرد تاوەکوما

لم كاول بوو ، شەوان کەمێردەکەم دەنووست مۆبایل و لاپتۆپەکەم دەپشکنی))٠

(ك) دەڵێ : ((ژنەکەم هێندە لێپرسینەوەم لەگەڵ دەکات لەکوێ بووی ؟ لەگەڵ کێ بووی ؟ بێ ئەوەی باوەڕ بەجوابەکانم بکا))٠

(م) دەڵێ : ((لەم سەردەمەدا نەفامی گەیشتۆتە ئەوئاستەی لەولاّتانی ڕۆژئاوا خەڵك هاوسە رگیری لەگەڵ سەگ و مەیموون و گوێدرێژ دەکات و میرات بەپشیلە و مەیموون دەدەن))٠

(د) دەڵێ : ((ئافرەتی واهەیە ئیسراف لەماڵ دەکات ئەم پیاوە شەوو ڕۆژ دەڕوات لەبەرگەر مای هاوین و سەرمای زستان کاروکەسابەت دەکات ئەویش ئەوماڵە بەهەدەردەدات))٠

(م س ن) دەڵێ : ((لەپرۆسەی هاوسەرگیری پەیوەندی خزمایەتی دروست دەبێ ، کەپەیوە ندییەکی پشتی نییە ، بەڵکو پەیوەندییەکی نزمترە ، لەهاوسەرگیری : خاڵ و پورو کوڕە پورو کچەپوور ٠٠٠تاد دروست دەبێ))٠

(ع) دەڵێ : ((لەهاوسەرەکەم جیابوومەتەوە بەشێك کەم وکوڕی منیشی تێدایە ، بەلاّم هەر گیزتوندوتیژیم بەرامبەری نەکردووە یانی لێدانم بەرامبەری بەکارنەهێناوە ، هەمیشە زۆ ربەهێمنی و لەسەرخۆیی وەلاّمم داوەتەوە ، بەلاّم منیش کەم وکوڕیم هەبووە))٠

(م) دەڵێ : بەڕاستی ژن لەدنیادا ئەگەرخراپ و ناپەسند بێت ئەوە ناخۆشی و تاڵی ژیانە بۆ ئینسان ، ئەوشتانەی وادەکات ژیانی مێردەکەی تاڵ بکات ئەمانەن :-

١ – ژنەکە بەگوێی پیاوەکە نەکات٠

٢ – ژنەکە زمان درێژبێت٠

٣ – ژنەکە گرینگی بەپیاوەکەی نەدات٠

(ع) دەڵێ : ((ئەگەرکەسێکت بەدڵ نەبوو بەجوانی وەلاّم بدەوە دڵی خەڵك نەڕەنجێنی ، ئە گەرکەسێکیش هاتەداخوازیت وئەوتۆی بەدڵ نەبوو دلگران مەبە ، چونکەکەس نازانێ خێر لەچی دایە ، هەرخواخۆی دەزانێت))٠

(ع) دەڵێ : ((لەبەرئەوەی ژیانی خێزانی بۆڕۆژێك ودووان نییە دەبێ ڕاستگۆبی لەگەڵ ئەو کەسەی ژیانی خێزانی لەگەڵ دروست دەکەی ، سروشتت چۆنە ؟ چ نەخۆشییەکت هەیە ئە وانە بۆکوڕەکە باس بکەی))٠

(گ) دەڵێ : ((من لەوبڕوایەدام کچی قوتابی ، کەقۆناغەکانی خوێندنی تەواوکرد ئینجاشوو

بكات باشترە ، بەلاّم كچی ماڵەوەهەركاتێك شووی كرد بابیكات))٠
(ق) دەڵێ : ((مەسەلەی شووكردن تەمەنی دیاریكراوی نییە ، بەڵكوپەیوەستە بەڕێككەوت جائەوڕێككەوتە ئایاتەمەنی (٢٠) ساڵییە یان تەمەنی (٢٥) ساڵییە))٠
(ت) دەڵێ : ((لەكاتێكدا لەماڵی باوكم بووم ژیانێكی خۆشم هەبوو لەگەڵ دایكم و باوكم بە هاران دەچووینەدەرەوە ، جنێوم نەدەبیست ، گرفتی ژیانم نەبوو ، بەلاّم پاش شووكردن ژیا نم وەك دۆزەخی لێهاتووە ڕۆژێكی خۆشم نییە هاوسەرم بڕوای بەچوونە دەرەوە وپیاسەكر دن نییە تەنانەت هەندێك جارتوندوتیژیش دەنوێنێت))٠
(ل) دەڵێ : ((دووساڵە ژیانم وەك جەهەننەمی لێهاتووە دایمەن شەڕوبۆڵەبۆڵە))٠
(ف) دەڵێ : ((بەسەرخۆشی هاتنەوەی مێردەكەم و هاواركردن و لێدان ٠٠٠))٠
(ع) كوڕێكە دەڵێ : ((پێشترئیشم هەبوایە نەبوایە بەلامەوە گرینگ نەبوو ، خەمی كرێی خانووم نەبوو ، نەوت ، ئاو ، كارەبا))٠
(ع) دەڵێ : ((دایك و باوك نابێ منداڵیان بەرەڵلاّی كۆلاّن بكەن ، لێی نەپرسێتەوە ئایا كێ دەكات بەهاوڕێی خۆی لەبەرئەوەی منداڵ كەم ئەزموونە لەوانەیە تووشی منداڵی خراپ بێ))٠
(ش) دەڵێ : ((ڕۆژانەی منداڵ پێویستی سەرشانی دایك و باوكە ، چونكە ئەو منداڵە پێو یستی بەپارەهەیە ، كەدەچێتە قوتابخانە بۆئەوەی چاوی لەدەستی هاوڕێكانی نەبێت لەبە رئەوەی منداڵ كەدەچێتە قوتابخانە شت دەبینێ وەك : خواردن ئەگەر ڕۆژانەی نەدرێتێ لەوانەیەلەهاوڕێكانی بخوازێت وەك : كێك و شەربەت و زۆرشتی دیكە ، ڕۆژانەش بۆتەعا دەت و خوێك ، هەروەها منداڵ بوون ونەبوونی نازانێ ، بەلاّم نابێت فێری ڕۆژانەی زۆری بكەی ، چونكە ئەگەرڕۆژێ لەڕۆژان ئەودایك و باوكە باری ئابوورییان باش نەبوو لێیان كە م بكرێتەوە كاریگەری باش نابێت))٠
(ع) دەڵێ : ((كەم كردنەوەی ئەركەكانی مارەبڕین و گواستنەوە و ئاهەنگێڕان وشت ومەكی كەمالیات دەبێتەهۆیەك بۆئەوەی ئافرەت بتوانێت ماڵی سەربەخۆ بۆخۆی دابین بكات))٠
(م) دەڵێ : ((ژنهێنان پڕۆسەیەكی پیرۆزەچەندین مەبەستی كۆمەلاّیەتی و دەروونی لەخۆ وە دەگرێت ، یەك لەبنەماسەرەكییەكانی ژنهێنان بەردەوامییە نابێت ئەو پڕۆسەیە بەكا-

تێکی دیاریکراوببەسترێتەوە وەتامردن بەیەکەوە بژین وەژنهێنان تەنها بۆچارەسەرکردنی گیروگرفتی جنسی نییە))۰

(ل) دەڵێ : ((لەپرۆسەی خوازبینی دا ڕابردووی کچ زۆرگرینگە ، کاتێك کوڕان خوازبینی کچان دەکەن پێی خۆشە بزانێ ڕابردووی ئەوکچە چۆنە ، بۆیە لەڕابردووی ئەوکچە دەکۆ لێتەوە))۰

(ن) دەڵێ : ((لەسەرئێمەی دایك وباوکان پێویستە منداڵەکانیان ڕابهێنن لەسەرخوێندنەوە۰ مانگانە گۆڤارێکی مندالأنیان بۆبکڕین ، خۆشەویستی خوێندنەوە لەناودڵیان بڕوێنین))۰

(س) دەڵێ : ((حەزدەکەم کوڕێك ببێتەهاوسەرم تەمەنی لەخۆم گەورەتربێ وبالأی لەخۆم درێژتربێ وخاوەن کەسایەتی بێت))۰

(ت) دەڵێ : ((ئەوکەسەی دەبێتەهاوسەرم کاروکاسبی هەبێت وڕەوشتی بەرزبێت))۰

(پ) دەڵێ : ((ئەوکەسەی دەبێتە هاوسەرم لەگەڵم بگونجێ))۰

ئافرەت و شووکردنەوە :

شووکردنەوە بەهۆکاری ونبوون ، زانایانی ئیسلام لەژنی مێردمردوو بیروڕای جیاوازیان هە یە ، کەئایائارام دەگرێت تا ئەوکاتەی چارەنووسی مێردەکەی بەدەردەکەوێت یاخود ماوەیە کی دیاریکراو چاوەڕوان دەکات تاچارەنووسی مێردەکەی بەدیاردەکەوێت پاش ئەوماوەیە شوودەکاتەوە ؟

لەدادگا پاش بەسەرچوونی ماوەیەك دادوەربڕیاری جیابوونەوەیان دەدات لەسەرداوای ژنە کە بۆئەوەی دووربێت لەزیان٠

ئەگەرمێردەکە ونبووبێت وهەوالّی نەبێت و شوێنی نەزانراوبێت وەك گەشتیارێك دەچێت بۆ بازرگانی یاخود بۆخوێندن ، دووەمیان ئەوەیە بزربوونەکەی لەڕوودا لەناوچوون بێت وەك ئەوکەسەی لەدەریادا کەشتییەکە دەشکێت و هەندێك لەسەرنشینەکانی لەناودەچن ، ئەوەلێرەدا بەپێی بۆچوونی ئاڕاستەی حەنبەلی ژنەکە چوارسالّ چاوەڕێ دەکات و دواترما وەبەندی مێردە مردوو دەگرێت ، کەچوارمانگ و دەڕۆژە دواتردەتوانێت هاوسەرگیری بکا تەوە، بەلاّم شافعییەکان دەلّێن نابێت ژن هاوسەرگیری بکاتەوە تادلّنیادەبێت لەمردنی مێر دەکەی ، بەلاّم حەنبەلییەکان دەلّێن ئەگەرچارەنووسی مێردەکەی نادیاربوو ئەوابڕیاردەدر ێت بەمردنی پاش بەسەرچوونی ماوەیەك ، کەداوەر دیاری دەکات٠ئەگەربڕیاردرا بەمردنی ئەواژنەکە ماوەبەندی مێردمردوو دەگرێت دواتردەتوانێت هاوسەرگیری بکات٠هەروەهائیما ئیمامی مالك وادەڕوانێت کەکەسی ونبوو کەبزرە ئەواپاش چوارسالّ بەمردوو دادەنرێت٠

(م) دەلّێ : ((دووسالّ بەرلەوەی ئەسیربکرێم ژیانی هاوسەریم پێکهێنا پاشان بانگکراین بۆ سەربازی لەسالّی (١٩٨٣)من ئەوکاتە یەك مندالّم هەبوو کوڕێك بەناوی (ك) ، هەمان سالّ وا تا لەسالّی (١٩٨٣)چوین بۆ(فاو) پاش (١٥)پانزە ڕۆژلەوێ لەهەلّمەتێکی هێزەکانی ئێراندا من لەگەلّ سێ هاوڕێی دیکەم بەناچاری خۆمان دابەدەستەوە٠بەرلەوەی لەمالّەوەبڕۆم بۆسەربا زی کوڕەکەم زۆرگریابەشوێنمدا خۆشم خەوم بینی کەلەجێگەیەك ونبووم نەمدەزانی لەکو یم ؟ کەنیشانەی ئەسیری من بوو٠من بەدرێژایی ئەو(١٠) دەسالّە گەلێك ناخۆشیم بینی هە moomوومان بەتایبەتی ئەوانەی خێزانیان هەبوو دەگریان بۆ هاوسەرومندالّەکانیان هەروەها بۆ دایك و باوك و خوشك وبرا ، چونکە نەهەوالّمان پێدەگەیشت نەدەمانتوانی نامەبنێرین بۆ

یە زۆرێك لەوكەسانەی كەلەوێ بوون تووشی نەخۆشی دەروونی بووبوون یان دەمردن٠وە ختێ ناوم خوێندرایەوە من یەكەم وەجبەبووم كەدیل بەدیلمان پێكرا ، كەپێیان وتم خۆ ت ئامادەبكە بەیانی ئازاددەكرێیت زۆردڵخۆش بووم ، چونكە (١٠)دەساڵ بوو ژن ومنداڵە كەم نەدیبوو بەردەوام بیریانم دەكرد زۆرخەمی ئەوەم بوو بمرم بۆیەكجاری نەیان بینمە وە٠وەختێ هاتینەوە بەغدا كەس وكارەكەم دووشەوودووڕۆژبوو لەوێ چاوەڕوانیان دەكرد م، ئاهەنگیان بۆسازكردبووم لەماڵەوە بۆیەكەمجاردایكم بینی كەهات بۆلام دووجارلەهۆش خۆی چوو ، پاشان براكانم ، خوشكەكانم ، منداڵەكەم ، بەلاّم هاوسەرەكەم لەگەڵیان نەبوو وەختێ پرسیارم كرد گوتم : كوان ئەوان ؟ وتیان : لەماڵەوەن میوان زۆرە٠من دەستم لە — ملی كوڕەكەم دابوو دەگریام لەخۆشیاندا ، بەلاّم لەكەركووك بۆنانخواردن دابەزین كوڕەكە م پێی وتم : باوكە شووی كردۆتەوە ئەوە ناخۆشترین ساتی ژیانم بوو تەنیا وتم : كوڕەكەم خۆم ماوم تابمێنم نازت هەڵدەگرم بۆیەلەوساتەوە تائێستا بڕیارم داوە بێ هاوسەربژیم))٠

(ك) دەڵێ : ((ساڵی (١٩٨٥) بانگكراین بۆسەربازی من لەسنوری بەسرا دەستگیركرام لەپەلا مارێكی هێزەكانی ئێراندا٠هاوسەرەكەم بەرلەوەی ببێتە هاوسەرم خۆشەویستم بوو دوای هاوسەرگیری (٣)سێ منداڵم لێی بوو بەردەوام لەزیندان بیری ئەوانم دەكرد بەتایبەتی هاو سەرەكەم ئەگەرچی ئێمە لەناو زیندان دا ترسی ئەوەمان هەبوو هاوسەرەكانمان شووبكەنە وە ، بەلاّم من هەرگیزبیرم لەوەنەدەكردەوە هاوسەرەكەم شووبكاتەوە وبەجێم بهێلێ ، چو نكە من وئەوبەخۆشەویستی بەیەكگەیشتبووین تاڕاددەیەكیش خزم بووین ، كاتێك لەبەها ری ساڵی (١٩٩٤) ئازادكراین هێنایانینەوە بۆ بەغدا لەوێ باوكم هات بۆلام پاشان گەڕاینەوە بۆسلێمانی ئاهەنگێكی گەورەم بۆسازكرابوو ، برایەكیشم كۆچی دوایی كردبوو٠دەربارەی ها وسەرەكەم پرسیارم دەكرد كەس وەلاّمی نەدەدامەوە بۆیەڕووم كردە خوشكەكەم وتم : كوا هاوسەرەكەم ؟ ئەوباوەشی پیاكردم و وتی : شووی كردۆتەوە٠ئیدی ئەوەناخۆشترین ساتی ژ یانم بوو زۆرجاردەیبینم ، بەلاّم چاوەكانم پڕدەبێت لەگریان وبەجێی دەهێڵم و یەك وشەم بۆناوترێ))٠

ئافرەت وحیجاب :

وشەی حیجاب لەقورئاندا ناوێك نییە بۆجلك ، بەمانای پەردە هاتووە ، پەردەش ڕێگرە لە بەردەم بینین٠مەلای گەورەی كۆیە دەڵێ : ((بەشەرلە البشرة هاتووە یانی پێست ، مەبە — ست ئەوەیە پێستی بەدەرەوەیە وەك ئاژەڵ و پەلەوەر لەشی بەموو دانەپۆشراوە پێویستی بەوەیە جل لەبەربكات))٠

حسام الدین جودت لەكتێبەكەی دا ((كۆسپەكانی حیجاب)) دەڵێ : هەندێ كەس دەڵێن چە ند ئافرەتێك هەن حیجاب دەپۆشن كەچی كاری بەدڕەوشتی دەكەن لەژێرئەم بەرگە خۆیان حەشارداوە بۆیە ئێمە حیجاب ناكەین ، ڕاستە لەوانەیە هەندێ ئافرەتی واهەبن ، بەڵام نا بێتە پاساو ، چونكە ئەوكەسەی بەرگی سەربازی دەكاتەبەر بۆ بەرگری كردن لەنیشتیمانە كەی ئەگەرهاتووسەربازێك ناپاكی كرد ئەمە ئەوەناگەیەنێ كەبەرگەكەخراپ بێ ئیترنابێ كەس بەرگی سەربازی بكاتەبەر٠

(ت)دەڵێ: ((من ماوەیەك پانتۆڵم لەبەردەكرد ، بەڵام دواترگەیشتمە ئەوقەناعەتەی كەئافر ەت بەوجۆرەجوانە ، كەلەڕەگەزی بەرامبەری جیابكرێتەوە ، چونكەئافرەت بەجلی ڕاستە قینەی خۆی جوانتروناسكترە))٠

(ئیمیلیایلۆمەر) كچەڕۆژنامەنووسێكی ئەمریكی بوو یەكەم ئافرەت بوو پانتۆڵ لەبەربكات ، ئەمەش ڕێگای لەبەردەم كچانی دیكەش خۆش كرد ئەم جلەلەبەربكەن٠

لەخراپییەكانی سەرخۆشی :

عارەق عەقل و ژیری مرۆڤ تێكدەدات ناكۆكی ودوژمنایەتی دەخاتە نێوان خەڵكی و لەكر داری شەیتانەوپیسە٠كلیلی هەمووگوناه وتاوانێكە خەڵكی لەیادی خوا ولەنوێژكردن دوور دەخاتەوە وتووشی ئابڕوچوونی دەكات و بخۆرەكەی وەك شێت لێدەكات و ناسناوی عارەق خۆری پێوەدەلكێنی وپیاوكوژی بەلاوە ئاسان دەكات ونهێنی ئاشكراكردنی بەلاوە ئاسان دە كات٠مەیخواردنەوە چەندشەڕی ناوەتەوە ، چەندەها دوژمنایەتی بەرپاكردووە ، چەندەها پەیوەندی ژن و پیاوی تێكداوە٠ درودی خوای لەسەربێ فەرموویەتی : ((هەركەسێ لەدنیادا مەی بخواتەوە ، ئەوە لەبەهەشت نای خواتەوە))٠خوای گەورە لەسوڕەتی (محمد) لەبارەی ڕوبارەكانی بەهەشت دەفەرموێ : {وأنهرمن خمر} واتا : (چەند ڕوبارێك لەشەڕاب) بەلاْم ئەو شەڕابەی لەبەهەشت هەیە وەك شەڕابی دنیانییە، چونكە عارەقی دنیا عەقل و ژیری تێكدەدات و دوژمنایەتی دەخاتە نێوان خەڵكی ، بەلاْم شەڕابی بەهەشت تەنیا بۆلەزەت و خۆشی دەیخۆنەوە٠

هەواڵی ڕووح :

مردن دەرچوونی ڕوحە لەجەستە ، چارەنووسێکە هەموومرۆڤێك پێی دەگات٠ئاینی اسلا م ، کەدوایین ئاینی ئاسمانییە مردنی واڕوونکردۆتەوە کەدەرچوونی ڕۆحە لەجەستە٠

پزیشکێکی بەناوبانگی وەك (کریستیان بەرنارد) ، کەبەڕێوەبەری پزیشکانی چاندن و گوا ستنەوەی دڵە بۆلەشی مرۆڤ ، یەکەم کەسیشە کەتوانیویەتی دڵ لەمرۆڤێکی مردوو بۆمرۆ ڤێکی زیندوو بگوازێتەوە ، ئەم پزیشکە لەچاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنی سالآنی هەشتاکان لە ئیتاڵیا ڕایگەیاندووە کە بڕوای بە (گیان)هەیە٠مرۆڤ بەمێشکی خۆی ناتوانێ بزانێ کە گیان چییە ؟ چونکە ئەمەلەسەرووی زانیارییەکانی تێگەیشتنی مرۆڤە٠دەڵێ : من چەند جارێك گیانی مرۆڤم بینییوە لەکاتێکدا بەتەواوی بیروهۆشم لای خۆم بووە ، لەبەرنامەیەکی تەلە فزیۆنی بەناوی (مسترۆ) دەڵێ : یەکێ لەنەخۆشەکانم تووشی نەخۆشی جگەربووبوو منیش لەژوورێکی تایبەت دانیشتبووم نزیکەی کاتژمێر(١٠)دەی شەوبوو ، دەرگای ژوورەکەکرایەوە ئافرەتێکی گەنجی لاوازی لەش زەرد لەمن نزیك بۆوە دەستی خستەسەرسینگم و بەهەموو هێزی خۆی پاڵی بەسینگمەوەنا وهیچ قسەیەکی نەکرد منیش دەستم گرت هەستم کردزۆر نەرمە جیاوازبوولەگەڵ گرتنی دەستی مرۆڤ وکەمێك دوورم خستەوە لەخۆم و تێبینی ئەو ەم کرد کێشی هەرنەبوو ئەویش دوورکەوتەوە کاتێك ڕۆیی دیقەتم دایێ کەقاچەکانی لەسە رزەوی نەبوون ، بەڵکولەهەوادابوون بەپەنجەرەکەدا ڕۆیی و لەبەرچاوم ونبوو٠لەوکاتەدا زە نگی ژوورەکەم ژەنی کچەبرینپێچەکەی بەردەستم هاتەلام داوای لێبوردنی کردو وتی : بە داخەوە هۆی دواکەوتنم ئەوەبوو ، کەخەریکی نەخۆشێك بووم گیانی دەدا لێم پرسی باشە وەسفی ئەونەخۆشەم بۆبکە ، چۆن بوو ؟ وتی : گەنجبوو ، درێژبوو ، زۆرلەڕولاوازبوو ، دوو چاوی شینی هەبوو سەیردەکەم هەمان نەخۆش بوو کەگیانی هات بۆلام، بەلاّم نازانم لەبەر چی هات بۆلای من ؟! چەندڕووداوێکی دیکە خۆم بینیومە بڕوای تەواوم بە ژیانی دوای مر دن هەیە٠

نموونەیەکی تر : کابرایەك لەسالآنی شەستەکان ژنێکی ئیمانداری هەبوو بەناوی (ه) کوڕ- ێکی هەبوو بەناوی (ئیبراهیم) دەڵێ : نزیکەی دوومانگ بوو ئەوخێزانەم داوای لێدەکردم بیبەم بۆبەغدا بۆچارەسەری نەخۆشییەکەی منیش بردمە بەغداو لەنەخۆشخانەی گشتی

خەواندیان و وتی : من و تۆبەیەکەوە ناگەڕێینەوە گوتی : توخوالەجیاتی من ئیبراهیم ما چ بکە ، دەڵێ : منیش چوومە میوانخانە و شەو لەسەرجێگا ڕاکشابووم ، سەیرم کردخێزا نەکەم بەلەشێکی سپی زۆرجوان هات بۆلام و باوەشی بۆمن کردەوە ، منیش وتم : ئافرەت ئەوەچی دەکەی لێرە ؟ لەبەرچاوم ونبوو هەرچەندە بانگم کرد بێسوود بوو٠بەیانی هە — ڵسام چوومە نەخۆشخانە کەگەیشتمە ئەوێ پۆلیسێکی عەرەب کەلەبەردەرگای نەخۆشخانە بوو ، پێی وتم : خێزانەکەت کاتژمێر (١١)ی شەومرد٠دیارە گیانی هاوسەرەکەم بووە هاتبوو خواحافیزیم لێبکات٠

تێبینی :

ئەم بابەتە وەرگیراوە لەگۆڤاری هەرێم ، ژمارە (٢٩٦) ی ساڵی (٢٠٠٣) ، کە فیکرەت عیزەت نوسویەتی ، من ناونیشانەکەم گۆڕیوە٠

سەیروسەمەرەکانی دڵ :

پیشەی سەرەکی دڵ بریتییەلەناردنی خوێن بۆهەمووبەشەکانی لەش ، کەکاردەکات وەکوتر ومپایەك بۆگواستنەوەی خوێن بۆئەندامەکانی لەش بەبێ وەستان و وچاندان٠

لەساڵی (١٩٩١) "درووارمور" ڕای گەیاند کەلەناودڵ دا مێشك (عقل) ێکی بچووك هەیە بیردە کاتەوەوهەست دەکات دواتریش زانیارییەکان دەنێرێت بۆمێشك ، پێشتریش قورئانی پیرۆز ئەوڕاستییەی سەلماندووە٠

لەگەڵ سەرەتاکانی سەدەی بیست و یەك نەشتەرگەری چاندنی دڵ پەرەی سەندووە ، نوژدا ران تێبینی دیاردەیەکی سەیریان کردووە ئەویش گۆڕانی باری دەروونی ئەونەخۆشەی کار ی چاندنی دڵی بۆدەکرێت بەڕاددەیەك گۆڕان لەبیروباوەڕی و ئەوەی حەزی پێدەکات وئەوە ی حەزی پێناکات٠

کاتێك ئەومرۆڤەی دەمرێت بەهۆی ڕووداوێك دڵی یەکسەرنامرێت ، بەڵکوبۆماوەیەکی دیار یکراودەمینێتەوە٠ئەگەردکتۆرەکان پێڕاگەیشتن دڵی دەربێنن و بیخەنە ناوشلەیەکی تایبە تی وسەرپەرشتی بکەن ئەوابۆماوەیەکیش دەمینێتەوەوسوودی لێ دەبینرێت بۆنەخۆشێکی دی کەپێویستی بەگۆڕینی دڵ هەیە٠

کچێکی هەشت ساڵی دڵێکی بۆچیندرا دڵەکەش لەکچێکی کوژراوی تەمەن دە ساڵەبوو ، لەدو ای کرداری چاندنەکە کچەکە تووشی خەونی ناخۆشی تۆقێنەردەهات ، کەلەخەودا دەیبینی بکوژێك کچێك دەکوژێت تاسەردانی دکتۆری دەروونییان کرد ئەو وێنانەی لەخەونەکان دە یبینی زۆرڕوون وئاشکرابوون بەجۆرێك هەواڵی وێنەی بکوژەکەیان گەیاندە پۆلیس ، بەهۆ ی سیفاتەکانی پۆلیس بکوژی کچەکوژراوەکەیان دەستگیرکرد٠

دکتۆر (چوارتز) ڕای گەیاندووە کەهەڵساین بەچاندنی دڵ بۆمنداڵێك لە منداڵێکی تر کە دایکی دکتۆربوو ، لەدوای مردنی منداڵەکە دایکەکە بڕیاری دا دڵی کوڕەکەی ببەخشێت، ئە م دایکەدەڵێ : هەمیشەهەست دەکەم کوڕەکەم لەژیان داماوە، کاتێك لەم منداڵەنزیك دەبمە وەئەوەی هەڵگری دڵی منداڵەکەمە کاتێك دەیکەمەباوەش واهەست دەکەم منداڵی خۆمە٠

سەمەرەیەکی ترکوڕێکی تەمەن هەژدە ساڵە شاعیرومۆزیك ژەن بوولەڕووداوێکی ئۆتۆمبێل دا گیانی لەدەستدا٠دوای مردنی دڵی دەگوازنەوە بۆ کچێکی هەژدە ساڵی دوای چاوپێکەوتن

لەگەڵ دایك و باوکی کچەکە : کچەکە پارچەمۆزیك دەژەنێ و ئەوگۆرانیانە دەڵێ کەپێشتر کوڕەکەدەیووت بەبێ ئەوەی پێشترگوێی لێ بووبێت٠

سەمەرەیەکی تر (سون غراهام) کەکەسێکی خێرخوازبوو ، بەلاًم پاش چاندنی دڵی کەسێك کەخۆی کوشتبوو گۆڕانکاری زۆری بەسەرداهات بەهەمان شێوەخۆی کوشت٠

سەمەرەیەکی تر کەسێکی تربەناوی (کلێر) کەتەمەنی چل وحەوت ساڵ بوو تووشی پاڵەپەستۆی سییەکان بوو نزیك بوولەمردن وەرێکەوتی کوڕێك بووکەمردبوو بەهۆی ماتۆڕسکیلە وە دڵیان چاندبۆ (کلێر) ، پاشان یەکسەر ئەم خاتوونە (کلێر)گۆڕانکاری بەسەرداهات کەدڵی بۆ (بیرە) دەچوو کەپێشترنەی خواردبووەوە ، هەروەها دڵی بۆکچان دەچوو !

ڕاڤەی (٣٠) فەرموودەی پێخەمبەر (درووودی خوای لەسەربێ) :

یەکەم : ((من حسن اسلام المرء ترکه مالایعنیه))٠

وەك ئەوەی ئەم ئۆتۆمبێلەتان چۆن کڕی ؟! ، ئەرێ کچەکانت بۆ شووناکەن ؟ ئەرێ داخوا زییان نییە ؟

(ز) دەڵێ : ((مەسەلەی تەداخولکردنی ژیانی خەڵکی زیاترلەوگەڕەك و شوێنانە دروست دەبێت ، کەزۆرتێکەڵی یەکترین))٠

(ع) دەڵێ : ((هەندێ جار تۆدەتەوێت پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ کەسێك ببەستی بۆئەوەی زۆرترین خەڵك بناسی بۆیە هەندێ وردە قسەدەکات وەك : ئەمڕۆڕۆژێکی خۆشە یان ڕۆژێکی گەرمە٠بۆیە هەندێ جارداوای خۆناساندن دەکەیت بەعەشیرەت یان باوك و باپیر یان ئەوشوێنەی لێی دەژی هەندێك جاریش پرسیاری کاروپیشەدەکرێت ئەمەش دەرگای پەیوەندی لەگەڵ دەورووبەردەکاتەوە ، بەلاَم ئەگەر هاتوو هەندێ پرسیاری ناشەرعیمان کرد ئەوە لەوانەیە ببێتە هۆی لاوازبوونی پەیوەندی کۆمەڵایەتیمان))٠

دووەم : ((المرض حطة)) رواه أحمد وحاكم٠

واتا : ((نەخۆشی مایەی سڕینەوەی تاوانەکانە))٠

هەروەها درودی خوای لەسەربێ فەرموویەتی : ((پەتاوکۆست وبەلأو دڕك و پچڕانی پەتی نەعلەکەی ، تەنانەت کەشتێکی لەبەرچاو وون دەبێ و بۆی دەکەوێتە پەژارەو بۆی دەردە کەوێ کەوتۆتە ژێردەستی یەوە بەوانە مرۆڤی باوەڕدار لەتاوانەکانی پاك دەبێتەوە))٠

سێیەم : ((ان مما أدرك الناس من كلام النبوة الاولى : اذا لم تستح فاصنع ما شئت)) أخرجه البخاري وأبوداود٠

واتا : ((ئەوەی لەقسەی پێخەمبەرانی پێشوو تا ئێستا ماوەتەوە لەشەریعەت و بەرنامەی پێخەمبەرە یەکەمەکان شەرم کردنە ئەوسیفەتەش بەبەردەوامی مایتەوەونەچوویتە ئەو شتانەی ڕەشکراوەتەوە لەشەریعەتی پێخەمبەران ، ئەگەرشەرمت نەکرد چیت ئارەزوولێیە ئەنجامی بدە))٠ئەم وتەیەش : (فاصنع ماشئت) **مەبەست پێی ترساندنە٠**

ئیبنوئەبی حاتەم ڕیوایەتی کردووە لەئوبەی کوڕی کەعبەوە ، دەڵێت : پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) فەرموویەتی : ((خودا (جل جلاله) ئادەمی دروست کرد ، پیاوێکی بالأبەرزبوو قژی سەری زۆربوو ، وەك دارخورمایەکی بەرزوابوو ، کاتێ کەتامی درەختەکە ی کرد جل وبەرگەکەی لەبەری کەوتەخوارەوە کاتێ کەسەیری شەرمی خۆی کرد بەتوندی خۆی دەخستە ناوبەهەشتەوە ، درەختێ قژی گرت وپێیەوە گیرایەوە ، لەوکاتەدا خودا(جل جلاله) بانگی کرد : ئەی ئادەم لەمن ڕادەکەی ؟ کاتێ کەگوێی لەقسەی خودا بوو ، وتی : نە خێر ئەی پەروەردگارم ، بەلأم شەرم دەکەم٠

وەهەبی کوڕی مونەبیە وتوویەتی : پۆشاکی ئادەم و حەوا ڕوناکییەك (نور) بوو بەسەرعە یبیانەوە ، ئادەم عەیبی حەوای نەدەبینی ، حەواش عەیبی ئادەمی نەدەبینی کاتێ لەودارە یان خوارد عەیب وعاریان کەوتەدەر٠

خودای گەورە دەفەرموویێت : {يبنى ءادم قدأنزلنا عليكم لباسا يورى سوءتكم وريشا و لباس التقوى ذلك خير}

واتا : (ئەی نەوەکانی ئادەم ئێمە جل وبەرگی وامان دانێ کەعەیب وعارتان دابپۆشێ وجو انیشتان دەکات ، چاکترلەویش پۆشاکی خۆپاراستنە)٠

خودای گەورە فەرمووی : {ولاتقربا هذه الشجرة} **واتا : (نزیکی ئەم دارە مەکەون)٠ئەمە تاقیکردنەوەی خودا بوو بۆئادەم وحەوا ، هەندێ دەڵێن ئەم درەختە گەنمە ، بەلأم گەنم درەخت (**شجرة**) نییە ، هەندێ دەڵێن (ترێ)یە ، بەلأم (ترێ)ش مێوە ، هەندێ دەڵێن هە نجیرە ، زانینی هیچ سوودی نییەونەزانینیشی هیچ زیانی نییە٠**

حاکم ڕیوایەتی کردووە لەئیبن عەباسەوە ، دەڵێت : لەبەهەشت نەمانەوە لەنوێژی عەسرە وە تاخۆرئاوابوون نەبێ واتا : لەنوێژی عەسرتاخۆرئاوابوون مانەوە٠

ئیبنوئەبی حاتەم ڕیوایەتی کردووە لەئیبنوعەباسەوە ، دەڵێت : ئادەم دابەزێنرایە خوارەوە بۆسەرزەمینێك پێی دەوترا (دەحنا) لەنێوان مەککەوتائیف دا٠وتراویشە ئادەم (سەلامی خو ای لێ بێ) لەهیند دابەزێنرا ، حەواش لەجەدە٠

ئافرەتی ئەمڕۆ ئەوجل وبەرگەی لەبەری دەکات ، ئەوەی لێرە هەیە وەکوئەوەیە لەئەستە مبوڵ هەیە ، بەهەمان شێوەی ئافرەتانی ئەوروپین ، گەورەترین گرینگی پێدانی ڕۆژانەی ئافرەتان بابەتی جوانکارییە٠

الجرجانی دەڵێت : ((الحیاء شەرم کردن واتا وازهێنانی شتێکە لەترسی گازاندەوگلەیی))٠

وەك شەرم کردن لەبەدیارکەوتنی عەورەت ، یان دوکاندار جل وپۆشاکی ناوەوەی ئافرەتی لەبەردەم فرۆشگاکەی هەڵواسیووە بێ ئەوەی شەرم لەو ئیشە نابەجێیەی بکات ، چونکە ئەمە نەزەری پیاوڕادەکێشێت٠ ناوەندی توێژینەوەی خێزانی لەشاری (دۆیسلدۆرف)ی ئە ڵمانی ڕایگەیاندووە : ئافرەتان باڵیان بەسەر بیرکردنەوەی ٩٥٪ی پیاوان دا کێشاوە بەجۆر ێك لەهەرخولەکێکدا بۆ (٦) چرکە ئافرەتان بەسەربیرکردنەوەی پیاوان زاڵ دەبن٠

(چ) دەڵێ : ((شەرمکردن لەقسەکردن من ئەوەبەهەڵە دەزانم، بەلآم دەبێت مرۆڤ شەرم بکا ت دزی بکات ، ٠٠٠تاد))٠

(ع) دەڵێ : ((شەرمکردن لەپرسیارکردن بەهەڵەدەزانم ، چونکە درودی خوای لەسەربێ فەر موویەتی : لایتعلم العلم مستحي ولامستکبر))٠

چوارەم : ((لن يدخل أحد منكم الجنة بعمله)) أخرجه البخاري ومسلم٠

واتا : ((هیچ کەس لەئێوە بەکردەوەی خۆی ناچێتە بەهەشتەوە))٠ئیبن قەییم باسی کرد ووە ، دەڵێ : بەڕاستی چوونە بەهەشت تەنها بەبەزەیی خوایە نەك بەکردەوەی خۆی ، بە لاّم کردەوەکانیش هۆکارن بۆئەوە٠

پێنجەم : ((اية المنافق ثلاث : اذاحدث كذب واذا وعد أخلف واذا أوتمن خان)) متفق عليه٠

واتا : ((نیشانەی دووڕوو سیانە : ئەگەرقسەی كرد درۆدەكات وە ئەگەر بەڵێنی دا نایباتە سەر وە ئەگەرئەمانەتێكی لادانرا خیانەتی لێ دەكات))٠

نیفاق بریتییە لەوەی بەزمان ئیسلام دەربخات و لەناخی دا كافری بشارێتەوە ئەوە نیفاقی اعتیقادی یە ، بەلاَم نیفاقی كرداری دەبێتە هۆی ئەوەی ئیمانەكەی كەم بكاتەوە ، بەلاَم لە ئیسلام دەری ناكات٠ئەونیفاقەی لەم دەقەدا هاتووە لەجۆری نیفاقی بچووكە وەك درۆكردن و بەڵێن جێ بەجێ نەكردن و خیانەت لەئەمانەت٠هەروەك سوێند خواردن بەغەیری خوا وەك ئەم فەرموودەیە : ((من حلف بغير الله فقد كفر أو أشرك))٠

واتا : ((هەركەسێك سوێند بەغەیری خوا بخوات ئەوەكوفری كردووە یاخود شیركی بڕیاردا وە))٠

شەشەم : ((من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فاءن لم يستطيع فبلسانه ، فاءن لم يستطيع فبقلبه ، وذلك أضعف الأيمان))

١ – گۆڕینی خراپە بەدەست :

لێرەداپێویستە وریای ئەوەبین ، کەزۆرجارناکرێ تاکەکانی کۆمەڵگە هێزبەکاربێنن ، چونکە دەبێتەهۆی ئاژاوە ، بەڵکوئەرکی دەسەڵاتی ڕاپەڕاندنە (پۆلیس و سوپا و ئاسایش) بۆئەوەی ئەوخراپەیە بگۆڕن٠

٢ – گۆڕینی خراپە بەزمان :

ئەمەدەبێت تاکەکانی کۆمەڵگە بەکاری بێنن ، هەروەها دەزگاکانی ڕاگەیاندن و پیاوانی ئا ینی٠ئەگەرئەوکەسە زانیت ئامۆژگاری بکەی توڕەدەبێت وجنێودەدات قسەنەکەی باشترە٠ وەبنەمای دروست لەمامەڵەکردن لەگەڵ کەسانی هەڵە بەشێوەیەك ئەوکەسە لەڕێزی کەم نەبێتەوە وشەی جوان بەکاربێنین٠

٣ – بەدڵ پێت ناخۆش بێت٠

حەوتەم : ((الناس شركاء في ثلاث : في الأكل ، والماء ، والنار)) رواه أحمد وأبوداو د٠ **واتا : ((خەڵك لەسێ شت هاوبەشن : لەخۆراك و لەئاوو لەسووتەمەنی))٠**

سەیدقوتب لەكتێبەكەی دا : ((كۆمەڵگەی ئیسلامی)) دەڵێ : ((سیستەمی ئیسلام ماوەی هە ندێ مولكداریەتی گشتی دەدات ئەم پێكچوونە مانای وانییە سیستەمی ئیسلام سیستەمێكی سۆشیالیستی یە ، بەڵكوئەمە پێكچوونێكی ڕواڵەتی یە٠هەروەها ئاینی ئیسلام ماوەی مولكد اریەتی تایبەتی دەدات ئەم پێكچوونە مانای وانییە سیستەمی ئیسلام سیستەمێكی سەرمایە دارییە))٠

هەشتەم : ((٠٠٠كل المسلم على المسلم حرام دمه وماله وعرضه))

واتا : ((٠٠٠هەمووموسوڵمانێك خوێن ومالٚ وناموسی حەرامە لەسەرموسوڵمان))

خوای گەورەداوێنپیسی قەدەغەکردووە لەبەندەکانی و ئەوهۆکارانەشی قەدەغەکردووە ، کە دەبنە هۆی ڕوودانی ، دەفەرموێت : {ولاتقربوا الزنى انه كان فحشة وساء سبيلا} الاء سراء : ٣٢

واتا : (توخنی داوێنپیسی مەکەون ، چونکە داوێنپیسی ئاکارێکی زۆرنالەبارەوڕێگایەکی خر اپە)٠

ئیمامی ئەحمەد ڕیوایەتی کردووە لەئەبوئومامەوە ، کەلاوێك هاتە لای پێخەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) وتی : ئەی پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) ڕێگام بدە زینابکەم ، خەڵکەکە ڕوویان تێکردوسەرزەنشتیان کرد ، وتیان : بێدەنگ بە ، بێدەنگ بە٠پێخەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) فەرمووی : نزیکی کەنەوە ، باش لێیان نزیك کردەوە ، جافەرموو ی : دانیشە٠دانیشت ، پێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ) فەرمووی : ئایابۆدایکت پێت خۆ شە ؟وتی : نەبەخوا ، خوابمکاتە قوربانت ، فەرمووی : خەڵکیش پێیان ناخۆشە بۆدایکیان٠ فەرمووی : ئایاپێت خۆشە بۆکچەکەت ؟ وتی : نەبەخوا ئەی پێخەمبەری خوا (درودی خوا ی لەسەربێ)خوابمکاتە قوربانت ، فەرمووی : خەڵکیش پێیان ناخۆشە بۆکچەکانیان٠فەرمو وی : پێت خۆشە بۆخوشکت ؟ وتی : نەبەخوا ئەی پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەر بێ) خوابمکاتە قوربانت ، فەرمووی : خەڵکیش بۆخوشکەکانیان پێیان ناخۆشە٠فەرمووی : ئایاپێت خۆشە بۆپورت (خوشکی باوکت یان دایکت)وتی : نەبەخوا ئەی پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) خوابمکاتە قوربانت ، فەرمووی : خەڵکیش پێیان ناخۆشە بۆ پور یان٠پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) دەستی لەسەرداناوفەرمووی : ئەی خودایە لەگوناهی ببورەودڵی پاك کەرەوەوشەرمگەی بپارێزە٠گەنجەکە ڕۆیی وئەوشتەی لەمێشکی چووە دەرێ٠

وتوویانەبۆزیانی خۆشەویستی ئەوەندە بەسە ، کەچەندان کەس بەهۆیەوە تێداچوون ئەوە ش لەهەمووسەردەمێکدا٠

(أبو عباس الناسىء) **لەدێرەشیعرێکدا دەڵێ :**

اذا المرء يحمي نفسه حل شهوةلصحة أيام تبيد وتنفد

فمایاله لایحتمي من حرامها لصحة مایبقی له ویخلد

واتا : ئەگەرمرۆڤ لەبەرخاتری لەشساغی چەندرۆژێك خۆی لەشەهوەتی حەلال دەپارێزێ

ئەی بۆخۆی لەحەرامەکەی ناپارێزێ لەپێناوی ژیانێکی هەمیشەیی و نەبڕاوە ؟

(ابن قیم الجوزیة) له (روضة المحبین) **دەڵێ : ((گەورەترین دەبەنگی ئەوەیە بەهەشتی نەبڕاوە بفرۆشی بەچێژێکی کاتی کەخۆشییەکەی دەڕوات ونەگبەتییەکەی دەمینێتەوە))٠**

ڕابواردن لەگەڵ کچان یەکێکەلەکارەناشیرینەکان وناڕەواکانی مرۆڤ ، کەلەگەڵ ڕەگەزی بەرا مبەردەیکەن بۆتێرکردنی حەزوغەریزەجنسییەکانی خۆیان ، ئایاکوڕان ڕازی دەبن ئەوکارە لەگەڵ خوشکی خۆیان بکرێت ؟

(س) دەڵێ : ((من زۆرڕابواردن دەکەم٠هەرکاتێ ماڵەوەمان بەسەفەردەڕۆن و ماڵ چۆڵ دە بێت کچەکەپڵەکان دەبەمەوە ، بەڵام قبول ناکەم خوشکم وابکات ئەگەربزانم کوڕێك ڕابو اردن لەگەڵ خوشکم دەکات ئەوادەیان کوژم))٠

لێرەداپرسیارێك لە(س)دەکەین شەڕەفی خۆت دەپارێزی کەچی شەڕەفی خەڵکی ناپارێزی ؟

(ل) دەڵێ : ((چوارساڵ کوڕێکم خۆش دەویست هەمووجارێ لەجێی ژوان ماچی دەکردم — ئێستاش کەپێی دەڵێم وەرەخوازبینیم دەڵێ دەچمەهەندەران))٠

(ش) دەڵێ : ((دووساڵەکوڕێکم خۆش دەوێت زۆرپیاسەوگەڕانی بەنهێنی ماڵەوە لەگەڵ کرد ووم چەندجارێك ماچی کردووم ئێستاش هەردەڵێم وەرەخوازبینیم کەچی بیانوودەدۆزێتە وە دەڵێ : پارەم نییە ، پەلەت چییە؟

(ف) دەڵێ : ((سێ ساڵە پەیوەندی خۆشەویستیم لەگەڵ کوڕێك هەیە چەندجارێکیش ما — چی کردووم ، لەباوەشی گرتووم ، ئێستاش پێی دەڵێم وەرەخوازبینیم دەڵێ من وتۆلەگەڵ یەك ناگونجێین ، چونکەمن دڵ پیسم و تۆش ئازادی تەواوت هەیە))٠

(ن) کچێکە دەڵێ : ((دوای ئەوەی پەیوەندی خۆشەویستیم لەگەڵ کوڕێکدابەست وای لێهات لەپەیوەندی خۆشەویستییەوە بووە پەیوەندی جنسی بەتایبەتی لەبەرئەوەی خانووەکەمان نێوان سەربانی ئێمەوئەوان دیوارێکی بچووك بوو ئیدی بەهۆی ئەوهاتنانەی ئەو وەکوژن و مێردمان لێهاتبوو من پێم وتووە لەماوەی مانگێکدا بێتەداوام وبم خوازێ ، بەڵام ئەوتاوەکو ئێستاوەڵامێکی تەواوی منی نەداوەتەوە))٠

نۆیەم : ((کل واشرب والبس وتصدق في غیرسرف ولامخیلة))رواه أبوداود وأحمد٠

واتا : ((بخۆوبخۆرەوە و بپۆشە و خێربکە بەبێ زیادەڕەوی و فیزکردن))٠

دەیەم : ((اذاأتاکم من ترضون خلقه ودینه فأنکحوه ، ان لاتفعلوه تکن فتنة في الأرض وفسادکبیر)) رواه الترمذي وابن ماجة والحاکم والبیهقي وغیرهم٠

هەڵبژاردنی هاوسەری ژیان زۆرگرینگە بەتایبەتی کەدووسیفەتی گرینگی تێدابێت ، بێگو مان ئەگەرئەم دووسیفەتەی تێدانەبێت ، کچ بەختێکی باشی نابێت ، بەڵام زۆرشتی تریش هەیە دەبێ بیزانین ، لەوانە :

لەوانەیە ئەوکوڕەی دێتەداوای کچەکەت کوڕێکی باش وڕێك وپێك بێ ، بەڵام لەوانەیە دەو روپشتی : خوشك و دایك و ئەمانەی کاریگەرییان بەسەری هەبێت نەهێڵن ئەوکچەئاسوود ەبێت بۆیە لەسەرت پێویستە لەسەرخانەوادەی کوڕەکە زانیاریت هەبێ ، لەسەردایکی ، خو شکەکانی بزانی چۆنن ؟ توندن ؟ شەڕاوین ؟ ئەمانە هەمووی گرینگن وپێویستە بیانزانی٠ ئەگەرباوکەکەی پیاوکوژبێت ؟ کچیش ئەگەرڕێك وپێك بێ ، بەڵام دایکی خەریکی ئەم جۆ رەکارانەبێت ؟

دەیەم : ((المرأة كالضلع ، ان أقمتها كسرتها ، وان استمتعت بها استمتعت بها وفيها عوج))

واتا : ((ئافرەت وەك پەراسووە ، ئەگەربتەوێ ڕاستی بکەیتەوە دەیشکێنی ، ئەگەریش لەگە ڵی دابژی بەوخوارییەی پەراسوو دەمینێتەوە))٠

پیاوێك دێتەلای پێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ) شکاتی حالی ژنەکەی لادەکات ، کەبیانو وی پێدەگرێ ، پێخەمبەریش(درودی خوای لەسەربێ)سروشتی ئافرەتی بۆباس دەکات٠بۆیە پیاودەبێ لەهەندێ وردەکێشە بەئارام بێ ، چونکەوەك پەراسووی لاربووبێتەوە ئەگەربتەو ێ ڕاستی کەیتەوە دەشکێ ، شکانیش تەلاقە٠

يازده : ((اذااستعطرت المرأة ثم مرت بقوم يوجد ريحها أنها زانية)) رواه أبوداود و الترمذي٠

واتا : ((هەرئافرەتێك گولأولەخۆی بدات و بەلای كەسانێكدا بڕوات و بۆنەكەی بكەن ، ئە وازینای كردووە))٠لێرەدامەبەست ئەوزینایەنییە حەددی لەسەرە٠

سەبارەت بەبەكارهێنانی بۆن لەلایەن ئافرەت ئەوقەدەغەكردنەی لەوفەرموودەیەدا هاتووە بۆدەرەوەی ماڵە٠

دوازده : ((ان الله تسعة وتسعين اسما من أحصاها دخل الجنة))٠

واتا : ((خوای گەورە نەوەدونۆناوی هەیە، هەرکەسێك بیانژمێرێت دەچێتە بەهەشتەوە))٠

مەبەست ئەوەیە کاریان پێبکات ، ئیبنوبەتتال دەڵێ : ڕێگاکانی کارپێکردن ئەمانەن : -

یەکەم : ئەوناوانەی دەکرێ پەیڕەوییان لێ بکرێ وەکو (الرحیم) یانی میهرەبانی ، الکریم واتا بەڕێز٠

دووەم : ئەوناوانەی تایبەتن بەخودای گەورە وەکو (المتکبر) بەندە لەخۆی نەهێنێتەدی٠

سێیەم : ئەوناوانەی واتای هەڕەشە و تۆڵە و سزای تێدایە بەندە لەئاستیان بترسێ٠

سێزده : ((ان أشدة الناس عذابا عندالله يوم القيامة المصورون)) رواه البخاري٠

واتا : ((رۆژی دوایی ئەوەی لەهەمووان سزاکەی توندتربێت وێنەکێشەکانن))٠هەروەها فه رموویەتی : ((لاتدخل الملائكة فيه كلب ولاتصاوير)) رواه البخاري٠

واتا : ((فریشتەکان ناچنەماڵێك سەگ و وێنەی تێدابێت))٠

وێنەکێشانی گیانلەبەر و مرۆڤ وداتاشینی لەسەربەرد یان لەکاغەز تاوانێکی گەورەیەوده چێتەچوارچێوەی ئەوفەرموودانە ، کەهەڕەشەیان لەوێنەکێشان کردووە ، بەڵام ئایاجیاوا زی هەیەلەنێوان وێنەکێشان و وێنەگرتن ؟

سەربازمحەممەدحەسەن لەنامیلکەکەی دا : ((وێنەگرتن لەنێوان ڕێپێدان و قەدەغەکردن دا)) ، بەم شێوەیە بۆمان دەدوێ : ((چەندفەرموودەیەك هەیە باسی حەرامی وێنەکێشان دەکەن ، بەڵام وێنەگرتن و وێنەکردن دووشتی لێك جوودان ، جیاوازییەکی زۆرگەورەهە یەلەنێوان وێنەگرتن و وێنەکێشان٠

خوای گەورەدەفەرمووێ : {هوالله الخالق البارئ المصور له الأسماء الحسنى ٠٠٠}

الحشر : ٢٤ خوای گەورە یەکێك لەناوەکانی (المصور)ە واتا : (وێنەکێش)٠

خوای گەورەدەفەرمووێ : {هوالذي يصوركم في الأرحام كيف يشاء} ال عمران : ٦

هیچ کەس لەتەفسیری ئەوئایەتەدا ناڵێ : خوای گەورە وێنەمان دەگرێ لەڕەحمی دایکدا ، بەڵکودەڵێ : خوای گەورە وێنەمان دەکێشێ لەڕەحمی دایکدا ، لەبەرئەوە وێنەگرتن لە گەڵ وێنەکێشان دووشتی لێك جودان٠کەسێك کەدەچێتە ستۆدیۆ دەڵێ : وێنەیەکم بگرە ناڵێ : وێنەیەکم بکێشە ، واتا خۆت خاوەنی ئەو وێنەیەی خۆتی کەخوای گەورە پێی بە خشیووی ، کابرای وێنەگرتەنها وێنەکەت دەگرێ بۆیە زۆرگرینگە بزانین وێنەکردن وو ێنەگرتن دووشتی لێك جودان٠

پێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ) فەرموویەتی : ((اذامربالنطفة اثنتان وأربعون ليلة ، بعث الله اليها ملكا ، فصورها وخلق سمعها وبصرها ولحمها وعظامها٠٠٠)) ر واه مسلم٠

واتا : کەچل ودووڕۆژتێپەڕی بەسەرئاوی پیاولەڕەحمی ئافرەت دا ئەوکاتە خوای گەورە فریشتەیەك دەنێرێ وێنەی دەکێشێ و بیستن و بینین و پێست وگۆشت و ئێسقانی بۆ

دروست دەکات٠

جالێرەدا درودی خوای لەسەربێ نافەرمووێ وێنەی دەگرێ، بەڵکوماناکەی وێنەی دەکێشێ بۆیەکاتێ بەکامیراوێنەدەگرین ئێمەتەنها ئەووێنەیە دەگرین ودەیگوازینەوە سەرکاغەز کە خوای گەورەپێی بەخشیوین ، لەبەرئەوە ئیشی کامیرا وێنەکێشان نییە بەڵکووێنەکەدەگوا زێتەوەسەرکاغەز، هەروەکوئەوەی ئێمەکاتێك لەئاوێنەسەیری خۆمان دەکەین ووێنەی خۆ مان دەبینین ئایائاوێنەکەوێنەی کێشاوین یان تەنیاوێنەی خۆمانەونیشانمان دەدا ؟ گرتنی وێنەوگواستنەوەی بۆسەرکاغەزهیچ جیاوازی نییە لەگەڵ ئەوکەسەی کەلەئاوێنە سەیری خۆی دەکات و وێنەی خۆی دەبینێ٠ئەگەرهاتووتاوانێك لەشوێنێك ئەنجام دراو تاوانبارده ستگیرنەکرا خەڵکێك تاوانبارەکەیان بینی ئەوادەکرێت بەپێی وەصفی ئەوخەڵکە وێنەی تاوانبارەکە بکێشرێ بۆدۆزینەوەی ئەوکارەش ناچێتەچوارچێوەی هەڕەشەی فەرموودەکان هەروەهاوێنەکێشان بەمەبەستی فێرکردنی زانستی یان بۆدروستکردنی فیلم کارتۆنی مند الێ ناچێتەئەوچوارچێوەیەوە))٠

چوارده : ((ان العبد ليصلى الصلاة لايكتب له سدسها ولاعشرها وانما يكتب للعبد من صلاته ماعقل منهما)) رواه أبوداود والنسائي وابن حبان٠

واتا : ((جارى وايه بەندە نوێژدەكات شەشيەكى بۆنانوسرێت و دەيەكى بۆنانوسرێت ، ئەوە ندەى بۆدەنوسرێت لەنوێژەكەى فكرى لەلاى بێت))٠

پازده : ((فمن أحب شيئا أكثرذكره)) رواه أبونعيم والدليمی عن عائيشة٠

ماناى : ((ئەوەى شتێكى خۆش بوێت زۆريادى دەكات))٠

شازده : ((ثلاثة لاتجاوز صلاتهم رءوسهم : العبد الابق ، وامرأة زوجها ساخط عليها وامام أم قوما وهم له كارهون)) رواه الترمذي٠

واتا : ((سىٚ كەس نویٚژیان لەسەرسەریان تیٚناپەڕیٚت : عەبدی هەڵهاتوو ، ژنیٚك میٚردەكەی لیٚی تورەونیگەران بیٚت ، ئیمامیٚك (ئەوەی پیٚشنویٚژی دەكات) پیٚشەوایەتی كۆمەڵیٚك بكات ئەوان ڕقیان لیٚی بیٚت))٠

حەڤدە : ((اتخذ مؤذنا لايأخذ على الأذان أجرا)) رواه النسائي وأبوداود وغيرهما٠

ماناى : ((بانگدەرێ بگرە لەسەربانگدان کرێ وەرنەگرێت))٠هەندێ لەزانایان ڕێیان بەوەر گرتنی کرێی بانگدان داوە٠

هەژدە : ((اذاحضرالعشاء وأقيمت الصلاة فأبدوا بالعشاء)) رواه البخاری ومسلم عن ابن عمروعائشة.

مانای : ((نانی ئێوارە پێش نوێژی عیشابخورێت ئەگەرخواردن ئامادەبوو وکاتی نوێژبوو)) تادڵ سەرقاڵ نەبێت.

نۆزده : ((اذاصلى أحدكم بالناس فليخفف فاءن فيهم الضعيف والكبير وذالحاجة واذا صلى لنفسه فليطول ماشاء)) رواه البخاري عن أبي هريرة٠

ماناى : ((ئەگەریەکێکتان پێشنوێژی کرد باکورتی بکات ، چونکە لاوازوبەتەمەنیان تێدایە هەروەهاخاوەن پێداویستی تێدایە ، بەلاّم ئەگەربۆخۆی نوێژی کرد ئەواباچەندئارەزووی لێ یە درێژی بکاتەوە))٠

مەعازی کوڕی جەبەل (خوالێی ڕازی بێ) پێشنوێژی عیشای بۆخەڵك کرد سوڕەتی بەقەرە ی تێداخوێند پیاوێك لەنوێژەکەی دەرچوو بۆخۆی تەواوی کرد ، وتیان : ئەوپیاوە دووڕوو دەرچوو٠شکات چووە بەردەستی پێخەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) دەربارەی ئەمە ، ئەو یش سەرزەنشتی مەعازی کردوپێی فەرموو : ئایاتۆفیتنە هەڵگێرسێنی ئەی مەعاز ؟ سوڕە تی : سبح ، والسماء والطارق ، والشمس وضحاها **بخوێنە٠**

بیست : ((من ترك الجمعة ثلاثا من غير عذر طبع الله على قلبه))رواه أحمد والنسائي٠

ماناى : ((ئەوەى وازلەسێ جومعە بهێنێت بێ بوونی عوزروبیانوو ئەواخودا مۆردەنێت بە دڵی دا))

ئیمامی غەزالی دەڵێت : ((چەندشتێك عوزری نەچوون بۆجومعەی تێدایە ، لەوانە : باران بارینی مەترسیدار ، چەقین لەناوقوڕدا ، ترس ، نەخۆشی ، نەخۆش تیمارکەر ئەگەرنەخۆ شەکەکەسی دەست نەکەوت جگەلەو))٠

بیست و یەك : ((من غسل يوم الجمعة واغتسل ثم بكر وابتكر ومشى ولم يركب ودنا من الامام وانصت ولم يلغ كان بكل خطوة يخطوها من بيته الى المسجد عمل سنة – صيامها وقيامها)) رواه أحمد٠

واتا : ((ئەوەی خۆی بشوات و زووبچێت بۆمزگەوت و بۆخوتبەلەوێ بێت ، بەپێ بڕوات نە ك سواری ، نزیك بێتەوە لەئیمام و بێدەنگ بێت قسان نەكات بەهەرهەنگاوێك لەماڵ بۆمز گەوت خێری كرداری ساڵێك یان پاداشتی ساڵێك ڕۆژوو وهەستان بۆبەندایەتی بۆدەنوسرێت))٠ئیمامی شافیعی وتوویەتی : ((ئەوەی پۆشاكی خاوێن بكاتەوە مەراقی كەم دەبنەوە ، بۆ- نی خۆش بێت عەقلی زیاد دەكات))٠

بیست و دوو : ((لاطلاق في اغلاق))

ماناى : ((لەكاتى توڕەيى دا تەلاق ناكەوێ)) ئەبوداود ڕیوایەتی كردووە.

خوای گەورە دەفەرمووێ : {ولويعجل الله للناس الشر استعجالهم بالخير لقضي اليهم أجلهم} يونس : ١١

لەبارەی تەفسیری ئەم ئایەتە وتوویانە ئەمە پیاوێكەلەكاتی توڕەیی دادوعا لەخۆی ومالٚ و منداڵی دەكات ئەگەربێت خوای گەورە دوعاكەی گیرابكات ئەوا خۆی و مالٚ منداڵی لەناودە بات ، بەلاٚم خوای گەورە چونكە دەزانێ ئەم پیاوە سەرخۆشی توڕەیی وای لێكردووە ئەم د وعایە بكات بۆیە دوعاكەی گیراناكات.

بیست و سێ : ((٠٠٠الدين النصيحة))٠

ماناى : ((٠٠٠ئاين ئامۆژگارييه))٠

صەباح هەركى لەكتێبەكەى دا : ((ئاين ئامۆژگارييه)) دەڵێ : ((وشەى ئامۆژگارى ماناى زۆر هەڵدەگرێت وەك : دڵسۆزى نواندن ، ڕوونى ، ٠٠٠هتد))٠ئيبن حەجەرى عەسقەلانى دەڵێ : نارێكى براكەى بەئامۆژگارى ڕێكدەخاتەوە وەك چۆن دەرزى و داو نارێكى جل و بەرگ ڕ-ێكدەخاتەوە بۆيەدەڵێن تەوبەى نەصوح ، چونكە وەك ئەوەوايە كەگوناهەكان ئاينى ئەوكە سە پارچەپارچەبكەن و لەبەريەك هەڵيبوەشێننەوە ، تەوبەش بيگەيەنێتەوە يەك و ڕێكى بخاتەوە٠هەروەهاصەباح هەركى لەكتێبەكەى دا وا پێناسەى ئامۆژگارى دەكات ، كەبريتييە لەڕاستكردنەوەى هەڵەى كەسێك بەشێوازێك كەهيچ توندوتيژى و بەسەردا سەپاندن و زۆر لێكردنى لەگەڵدانەبێت٠هەروەهادەڵێ : ئامۆژگارى هەرئەوەنييە وتەيەك بەبەرامبەرەكەت ڕابگەيەنى ، بەڵكودەبێ بزانى ئەم وتەيەجێگەى خۆى بگرێت ، چونكە ئەگەربەشێوازێكى جوان نەبێت لەوانەيەكەسى بەرامبەرئامۆژگارييەكەوەرناگرێت بۆئەوەى كاريگەربێت دەبێ كەسى ئامۆژگاريكارڕەچاوى كات و شوێن و بارى كۆمەڵايەتى وئاستى ڕۆشنبيرى وجۆرى بير كردنەوەى كەسەكان بكات ، ئەوكەسە نەشكێنێتەوە لەناوخەڵكى شەرمەزارنەبێت ، بەتەنها بێت٠هەروەهاپێويستەكەسى ئامۆژگاريكارئەوئامۆژگارييانەى كەدەيكات لەخۆى دا بينێتەدى بێگومان هەركەسێكيش ئامۆژگارى بكات لەخۆى دانەبێت هەرزيانى بۆخودى كەسەكە نييە بەڵكوزيانى بۆ زانيارييەكەش هەيە٠ئەم وتەيە : (بەقسەم بكە ، بەڵام بەكردەوەم مەكە) ئە گەرشتێك لەخۆت دا نەبێت لێت وەرناگرێت٠ئەبوحەنيفە بەمنداڵێك دەڵێ : ئاگات لەخۆت بێ ئەى منداڵ نەكەوييە ناوئەم قۆرتە ، منداڵەكەبە(ئەبوحەنيفە) دەڵێ : تۆئاگات لەخۆت بێ نەكەوى ئەى ئيمام ، چونكە ئەگەرتۆبكەوى تەنها خۆت ناكەوى خەڵكيش لەگەڵ تۆدە-كەوى٠پێغەمبەر(درودى خواى لەسەربێ) دەفەرموێ : ((ان أخوف ماأخاف على أمتي : **حكم جائر ، وزله عالم ، وهوى متبع))** رواه الطبراني٠

واتا : ((ئەوەى زۆرلێى دەترسم دووچارى ئوممەتەكەم بێت بريتييەلە : دەسەڵاتدارێكى ستەمكار و هەڵەوهەڵخليسكانى زاناو شوێنكەوتنى هەواوئارەزوو))٠

بیست و چوار : جابر(خوالێی ڕازیبێ) دەڵێ : ((لعن رسول الله(صلى الله عليه وسلم) – أكل الربا وموكله وكاتبه وشاهده))٠

ماناى : ((پێخەمبەر(درودى خواى لەسەربێ) نەفرەتى كردووە لەڕیباخۆروخاوەن ڕیباكەو نوسەروشاهیدەكان))٠

ڕیبابۆنموونە دینارێك بدەى بەقەرزبەدینارونیوێك ، یاخود شتێك بفرۆشى بەحازرى بەنرخێك ، بەقست لەونرخەزیاتر٠

بیست و پێنج : ((لوكانت الدنيا تعدل عندالله جناح بعوضة ماسقى كافرا منها شربة ما ء))

واتا : ((ئەگەردنیا نرخی باڵە مێشوولەیەکی لای خوای گەورەهەبوایە ، ئەوانەیدەهێشت کا فرقومێك ئاوی تێدابخواتەوە))٠کەواتە لەبەربێ نرخییە دنیادراوەبەکافر ، لەبەرئەوەی کا فرهیچ کردەوەیەکی چاکی بۆنانوسرێت وپاداشتیان نییە لەقیامەتدا لەبەرئەوەزۆرجارلەوا نەیەکەمترلەئێمە ناخۆشییان تووش دێت ، هەندێ جارلەخۆشیش دادەژین ، خوای گەورە دەفەرمووێت : {ولولاأن يكون الناس أمة واحدة لجعلنا لمن يكفربالرحمن لبيوتهم سقفا من فضة ومعارج عليها يظهرون ولبيوتهم أبوابا ٠٠٠الى اخرالاية} الزخرف : ٣٣

واتا : (ئەگەرلەبەرئەوەنەبوایە کەخەمووخەڵکی ببن بەکافرورەحمی خوابەموسوڵمانان نە بوایە ئەوائەوکەسانەی کەکوفربەخوای گەورەدەکەن وامان دەکرد کەبنمیچ وپەیژەی خانو وەکانیان کەپێی دادەچنەنهۆمەکانی تر لەزیوبوایە ، دەرگای خانووەکانیان و ئەوچارپایەی کەلەسەری دەحەسێنەوە بەهەمان شێوەلەزیوبوایە٠٠٠)٠

بیست وشەش : ((الظلم ثلاثة ؛ فظلم لايتركه الله ، وظلم يغفر ، وظلم لايغفر فأماالظلم الذي لايغفرفالشرك لايغفره الله وأماالظلم الذي يغفرفظلم العبد فيمابينه وبين ربه فأما الظلم الذي لايترك فظلم العباد فيقتص الله لبعضهم من بعض))

واتا : ((ستەم سێ جۆره : ستەم هەیە پەروەردگاروازی لێ ناهێنێت وستەمێك هەیە لێی خۆ ش دەبێت ستەمێك هەیە لێی خۆش نابێت ئەویش هاوبەش پەیداکردنە ، ئەوی لێی خۆش دەبێت ستەمی بەندەیە لەنێوان خۆی و خودادا ، وەئەوستەمەش کەوازی لێ ناهێنێت سته می بەندەکانەلەنێوان خۆیان دا))٠

بیست وحەوت : ((ان أخوف ماأخاف عليكم الشرك الأصغر ، قالوا ومالشرك الأصغر ؟ قال : الرياء)) رواه أحمد٠

مانای : ((بەڕاستی ترسناكترین ئەومەترسییانەی ، كەلەسەرئێوەی شیركی بچووكە ، هاوەڵاّ ن وتیان : شیركی بچووك چییە ؟ فەرمووی : ڕیا))٠

ڕیاواتا پێش چاوی خەڵك ، واتا لەخواپەرستی دا تەنهاخودامەبەستی نەبی پێش چاوی خە ڵك بۆئەوەی ڕێزی لێبگرن لەپێش چاوی خەڵكی نوێژەكەی زیاتربڕازێنێتەوەكاتێك یەكێك سەیری دەكات تاكوبەعەبدێكی چاك دەربكەوێ وڕێزی لێ بگیرێ ، باسكردنی چاكەی خۆت لەڕۆژنامە و فەیسبووك دەچێتەقالبی ڕیا٠

بیست وهەشت : ((مامن عبد يقوم في الدنيا مقام سمعه ورياء ، الاسمع الله به على رؤو
س الناس الخلائق يوم القيامة)) رواه الطبراني٠

**واتا : ((هەرکەسێ ڕیایی لەکردەوەکانی دا بکات باسیان بکات لای خەلکی بۆئەوەی پلەی بەر
زبێتەوە لای خەلکی و ڕێزی لێ بگرن و بەپیاوێکی باشی دابنێن ، ئەوە لەڕۆژی دوایی خوا
ی گەورە لەپێش چاوی خەلکی سوك و ڕیسوای دەکات و خەلکیش هەوالی سوککردنەکەی د
ەبیستن بەویستی خوا))٠**

بیست ونۆ : ((انما العلم بالتعلم))

واتا : ((زانست بەخۆفێرکردنە))٠

واتا بەهەوڵدان و خوێندن و خوێندنەوەیە بۆیەهەرکەسێك بانگەشەی ئەوەبکە بڵێ ئەوزا نست و زانیارییەی هەمە هەمووی بەرهەمی مێشکی خۆمە ، ئەوادرۆی کردووە ، چونکە — تەنها پێخەمبەران (علیهم السلام) خوای گەورە خۆی زانست و زانیاری پێداون ، وەحیکمە ت لەکردنی پێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ) بەنەخوێندەوار تا نەڵێن لەڕێی ڤیرائەت و خوێندنەوەبووە٠

سى : ((٠٠٠فيدخل رجل منهم على ثنتين وسبعين زوجة مما ينشىء الله ، وثنتين من ولدادم ٠٠٠))٠

ماناى : ((دەچێتەلاى حەفتاودووحۆرى کەخوادروستى کردوون ، هەروەها دوانيش لەنەوەى ئادەم))٠

لەبارەی ڕەزیلی و دەستبلاوی :

خوای گەورە دەفەرموویت : {قل لو أنتم تملكون خزائن رحمة ربى اذا لأمسكتم خشية الاءنفاق وكان الاءنسن قتورا} الاءسراء : ١٠٠

واتا : (بلێ : ئەگەرئێوە خاوەنی گەنجینەکانی بەزەیی پەروەردگاری من بوونایە ، هەرڕژ دیتان دەکرد ، مرۆڤ ڕژدوچاوچنۆکە)٠ئیبنوعەباس دەلێ : {خشية الاءنفاق} **واتا : لەتر سی هەژاری٠لەترسی ئەوەی نەوەك بڕوات ولەدەستتان بچێت ، لەگەڵ ئەوەی کەهەرگیزتە واونابێت ودوایی نایەت٠**

ڕەزیلی دەست پێوەگرتنە لەوکاتەدا کەپێویستت پێ بێ٠بەلاّم دەستبلاّوی خەرجکردنە لە وکاتەدا کەپێویستت پێی نەبێت یان زیاد لەبڕی پێویست بەمەش خەرجی زیاد دەکات٠

(ع) دەلێ : ((ئەوئیسرافەی کەبەهۆی مونافەسەی کەسانی ترەوە ، کەبەدوای گۆڕینی ماڵ و خانوو سەیارەوە بێ ، سەیارەکەی بگۆڕێ بەسەیارەیەکی ترو سەیارەکەی دەفرۆشێتەوە بە (٢٠) وەرەقە زەرەر مۆدیلێکی بەرزتردەکڕێ ، کەوەنتەری ناومەتبەغ بە (١٥) وەرەقە دەکڕێ بە (٣) وەرەقە دەیفرۆشێتەوە کەوەنتەرێکی تردەکڕێتەوە هەموو ساڵێك کەوەنتەر ومالّی دەگۆڕێ کەهۆیەکەبۆ نەمانی پارە))٠

(ئە) دەلێ : ((ڕەزیلی هەرلەگرتنەوەی ماڵ ودارایی نییە زانیارییەکی بەسوود دەزانی دەری نابڕی ئەمەش دەچێتە قالبی ڕەزیلی))٠

(ع) دەلێ : بۆنموونە من دەمەوێت کۆمپیوتەرەکەم بگۆڕم بەمۆدیلێکی بەرزتر هەرچەندە کارەکانیشم بەوەی ئێستاجێ بەجێ دەبێت ئەمەش دەستبلاّوییە))٠

(گ)دەلێ : ((هاوڕێیەکم هەیە کاتێ بەهۆی ئیش وکارەوە تەلەفۆنم بۆدەکات دەلێ : کارتی تێدانەما بۆم بکەرەوەبەڕاستی پێی دلّتەنگ دەبم هەرجارێك تەلەفۆن دەکات لەنیوەی قسە کانی دای دەخات نوکەنوك دەکاتەوە کەخۆم بۆی بکەمەوە بۆیەڕەزیلی ئەوهاوڕێیەم بۆدەر کەوت من ئەودیاردەیەدەخەمە قالبی ڕەزیلی))٠

ئیبن عەبباس وتوویەتی : ((کەسێك سەد هەزاردیناربەحەق لەشوێنی خۆی خەرج بکات ئیسراف نییە ، بەلاّم یەك درهەم بەناهەق ئیسرافە))٠

مەلای گەورەی کۆیە دەلێ : ((ژن وماڵ ، نەك ماڵ و ژن ، زۆرمان دیت فەقیربوون ژنی چا کیان بەنسیب بوو بەکەسابەت و ئیقتیصاد دەوڵەمەندبوون))٠

پرسەوسەرەخۆشیکردن :

مردووی خەڵکی بەخەڵکی خەولێکەتییە (پەندی پێشینان)٠واتا : هیچ کەس وەك کەس و کاری مردووەکە خەمبارنین٠بەڵام مرۆڤ نابێ وابێ بەڵکودەبێ هەستی مرۆڤایەتی هەبێ٠ محەممەدعەبدولرەحمان لەتیف لەکتێبەکەی دا :((وتەی زانایانی مەزهەبی ئیمامی شافیعی سەبارەت بەکات و شوێن و شێوازی سەرەخۆشیکردن و پرسەو تەعزییە گێڕان)) دەڵێ : ((لەمەزهەبی شافیعی دا پرسەوسەرەخۆشیکردن تەنها بریتییە لەسێ ڕۆژ ، بەڵام زۆربەی زا نایان بۆئەوەچوون ، کەکات و ماوەی دیاریکراوی نییە بەڵکوتاوەکو لەبیری دەکات و شوێنە وارەکانی نامینێت لەدڵ ودەروونی دا))٠

مەبەست لەسەرەخۆشیکردن هێورکردنەوەی دڵی ئەوکەسەیە کەمردووەکەی لێ مردووە بۆ ئەوەی سەبوورییان بداتەوە و ئارام بگرن ، وە تەعزییە لەزماندا بریتییە لەدڵدانەوەودڵنە واییکردن٠وەپرسەوسەرەخۆشیکردن بەنووسین یان بەنامە یان بەتەلەفۆن دەبێت٠گومانی تێدانییە کەکەس وکاری مردوو ئارامی وسەبورییان دێت غەم وپەژارەیان کەم دەبێتەوە بە هۆی ئەوەی کەدەیبینن لەبەدەمەوە هاتن و هاوکاریکردنی موسوڵمانان بۆیان لەشۆردنی مر دوو و قەبربۆهەڵکەندن و ناشتنی مردووەکەیاندا٠پێخەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) فەر موویەتی : ((مامن مؤمن يعزي أخاه بمصيبة الاكساه الله سبحانه وتعالى من حلل الكرا مة يوم القيامة)) رواه ابن ماجة٠

واتا : ((هیچ ئیمانداریك نییە بەهۆی موسیبەتێکەوە دڵنەوایی وسەرەخۆشی بکات لەبرایە کی ئیمانداری ئیللاخوای تەعالاپۆشاکی ڕێزلێنانی لەبەردەکات لەڕۆژی قیامەتدا))٠

لەموسنەدی ئیمام ئەحمەد دا هاتووە ، دەڵێ : ڕوقیەی کچی پێخەمبەر (درودی خوای لەسە ربێ) وەفاتی کرد ، ئافرەتان گریان ، ئیمامی عومەریش (خوالێی ڕازی بێ) بەقامچی لێیانی دا ، پێخەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) فەرمووی : ((دعهن ياعمر يبكين واياكن ونعيق الشيطان ، ثم قال : انه مهما كان من العين ومن القلب فمن الله ومن الرحمة وماكان من اليد ومن اللسان فمن الشيطان)) رواه أحمد٠

واتا : ((لێیان گەڕێ بگرین ئەی عومەر ، ئێوەش ئەی ئافرەتان وریابن قیژەوهاواری مەکەن ، پاشان فەرمووی : تاوەکو بەفرمێسکی چاوو خەفەتباری دڵ بێ ئەوە لەلایەن خواوەیە ورە

حمەتە ، کەبووە لەخۆدان و قیژەوهاوارکردن ئەوەلەلایەن شەیتانەوەیە))٠چونکە گریان بر یتییە لەهەستی مرۆڤایەتی بەرامبەرخەڵك٠

هەروەها لەموسنەدی ئیمام ئەحمەد دا هاتووە لەعائیشەوە کەکاتێ سەعدی کوڕی موعاز مر د پێخەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) و ئیمامی ئەبوبەکر و عومەرلای ئامادەبوون ، دەڵێ : سوێند بەخوا من لەودیومالی خۆمدا بووم گوێم لەگریانی ئەبوبەکروعومەربوو٠

سەبارەت بەوەی پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) فەرموویەتی : ((ان المیت لیعذ ب بالنیاحة علیه))٠

واتا : ((مردوو بەقیژەوشیوەن بۆکردن سزادەدرێت))٠

دایکمان عائیشە (خوالێی ڕازی بێ) وتوویەتی : ئیوە هەڵەتێگەیشتوون ، پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) بەلای گۆڕی جولەکەیەکدا تێپەڕی و فەرمووی : ((ان صاحب هذا القبر یعذب وأهله یبکون علیه))٠

واتا : ((خاوەن ئەم گۆڕە سزادەدرێت و کەس وکاریشی بۆی دەگرین))٠ هەروەها دایکمان عا ئیشە (خوالێی ڕازی بێ) بەڵگەی هێناوەتەوە بەم ئایەتە : {ولاتزر وازرة وزر أخری)) الأنعام : ١٦٤

واتا : (هیچ کەس گوناهی کەسێکی ترهەڵناگرێ)٠

پیاوێك بۆکوڕەکەی دەگری ، یەکێکی تریش پێی دەڵێ : ئەی مامی خۆم تازەبەگریانەکانت ناگەڕێتەوە ، پیاوەکەش دەڵێ : دەزانم منیش هەربۆئەوە دەگریم٠

بەڕاستی گریان نیشانەی سۆزوبەزەیی و پاککەرەوەیە بۆناخی مرۆڤەکان ئارامکردنەوەی دڵ ودەروونە ، هەرکەسێك گریان ڕەت بکاتەوە ئەوە تەنها ڕوخساری مرۆڤی پێوەیە٠"جۆزیف ڕوکسن" دەڵێ : ((جۆرەکەسانێك هەن پێدەکەنن بۆئەوەی جوانی ددانەکانیان بەدەرکەوێت ، کەسانێکیش هەن دەگرین بۆئەوەی دڵەنەرمەکانی خۆیانی پێ دەربخەن))٠پێخەمبەر (در ودی خوای لەسەربێ) لەکاتێکدا بۆئیبراهیمی کوڕی دەگریا فەرمووی:((ئەمەسۆزوبەزەییە)) تۆلەپەیامبەر(درودی خوای لەسەربێ) بەدین تری ؟

ئەبی سەعیدی خودری دەگێڕێتەوە ، کەپێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ) فەرموویەتی : ((لقنوا موتاکم لااله الاالله)) رواه الطبراني٠

واتا : ((تەلقینی مردووەکانتان بکەن بەڕستەی لاالەالاالله))٠

هەندێ لەزانیان دەڵێن : ئەم تەلقینە بۆکاتی گیان لەدەستدانە ، هەیانەلەزانایانیش دەڵێ بۆپاش مردنە٠

سەردارفەقێ حەسەن لەکتێبەکەیدا : ((سێ گوناھ وتاوان لەپەنای ئیسلامدا)) لەبارەی تە لقینەوە دەڵێ : ((تەلقینی مردووانیان داهێناوە ، دوای ئەوەی کەسێکی موسوڵمان دەمرێ لەنێوگۆڕەکەی دەشێردرێتەوە شك و گومان دەباتەسەری بەناوی دایکی بانگی دەکات وەك کوڕی باوکی خۆی نەبێ تەنهادایکی دەزانێ ئەومنداڵە لەچ پیاوێکە وگومانی بیژی بۆدرو ست دەکات و بەبەرچاوی سەدان لەئامادەبووان شك و گومانی بیژی بۆدروست دەکات چۆن خودای گەورەیان پێخەمبەرەکەی ڕێگەمان پێدەدات ئەوسوکایەتییە بۆخۆمان دروست بکە ین))٠

سەردانیکردنی گۆڕستان هۆکارێکە بۆلابردنی دڵڕەقی وبیرکردنەوە لەحالی ئەوکەسانەی لە گۆڕدان٠لەئەنەس ، پێخەمبەردرودی خوای لەسەربێ دەفەرموێت : ((كنت قدنهيتكم عن ز يارة القبور ، ثم بدالي أنه ترق القلب ، وتدمع العين ، وتذكرة الاخرة ، فزوروها ولا تقولوا هجرا)) رواه أحمد وابن أبي الدنيا٠

واتا : ((من پێشترڕێگریم لێکردن سەردانی گۆڕستان بکەن ، بەلاَم ئێستا بۆم دەرکەوتووە د ڵ نەرم دەکات و فرمێسك بەسەرچاوان دەهێنێتە خوارێ و ئاخیرەتتان بیردەخاتەوە ، شین وشیوەن بۆمردوو نەکەن))٠

کەواتەچوون بۆسەرگۆڕستان سوننەتە لەبەرئەوفەرموودەیەی باسمان کرد، لەکاتێکدا موسو ڵمانان لەسەرەتای ئیسلامدا بوون ،درودی خوای لەسەربێ ڕێگری لێکردن بچن بۆ گۆڕستان بەلاَم دوای ئەوەی حالی بوون لەئیسلام درودی خوای لەسەربێ فەرمووی : بچن ، چونکە دو اڕۆژتان بیردەخاتەوە٠

چوون بۆسەرگۆڕستان لەڕۆژی دیاریکراودا باشترە لەبەرشوبهەی خراپ٠

سوننەتە ئەوکەسانەی ئامادەی سەرگۆڕستان دەبن هەریەکەیان سێ خاکەناس خۆڵ هەڵداتە سەرقەبرەکە ، چونکە ئیبن ماجە ڕیوایەتی کردووە ، کەپێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ) نوێژی لەسەرجەنازەیەك کردوپاشان چووە سەرگۆڕەکەی و سێ خاکەنازخۆڵی کردە سەرگۆ ڕەکەی لەلای سەریەوە٠

ئەوعادەتەی خەڵك فێری بوون دەچن لقی درەختێك لەسەرگۆڕی مردووەکانیان دادەنێن لا

ی هەندێك لەزانیان دانانی سوننەتە لەبەرئەوفەرموودەیەی کەئیمامی بوخاری هێناویەتیە
وە لەئیبن عەبباس و جگەلەویش ، کەپێخەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) بەلای دووگۆڕدا
تێپەڕی فەرمووی : ئەم دووانە سزادەدرێن یەکێکیان لەبەرئەوەی خۆی لەمیزپاك نەکردۆ
تەوە ، ئەوی تریشیان لەبەرئەوەی دووزمانی کردووە ، پاشان داوای چلێکی دارخورمای کر
دوشکاندی وکردی بەدوولەتەوە هەرلەتەی لەسەرگۆڕێکیان دانا و فەرمووی: ئەوەسزاکەیان
کەم دەکاتەوە بەمەرجێك وشك نەبن٠
واچاکەخزم و کەس و کار لەنزیك یەك بنێژرێن هەتائاسانکاری بکرێت بۆکەس وکاریان کە
دەچن بۆسەردانیان ، هەربۆیەش دروستە نیشانەیەك لەسەرگۆڕی کەسەکانیان دابنێن تاگۆ
ڕەکانیان بناسنەوە و سەردانیان بکەن٠ئیبن ماجە دەگێڕێتەوە درودی خوای لەسەربێ گۆڕ
ەکەی عوسمانی کوڕی مەزعومی دیاری کرد بەدانانی بەردێك لەسەری٠وەلەگێڕانەوەکەی ئە
بوداود دا هاتووە ، درودی خوای لەسەربێ بەردێکی هەلگرتووەولەسەرسەری گۆڕەکەی دا
یناوە و فەرمووی : بەمە گۆڕی براکەم دەناسمەوە و کەس وکارەکانی خۆشم لای ئەنێژم٠
لەبارەی ئەوەی ئایامردوو خێری پێدەگات کەمندالەکانی بۆی دەکەن ؟ فەرمووودەهەیە لە
وبارەیەوە ، ئیمامی موسلیم لەصەحیحەکەی دا لەئەبی هورەیرەوە دەلێت : پیاوێك وتی :
ئەی پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) باوکم مردووە و وەسیەتی نەکردووە ئایا
ئەگەرچاکەی بۆبکەم پێی دەگات و دەبێتە کەفارەت بۆتاوانەکانی ؟ فەرمووی : بەلێ٠

بنەچەی مرۆڤ :

زاناکان بۆیان دەرکەوتووە کەمرۆڤی سەرزەوی بەو هەموو گەل و نەتەوەی جیاجیاوە لەچە ندمرۆڤێکی جیاوازەوە نەهاتوون ، بەڵکوهەموویان لەبەرەبابێکن ولەیەك ڕەگ وبنەڕەتەوە هاتوون٠هەتاڕۆژی دوایی هەرمنداڵێك لەدایك دەبێ لەنەوەی ئادەم و حەوایە٠

مەسەلەی هەبوونی مرۆڤی نیاندەرتاڵ دوورە لەڕاستی ، مرۆڤی نیاندەرتاڵ بوونی نییە مر ۆڤی کۆن و نوێ هەروەك یەك بوونە ، چونکە ئەگەرتەماشابکەین مرۆڤی نیاندەرتاڵ ناشیر ینترین شێوەی هەیە ، بەلاَم خوای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێ : خودا بەجوانتر ین شێوە وێنەی کێشاون٠ئەمە قسەی مامۆستا (سەلام ناوخۆش)ە لەکتێبی (سەربردەی ٢٥ پێخەمبەری نێوقورئان (علیهم السلام)٠

نەزانان دەڵێن هێلی پێشڤەچوونی مرۆڤ بەچەند نموونەیەك تێپەڕدەبێت ، کەئەمانەن :-

یەکەم : مرۆڤی مەیموونی ئەفریقی وەکوئەوەی (دارت)ی نەزان ناوی ناوە٠

دووەم - مرۆڤی جاوا :

گوایە شوێنەوارناسی هۆڵەندی (یۆجین دۆبوا) لەدورگەی (جاوا) پاشماوەی ئەومرۆڤەی دۆ زیتەوە ، دواتر لە(چین) لەساڵی (١٩٢٩) ئەوئێسکانە دۆزرانەوە ناوی لێنرا (مرۆڤی پەکین) ، کەوالەئەشکەوتێکی نزیك شاری پەکین دۆزرایەوە٠

سێیەم — مرۆڤی نیاندەرتاڵ :

هەندێ ئێسکی لاق ودەست لەئەشکەوتێکدا دۆزرانەوە ، کەدەکەوێتە ناوچەی (دۆسلدۆف)ی ئەڵمانیا و لەساڵی (١٨٥٦) بۆیەکەمجاردۆزرانەوە ، نەزانان ناویان لەوپاشماوانە نا مرۆڤی نیاندەرتاڵ٠

چوارەم : مرۆڤی کرۆماگۆن

پێنجەم : مرۆڤی عاقل

تاوان و سزا :

توندوتیژی وتاوان هەرلەسەرەتای بەشەریەتەوە هەبووە ، بەپێچەوانەی مارکس کەدەڵێ : توندوتیژی لەسەرەتای بەشەریەتەوە نەبووە٠چونکە خودای گەورە باسی ستەم وحەسو دی زۆرداری و بێ بەزەیی کوڕەکەی ئادەم دەکات ، کە(قابیل)ە ، کەچۆن دەستدرێژی کرد دەسەربراکەی وکوشتی٠ئیبن کەسیر لەتەفسیرەکەی دا دەڵێ : خودای گەورە ڕێگای بەئادەم دا (سەلامی خوای لێ بێ) کەکچەکانی لەکوڕەکانی مارەبکات لەبەرپێویستی ئەوکاتە ، وتو ویانە : حەوا هەرسکی دوومنداڵ کوڕێك وکچێکی دەبوو ، کچی هەرسکێك لەکوڕی سکەکە ی ترمارەدەکرا بەپێچەوانەشەوە ، خوشکەکەی هابیل ناشیرین بوو ، بەڵام خوشکەکەی قا بیل زۆرجوان بوو ، قابیل ویستی بیبات بۆخۆی ونەیدات بەهابیلی برای ، ئادەم (سەلامی خوای لێ بێ) نەیهێشت بیبات هەتا یەکی قوربانییەك نەکەن ، گوتی : هەرکەسێ قوربانی یەکەی لێ قبول کرا ئەوکچە بۆئەوبێ٠قوربانییەکە لەهابیل وەرگیراو لەقابیل وەرنەگیرا٠ ئیبن ئەبی حاتەم لەئیبن عەباسەوە ڕیوایەتی کردووە : قەدەغەکرابوو کوڕوکچ بەیەك سك لەدایك بێ لەیەکتری مارەبکرێن ، هەموو سکێ دەبوو یەکێکیان کوڕبوو ئەوی تریان کچ بوو ، برای کچەناشیرینەکە گوتی : خوشکەکەتم لێ مارەبکە منیش خوشکەکەم مارە دەکەم لێت٠قابیل گوتی : نەخێرمن شایستە ترم بەخوشکی خۆم ، یەکێ قوربانییەکیان کرد ، قوربانی خاوەن بەرانەکە وەرگیراو قوربانی خاوەن کشتوکاڵەکە وەرنەگیرا وبراکە ی کوشت٠ئیبن کەسیرلەتەبەری نەقلی کردووە دەڵێ : سەنەدەکەی چاکە٠{فطوعت له نفس قتل أخيه فقتله فأصبح من الخسرين} **واتا : (ئیتردڵی هات براکەی خۆی بکوژێ و کەوتە ڕیزی خەسارەتمەندانەوە)٠ (بڕوانە : تەفسیری ئیبن کەسیربەکوردی ، بەرگی دوو ەم)**

لەلێدانی بوختانچی وزیناکەرومەی خۆردا نابێت لێدانەکە ببێتەمایەی ئێسك شکاندن و پێست لێبوونەوەوخوێن لەبەررۆیشتن ، دەبێ لێدانەکە ئازاری هەبێ ، بەڵام نابێ ئەوکە سەی لەکەسەکە دەدات بن باڵی ببینرێت لەفزی (جلد) واتا پێست واتا نابێ ئازاری لێدا نەکە لەپێستی تێپەڕێت وبچێت بۆگۆشتکەی وەنابێ لەدەم وچاوی بدرێ ، بەلکولەپشتی یان لەقاچی٠ئەو کەسەی شووی نەکردووە یان ژنی نەهێناوە سەد جەلدی لێدەدرێ ، ڕا

غبی ئەصفەهانی دەڵێ : ((زینا جووتبوونە لەگەڵ ئلفرەت بەبێ گرێبەستی شەرعی))٠

هەروەها دوورخستنەوەی بۆماوەی ساڵێك ، بەلاّم ئەگەرئافرەت بوو دوورخرایەوە دەبێ مەحرەمێكی لەگەڵ دابێ٠درودی خوای لەسەربێ ، فەرموویەتی : ((البكر بالبكر جلد ما ئة وتغريب عام)) أخرجه مسلم٠

واتا : ((عازەب لەگەڵ عازەب لێدانی سەد جەلدەو دوورخستنەوەی بۆماوەی یەك ساڵ))٠

شەریعەتی حامورابی ، كە(١٨٠٠)ساڵ پێش میلاد داپڕشتووە ، ٢٨٢بەندی یاسایی لەخۆوە دەگرێت ، ئەویاسایانە زۆرتوندودڵڕەق بووە٠بۆنموونە ئەگەركوەیلەیەك لەڕووی كوڕی ئا زادێكی دا ئەوەگوێی دەبڕدرێت٠

ئەگەرسەرتاشێك بێ فەرمانی خاوەن كوەیلەكە قژی كوەیلەیەكی تاشی ئەوە قۆڵی ئەوسەر تاشە دەبڕینەوە٠

ئەگەركوەیەیەك بەئاغاكەی وت : تۆگەورەی من نیت ، ئەوەئاغاكەدەیبەستێتەوەوگوێی دە بڕێت٠

ئەگەركەسێكی ئازادسەروەتی كۆشكی دزی ئەوەدەكوژرێت٠

ئەگەرئاگرلەماڵی كەسێكی ئازادبەربوو ئەوكەسەی كەدەچێت بۆكوژاندنەوەی ئاگرەكە چاو ی خستەسەرماڵەكەوشتێكی هەڵگرت ئەوكەسە فڕێدەدرێتە ئەو ئاگرەوە٠ئەوەلایەنە خراپە كانی یاساكانی حامورابی بوو بەكورتی٠

مافی تەمبێكردن بەمەبەستی چاككردن ئەنجام دەدرێت وەك كاری پزیشكی بەمەبەستی چا رەسەری ئەنجام دەدرێ٠

١ – ئافرەت لەلایەن مێردەكەیەوە بەمەرجێك نەبێتە هۆی شكاندن یان برینداركردن٠

٢ – منداڵ لەلایەن دایك و باوكی٠

٣ – قوتابی لەلایەن مامۆستا٠

هۆشیاری یاسایی :

کەل و پەلی هاوسەرگیری : زۆرجارژن ماڵ بەجێدێڵێت و ناتوانێت کەل و پەلەکانی لەگەڵ خۆی ببات، سەردانی دادگای بەرایی دەکات بۆداواکردنی ئەم داوایە پێی دەوترێت:(غصب أثاث الزوجية) **٠ ژووری نووستن کەل و پەل هی ژنەکەیە لەبەرئەوەی ئەو کۆمەڵە شتانە کەپیاوەکەی بۆی کردووە مانای ئەوەیە مێردەکەی پێی بەخشیوە ناتوانێت پەشیمان بێتە وە لەوبەخشینە بۆیە لەیاسادا کەل وپەلی هاوسەرگیری دەگەڕێتەوەبۆژنەکەوهی ئەوە٠بەلاّ م ئەگەرژنەکە لەگەڵ مێردەکەی لەخانوێکی سەربەخۆنەژیان تەنهامافی ئەوەی هەیەداوای ئەوکەل و پەلانەبکات کەلەژووری خۆیدان و بەسەربەخۆ بەکاریان دەهێنێت نابێت دەستد رێژی بکات بۆکەل و پەلەکانی دایك و باوکی پیاوەکەی ئەگەر ژنەکە لەیەك ماڵ لەگەڵیان بژیت ، بەڵکوتەنیا ئەوکەل و پەلانە مولکی ئەوە کەپیاوەکەی بۆی کڕیوە بۆنموونە ئەوکە ل و پەلانەی لەمارەیی پێشەکییەکەی کڕیویەتی یان وەکو دیاری تایبەت بەبۆنەکەی (حە فتیانە)بۆی هاتووە یان بەپارەی تایبەتی خۆی کڕیویەتی یان مێردەکەی بۆی کڕیوە، مافی بردنی هەمووکەل و پەلەکانی خانووەکەی نییە ئەگەرلەماڵێکی سەربەخۆلەگەڵ مێردەکە ی نەژیابوون٠**

خزمایەتی :

الرحمة لەزمانی عەرەبی دا واتا سۆزومیهرەبانی ودڵنەرمی ، (رحم) بەمانای خزمایەتیش دێ ، پاشان منداڵدانی ژن بەوە ناونراوە ، چونكە منداڵ دێتەدەر مرۆڤ دڵی بۆی نەرم دە بێت سۆزی بۆی دەجولێ٠

جۆرەكانی خزمایەتی :

یەكەم – خزمایەتی باوك :

خزمایەتییەكەلەڕێگەی هێڵی باوكەوەدروست دەبێت بەخزمایەتییەكی سەرەكی دادەنرێت٠ كوڕوكچ بەپلەی یەكەم دەچنەوە سەرڕێچكەی باوكەوە وەكوگەڕانەوەیان بۆخێڵی باوك٠

دووەم – خزمایەتی دایك :

خزمایەتییەكە لەڕێگەی خەتی دایكەوە دروست دەبێت٠

سێیەم – خزمایەتی ژن و ژنخوازی :

خزمایەتییەكە لەدەرەوەی خوێن و ڕەچەڵەكەوە دروست دەبێت واتا لەسایەی پڕۆسەی هاو سەرگیرییەوە دروست دەبێت ، ئەمەش پیاوبەخزم و كەسی ژنەوە دەبەستێتەوە وەكو : خە سوو ، خەزوور ، ٠٠٠هتد٠

(ع) دەڵێ : ((ئەگەرخزمێكمان خوێندوویەتی بووەبەپزیشك یان ئەندازیار یان جێوڕێیەكی باشی هەیە پێویستەبەوەخۆشحال بین و ئیرەیی پێنەبەین یان ئەگەركارگەیەكی داناوەوبە وە سەروەت وسامانێكی باشی كۆكردۆتەوە پێویستەئیرەیی پێنەبەین))٠

کارکردن :

کارکردن بریتییه لەهەوڵ و کۆششی جەستەیی یان هزری ، کەمرۆڤەکان ئەنجامی دەدەن ئەگەرسەیری زانا و فەیلەسوف و ڕۆشنبیران بکەین شێوازی کارکردنی ئەوان هزرییە٠ بێگومان کارکردن گرینگترین هۆکاری جێبەجێکردنی پێداویستییەکانی ژیانە ، خۆراك و جل و بەرگ و شوێنی حەوانەوەی پێدابین دەکرێت ، کورد دەڵێ : ((دەستی ماندوولەسەر سکی تێرە))٠

کارکردن ڕۆڵێکی گەورە لەبواری ئابوری و کۆمەلأیەتی و دەروونی دەگێڕێت :-

١ – وەرگرتنی دراو کەخەڵکی پێداویستییەکانی خۆیانی پێ جێبەجێ دەکەن٠

٢ – کاتەکان بەسەرڤالی بەڕێوەدەچن و کەسەکە هەست بەئاسوودەیی دەکات٠

٣ – دۆست و هاوڕێی تازەدایبن دەکات٠

٤ – لێزانی و شارەزایی دابین دەکات٠

(ش) دەڵێ : ((بەباشی دەزانم کارگە بکرێتەوە بۆئەوەی گەنجان لەوکارگانە هەلی کاریان دە ستکەوێت ، کەدەتوانێت ڕێژەی بێکاری کەم بکاتەوە٠کردنەوەی کارگەلەلایەن کەرتی تایبە تی و کەرتی گشتییەوە هەردووکەرتەکەم پێباشە دەتوانن خزمەت بەکۆمەڵگابکەن٠دروست کردنی کارگەڕۆڵی گەورەدەبینێت ، چونکە ئێستا زۆرێك لەدەرچووانی زانکۆ و پەیمانگاکان بێکارن))٠

(ه) دەڵێ : ((ڕووخۆشی کەسی بەرامبەرڕادەکێشێت بۆ دووبارەهاتنەوەی کڕیار٠فرۆشیارئە گەرڕووخۆش بێت کڕیاردێتەوەلای٠هەروەها قەناعەتی بەکەم هەبێت ، چونکەئەوکالأیانەی دایناون کەس ئامادەنییە زیاتری پێبدات لەکاتێکدا لەدوکانەکەی تەنیشتی هەرزانتربێت٠هە روەهادەبێ ئاگاداری کاتەکان بێت ، چونکەدوکان بەوەدەمرێت کەلەکات وساتی خۆی دانەکر ێتەوە ، نابێ کاتژمێر (١٠)ی بەیانی هەڵبسی بڕۆی ، چونکە کاتێك کڕیارەکەت بێت وتۆلەو ێ نەبیت دەچێت بۆشوێنێکی دیکە٠هەروەهادەبێ ئەوشتانەی لەدوکانەکەت هەن جیاوازبن بەپێی کات بۆنموونە سەوزەدەبێ هەربەشی ئەمڕۆبێنی ، چونکەئەگەردووسێ ڕۆژی بەسەر داتێپەڕی دەڕزی٠ئەگەرجل و بەرگ فرۆش بی دەبێ شتەکان هەربەشی ئەمساڵ بێنی ، چو نکەساڵێکی ترمۆدیلی نوێ دێت٠بەلأم ئەگەرفرۆشیاری شیش یان بلۆك یان پەڕاوگەت هەبێ

قەلەم و کاغەز و دەفتەربفرۆشی زۆریش بن کێشەنییە٠ئەگەرکەل وپەلی کارەبایی بفرۆشی دەبێ شتی خراپ نەهێنی ، چونکە هەڵەکردن لەکارەباراستکردنەوەی مەحالە٠هەروەهاتۆد ەبێ خۆت بگونجێنی لەگەڵ کڕیارەکان ئەوکەسانەی دێنەلات هەیانە قسەی ڕەقە ، هەیانە وەسواسە٠هەروەهاپێویستەجگەلەزمانی دایك پێویستەزمانێکی دیکەش بزانی بۆنموونە کڕ یارێکی زۆری عەرەب دێنەلات بۆیە پێویستە زمانی عەرەبی بزانیت٠هەروەها دەبێ کەرە-ستەکان پۆلێن بکەی بۆئەوەی شوێنی هەمووکەرەستەکان بزانی وبەئاسانی پیشانی کڕیاربد ەی٠دەبێ ئاگاداری ئەوەبیت کامەکەرەستە زۆردەفرۆشێت پێش ئەوەی تەواوبێت تۆڕێژەیە کی زۆرت لەلابێت،چونکەلەکاتی نەمانی کەرەستەکانت کڕیارەکان بۆشوێنێکی دیکەدەڕۆن)) هەندێك جاربارودۆخ پاڵ بەمنداڵەوە دەنێت بۆکارکردن بەتایبەتی ئەومنداڵانەی کەڕووبە ڕووی لەدەستدانی بەخێوکەربوونەتەوە یان هەژاری ونەبوونی ئەمەش پاڵ بەبەخێوکەردە نێت بیخاتە بەردەم کارکردن٠هەندێك جاریش خێزانی منداڵەکە بەمەبەستی فێربوونی – پیشەیەك تابتوانێت داهاتووێکی باش بۆخۆی مسۆگەربکات٠زۆرێك لەخاوەن کارەکانیش بە شێوەیەکی زبرودڵرەقانە مامەڵە لەگەڵ ئەومنداڵانە دەکەن ، چونکە خۆی پێشتر بەهەمان شێوە ڕووبەڕووی مامەڵەی زبرودلڕەقانە وهەست بریندارکردن بۆتەوە لەلایەن وەستاکەی٠ ئەومنداڵە ڕۆژانە زیاترلەحەوت هەشت کاتژمێردەمینێتەوە لەگەڵ وەستاکەی بۆیە منداڵە کەکاریگەردەبێت بەخاوەن کارەکەی٠ئەوەی جێگەی مەترسییە هەندێ پیشە هەیەبۆنموونە قەسابی لەگەڵ دیمەنی خوێنڕشتن ڕادێن ، چونکەکارەکەیان بریتییە لەسەربڕین، بەردەوا بوونیش لەسەرئەوپیشەیە دەکرێت ببێتەهۆی ئەوەی کەخوێنڕشتن بەلای قەسابەوە ببێتە کارێکی ئاسایی بۆیەئاینی ئیسلام ناوهێنانی خوای داناوە لەسەرهەمووسەربڕاوێك بۆنواند نی نەرم ونیانی لەکاتی سەربڕینی ئاژەڵ و پەلەوەردا٠

تەوقەكردن :

(د) تەوقەكردن بەنیشانەی ڕێزگرتنی بەرامبەردادەنێت ، دەڵێ : بەبڕوای من تەوقەكردن دەربڕینی هەست و پەرۆشی خۆتە بۆبەرامبەرەكەت ، هەروەها دەڵێ : كچان لەجیاتی تەو قەكردن ماچكردن بەكاردەینن ، تەوقەكردنی سارد و سڕیش ئاماژەیە بۆ زویربوونی بەرا مبەرەكەت٠

(خ) دەڵێ : ((دووكچ كەیەكترماچ دەكەن لەوانەیە نەزەری زۆركوڕ ڕابكێشێت))٠

ئەمانەت :

بریتییەلەدانانی شتێك لەلای کەسێك بۆماوەیەك و کەمتەرخەمی و خیانەتی لێ نەکات٠ بۆنموونە کەمتەرخەمی ئەوەیە کەسێك کتێبێکت بەئەمانەت لادابنێت ئەتووش بچی لە شوێنێکی وەها دایبنێی منداڵەکەت چەند پەڕەیەکی لێ بدڕێنێ یاخود لەشوێنێکی وەها دایبنێی باران لێی بدات٠بەڵکوپێویستە شتی ئەمانەت لەشوێنێکی پارێزراودابنێی بۆنمو ونە دانانی چاویلکەلەبن دۆشەك بەکەمتەرخەمی حیسابە بەڵکودایبنێی لەسەررەفەیەك یان لەناوسندوقێك دایبنێی تابیپارێزی لەشکان٠

هیواکانی مرۆڤ :

دەبێ مرۆڤ بەهیواوە بژی ، چونکە بوونی هیوا گرِوتین بەتواناکانی مرۆڤ دەبەخشێت٠هیو اکانیش جیاوازن بۆنموونە کەسێك لەبەندیخانەیە ئاواتی ئەوەیە رِزگاری بێت کەسانێکیش نەخۆشی قورسیان هەیە هیوایان چاکبوونەوەیە٠

(ع) دەڵێ : ((گەورەترین هیوا و ئاوات لەم ژیانە بیخوازین ئەوەیە خوای گەورە لێمان رِازی بێت))٠

(پ) دەڵێ : ((ژیانی مرۆڤ بریتییە لەکۆمەڵێك هیواوئاوات ، گەورەترین هیواوئاواتیش بە خۆشی ژیانە))٠

(ب) منداڵێکە دەڵێ : ((هیواوئاواتی من بووکەشووشەی جوانە بۆئەوەی لەماڵەوە یارییان لەگەڵدابکەم٠هەمووئێواران باوکم شتم بۆدەهێنێتەوە منیش بەرِاکردن بەرەوپیری دەچم ودەچمەباوەشی ، هەروەها حەزبەسواربوونی ئۆتۆمبێل دەکەم ، هەروەها دەمەوێ لەگەڵ منالأن یاری بکەم))٠

(ن) دەڵێ : ((هیواوئاواتی من بەخۆشی و شادی ژیانە))٠

(س) دەڵێ : ((سیساڵە کاردەکەم و نۆمنداڵم هەیە ئەوپارەیەی وەری دەگرم دەبێ کرێی خانووی پێدەم و خەرجی رِۆژانەمی پێدابین بکەم٠ئاواتم ئەوەیە خانوێك بکرِم ولەدەست کرێچیاتی رِزگارم بێ بۆئەوەی بتوانم ژیانێکی خۆش بەسەرببەم))٠

(ق) دەڵێ : ((ئێمەلەماڵەوە دوازدەسەرخێزانین هەربەتەنها من کاردەکەم دەبێت بەهەرجۆ رێك بێت پارەی کرێی خانوو و خەرجی رِۆژانەی ماڵەوە دابین بکەم ، سەبارەت بەخەون و ئاواتەکانم زۆرحەزدەکەم رِۆژێ لەرِۆژان باری ئابوریم باش بێ وبگەرِێمەوە بەرخوێندن ئە گەرئەوەش هاتەدی لەیەکێ لەدەزگا حکومییەکان دابمەزرێم))٠

(م) دەڵێ : ((تائێستاهیچ گۆرِانێك لەباری ئابوریم رِووی نەداوە ، خانووم بەکرێیە ئەوپارە یەی رِۆژانە دەستم دەکەوێت بەشی ١٠٠٪ی بژێوی ژیانم ناکات بۆکرێی خانوو هەرجارەولە یەکێك پارەقەرزدەکەم دواتربەشێوەی پچرِپچرِبۆی دەگەرِێنمەوە ، خەونم ئەوەیە خانوو ێکم هەبێت))٠

گەنج وخۆرۆشنبیرکردن :

(ن) دەڵێ : ((گەنجی ئەمڕۆبایەخ بەکات بەسەربردن و بەکارهێنانی مۆبایل و ئینتەرنێت دەدەن ، لەئینتەرنێتیش دا وەنەبێ بەدوای زانیاری دا بگەڕێن ، بەڵکو زیاتربۆچاتکردن و ڕابواردن بەکاردێت))٠

(گ) دەڵێ : ((من وەکوگەنجێك هەمووکات لەهەوڵی بەدەستهێنانی زانیاری و شتی نوێمە جائەوزانیارییانەمێژوویی یان کۆمەڵایەتی یان زانستی بن٠هەردەم لەخەمی بەفیڕۆنەدانی کاتم ، چونکە کات گەڕانەوەی نییە کەچی بەداخەوە گەنجی ئەمڕۆ زیاتربەشتی لاوەکی و ڕواڵەتییەوە خەریکن ، قوتابی زانکۆیەڕۆژنامەیەك ناخوێنێتەوە بەشداری لەکۆڕوکۆبوونە وەیەکی ڕۆشنبیری و زانستی ناکات))٠

(ش) دەڵێ : ((کچی ئەم زەمانە ئەوەندەی بەزنجیرە تەلەفزیۆنی و دۆبلاژکراوەکانەوە خەر یکن هیچ گرینگی بەخوێندنەوەوتەماشاکردنی بەرنامەیەکی بەسوودنادەن ، ئەگەرچیرۆك یان ڕۆمانێکیش بخوێننەوە ئەورۆمانانە دەخوێننەوە کەباس لەخۆشەویستی دەکەن))٠

قژڕەشکردنەوە :

قژڕەشکردنەوە حەرامە ، چونکەڕەنگی ڕەش نیشانەی گەنجی ولاوێتی یە ئەوکەسەش بەتە مەنداچووەوپرچی سپی بووە بۆیەڕەنگی ڕەش بۆپیاووئافرەت حەرامە٠ڕەنگەکانی دیکەش دەبێ ئەوجۆرانەبەکاربهێنرێ کەڕێگرنین لەگەیشتنی ئاوبۆپێست لەکاتی دەستنوێژشوشتن دا٠نابێ ئەوانەی گەنجیشن قژیان سپی بووە ڕەنگی ڕەش بەکاربێنن ، چونکە بەهۆیەوە ڕ- ێگەبۆکەسانی تریش خۆش دەکەن٠دەبێ هەمووشمان دان بەوڕاستییە دابنێین ، کەمرۆڤ لە قۆناغێکی دیاریکراوی تەمەندا ناوەستێ وگۆڕانکاری بەسەرجەستەوسیمای دادێت شاردنەوە ی پرچی سپی جۆرێکەلەجۆرەکانی هەڵخەڵەتاندن و ڕەنگەکانی تریش نابێ لەکاتی پڕۆسە ی خوازبینی کردن دا بەکاربهێنرێ٠

(ك) دەڵێ : ((بڕوای تەواوم بەقۆناغەکانی تەمەن هەیە ، قژڕەشکردنەوە باوەڕنەهێنانە بە قۆناغی پیری و هەلاٌتنەلێی))٠

(ش) دەڵێ : ((من لەگەڵ ڕەشکردنەوەی قژدانیم جا پیاوبیکات یان ئافرەت ، چونکە پرچی سپی جۆرە ڕێزێك بەمرۆڤ دەبەخشێ وادەکات جێگای سەرنج وڕێزی دەورووبەرەکەی بێ))

(ح) دەڵێ : ((دەتوانین بڵێین ئەوهۆکارانەی والەپیاودەکەن پەنا بۆ قژڕەشکردن ببات ڕازی نەبوونە لەمووی سپی ، کەنیشانەی هاتنی پایزی تەمەن دەگەیەنێت٠هەروەها بۆ گۆڕینی شێوەی دەم و چاووجوانیان پرچیان بۆیەدەکەن ، هەشەخێزانداره بۆهێنانی ژنێکی دیکە ئەوکارەدەکات ، پێم وایە ئەوکارەهیچ ڕۆڵ وکاریگەری نییە بۆچوونە نێوژیانی هاوسەری))

مێژوو :

مێژوو بەبوونی مرۆڤ لەسەرهەسارەی زەوی دەست پێدەکات٠وشەی مێژوو وتراوە لە وشە ی (ماە روز)ی فارسییەوە هاتووە ، ماە بەفارسی واتا (مانگ) ، (روز)یش بەواتای (ڕۆژ)٠ (مەقریزی) لەبارەی چەمکی مێژوو دەڵێ : ((هەواڵە لەبارەی ڕووداوەکانی ڕابردوو ، کەلە جیهان دا ڕوویان داوە))٠

ناصری سوبحانی دەڵێ : لەکتێبەمێژووییەکاندا بۆنموونە باسی یەکێك لەپاشاکان دەکات بۆ نموونە (١٠)دەساڵ پاشایەتی کردووە بەشێوەیەکی دوورودرێژلەبارەیەوە قسەدەکات بۆنموو نە دەڵێ : فلاَن سوڵتان ئەوەندە خۆراکی دەخوارد ئەم جۆرەقسانە بۆچی باشەوچ سوودێکی بۆئێمە هەیە ؟ بەلاَم قورئانی پیرۆز بۆنموونە حەزرەتی نوح (سەلامی خوای لێ بێ) نۆسەد و پەنجاساڵ بانگەوازی قەومەکەی کردووە ئەگەرتەواوی بەشەکانی ژیانی باس بکرێت هەر ساڵەولاپەڕەیەکی بۆدابنێین نۆسەدوپەنجالاپەڕەی دەوێت ، بەلاَم قورئان تەنیائەومەسائیلا نە دەگێڕێتەوە ، کەئینسان پەند و ئامۆژگاری لێ وەربگرێ٠بۆنموونە پلاندانانی حەزرەتی یوسف (علیەالسلام) کاتێك هەڵسا بەپلان دانان بۆحەوت ساڵی وشکەساڵی ، کەبریتی بوو لە یەدەگی گەنم٠

دایك و باوك :

(ك) دەڵێ : ((من زۆرپەشیمانم لەوەی تاباوکم مابوو ڕێزم زۆرنەگرت ، بەخێوم نەکردوئا مۆژگارییەکانیم لەگوێ نەگرت٠باوکم مردولەکیسم چوو بۆیەزۆرپەشیمانم لەڕابردوو))٠

(ڕ) دەڵێ : ((پەشیمانم لەوەی دایك وباوکم زۆرهەوڵیان لەگەڵدام هەمووشتێکیان بۆدابین کردم بەگوێیانم نەکرد خوێندنم تەواونەکرد دڵی ئەوانیشم ڕەنجاندوخوێندنیشم لەکیس خۆمدا))٠

(ئا) دەڵێ : ((پەشیمانم لەوەی کەبەقسەی ژنەکەم دڵی دایکم ئازاردا ، لەکاتی خۆی دا لەخا نوودا لەیەکترجیابووینەوە ئێستاش دایکم کۆچی دوایی کردووە ، نازانم ئاخۆگەردەنی ئازا دکردوومە یان نا ؟ نەم توانی وەك پێویست بەخێوی بکەم و دڵیم ئازارداوە ، بەلآم ئێستا خێروخێراتی بۆدەکەم٠لەخوا(جل جلالە)دەپاڕێمەوە لێمان خۆشبێ))٠

بۆچی کارەساتمان بەسەردێت ؟

١ – خوای گەورە بەندەکانی تاقیدەکاتەوە لەوناخۆشی و کارەساتانەی بەسەری دێت٠ئەم کا رەساتانەش دەبێتە هۆی سڕینەوەی تاوان ئەگەرمرۆڤ ئارام بگرێت ، یان پلەی زۆربەرزدە - بێتەوە٠

٢ – یان بەهۆی تاوانی بەندەوە خوای گەورە سزای دەدات بۆئەوەی ئەوبەندەیە هۆشیار – بێتەوە هەست بەتاوانەکانی بکات٠

زانیاری گشتی :

★**جیاوازی** (الأبوین) **و** (الوالدین) :

(الأبوین) **لەوشەی** (أب) **وەرگیراوە** {ولأبویه لكل واحد منهما السدس} النساء : ١١

باوك زاڵترە لەمەسەلەكەدا لەمەسەلەی میرات و ئەوجۆرە شتانە٠

{ووصینا الأنسن بوالدیه احسانا حملته أمه كرها ووضعته كرها وحمله وفصله ثلثون شهرا} الأحقاف : ١٥

الوالدین له (الولادة) **ەوە هاتووە ، دایك زاڵتروديارترە لەمەسەلەكەدا ، كەئەویش چاكەكرد ن دەگرێتەوە ، كەدایك لەپێشترە وردەكاری تێدایە لەتەعبیراتەكاندا٠**

ئایا ئەگەردایك وتی ئەوە بكە وباوك وتی مەیكە بەقسەی كامیان بكەین ؟

★(سفینة) **له (سفن)ەوە هاتووە هەروەك ئەوەی كەشتی چەقۆ بێت و دەریاكە قاش بكات و توێكڵی لێ بكاتەوە٠**

★**تابووت له (التوب) هاتووە ، كەمانای گەڕانەوەیە كەدەبرێینەوە لای خوای تەعالا٠**

(كان) لەعەرەبی دا بۆڕابردووە ، بەڵام لەقورئانی پیرۆزدا هەندێ جار بۆ ڕابردوو و ئێستا وداهاتووە : {وكان الله على كل شیء قدیرا} الأحزاب : ٢٧

★الكوثر **له** (الكثیر) **ەوە هاتووە ، حەوزی كەوسەرە ، دروودی خوای لەسەربێ ئاوی لێدەدا تە بڕواداران٠**

★{وأما من خفت موزینه (٨) فأمه هاویة (٩) }

ئەوكەسەی كێشراوەكانی كارە چاكەكانی سووك بێ ، دایكی ئەو هەڵدێرەكە لەهەڵدێرەكانی جەهەننەم٠

وشەی (أمه) بەمانای دایك نەهاتووە ، بەڵكو بەمانای لانەوجێگا٠

★**شیخ الله :**

ناوی (شیخ عبدالله قوتب ئەلەدار)ە ، بازاڕی (شیخ الله) بەناوی ئەوەوە ناونراوە٠

★**وشەی خەلیفە له (خلف) هاتووە واتا (لەپشت) پێچەوانەی بەردەم یانی كەسێك لەدوای كەسێكی ترەوەبێ لەجێگەی كەسێك دابنیشێ٠**

٭ئەحمەدشەوقی (١٨٦٨ — ١٩٣٢) :
شاعیرێکی میصرِی یە ، ناسناوی ئەمیری شاعیران بووە٠
٭سیدارە :
کلاَوێکی لاکێشەییە لەئەسڵدا نەمساوییە پاشان ئیتاڵییەکان بەکاریان هێنا ، پاشان بووە کلتورێکی جیهانی٠لەجەنگی یەکەمی جیهانی ، کەئیتاڵییەکان هاتنە عیراق سیدارەیان نا ساند ، کەتوێژی ئەفەندییەکان لەسەریان دەنا ، مەلیك فەیسەڵیش لەسەری دەنا ، مامۆ ستاکانیش لەگەڵ چاکەت و پانتۆڵ لەبەریان دەکرد ، تاکۆتایی ساڵی پەنجاکان پاشان نەما٠ مەلیك فەیسەڵی یەکەم ، کەسەردانی ولاَتی ئیتاڵیای کردووە پێی سەرسام بووە ، پاشان کە هاتۆتەوە عیراق فەرمانی دەرکردووە ، کەدەبێ لەکاتی دەوامی فەرمی هەموو مامۆستاوقوتا بی وفەرمانبەرێك سیدارە لەسەربکات٠
٭کچی کافرۆش :
ناوی تەواوی (خەدیجە جومعە مەولوود)ە ، لەهۆزی شکاکە٠باوکی دوکانی کافرۆشی هەبوو لەکۆلاَنی سینەما سیروان ، لەساڵی سییەکان ئەفسەرێکی ئینگلیز تەماحی تێکردووە ، چەند جارێك داوا دەکات کە هاوسەرگیری لەگەڵ دا بکات ، بەلاَم باوکی رِازی نابێ بۆیە رِۆژێکیان ئەوکچە لەلای تەکیەی شیخ عبدالکریم دەرِفێنێ ودەیباتە بەرِیتانیا٠باوکی بەورِووداوە زۆر خەفەتباردەبێ وردە وردە هەردوو چاوەکانی لەدەست دەدا ودوای پێنج ساڵ کۆچی دوایی د ەکات لەسەروەسیەتی خۆی لەسەرمەیدانی شەقلاَوە دەنێژرێ٠
٭ئەحمەد تەبیب :
باوکی هونەرمەند فوئاد ئەحمەدە ، پزیشکی میللی کاری بەیتاری دەکرد ، ناوی تەواوی (ئە حمەد سلێمان خدر)ە لەساڵی (١٨٩٢) لەگوندی (بنەسلاَوە) لەدایکبووە ، لەساڵی (١٩٨١)کۆچی دوایی کرد ، لەهۆزی نانەکەلی یە٠
٭حەدیسی نەبەوی :
ئەوەیە ماناکەی دەخرێتە زیهنی درووودی خوای لەسەربێ و دەربرِینەکە هی خۆیەتی واتا لەرِووی مەفهوومەوە خواییە و لەرِووی دەربرِینەوە هی پێخەمبەر خۆیەتی٠

★خوو :

بريتی يه لەڕاهاتن لەسەر ئەنجامدانی شتێك بەهۆی دووبارەكردنەوەی٠

★فەرموودەی موتەواتر :

واتا كۆمەڵێكی زۆرگێڕاويانەتەوە پلەی ئەوفەرموودەيەش دڵنيايی دەبەخشێت٠

★فەرموودەی (احاد) واتا يەك كەس ڕيوايەتی كردووە٠وشەی (أحاد) كۆی وشەی (أحد)ە بە واتای تاك دێت٠

★وشەی وەحی بێجگە لەوەی وەحی خوايە بۆپێخەمبەران ، بەڵام وشەكە بۆشتی تريش بە كارهاتووە وەك بۆ هەنگ : { وأوحى ربك الى النحل أن اتخذي من الجبال بيوتا ومن الشجر ومما يعرشون} النحل : ٦٨

خودا (جل جلاله) قسەی بۆهەنگ نەكردووە ، بەڵكو وەحييەكەی بۆهەنگ بريتييە لەوغە ريزەيەی خستوويەتييە ئەو باڵدارە٠هەرچی قورئانە وەحی كەلامييە وەحی قسەيە بۆپێخە مبەر (درودی خوای لەسەربێ) بۆئەوەی بەپێی ئەو وەحييە بجولێتەوە ،وەحی هەنگيش ئە وغەريزەيەيە بۆئەوەی پێی بجولێتەوە٠

★شەحن :

بارگاوی

★كۆڵەمەرگی : ژيانێكی نەدارانە

★كتێبی (جەماوەر مێگەلە) :

ئەم كتێبە هی كارل پۆپەرە ، ئەم نوسەرە باوەڕی بەبڕياری جەماوەر نييە ، چونكە دەڵێ : جەماوەر زۆروبۆرە بۆيە دەڵێ : ئەگەركۆمۆنيستەكان لەهەڵبژاردن سەركەوتن دەبێ ئێمە دژی پرنسيپەكانی هەڵبژاردن بوەستينەوە و بەسەركەوتنی كۆمۆنيستەكان ڕازی نەبين ، چونكە كۆمۆنيستەكان كۆمەڵگا دەڕوخێنن٠

★حەزرەتی يونس (سەلامی خوای لێبێ) زۆری لەگەڵ نەتەوەكەی خۆی هەوڵ دا ، بەڵام ئە وان لەسەربتپەرستی خۆيان بەردەوام بوون ، فەرمووی ئەگەر ئيمان بەزاتی خوا نەهێنن خوا سزاتان دەدات٠پاش ئەوقسانە بەتوڕەيی چووە كەناری دەريا لەوێ كەشتييەك لەسەر ڕۆيشتنە ئەويش سواردەبێ لەناوەندەی دەرياچەردەكەوێ كەشتييەكە قورسە دەبێ چەند كەسێك فڕێ بدەنەناودەريا ، چەند جاران ناوەكان دەنووسن هەرناوی حەزرەتی يونس دەر

دەچێ یونس فڕێ دەدەنە ناودەریا دەکەوێتە ناوسکی نەهەنگ ، بەفەرمانی خوا نەهەنگە کە هیچی لێ ناکات لەناوسکی نەهەنگ لەڕۆیشتنەکەی پەشیمان دەبێتەوە کڕنۆش لەناوتار یکی زگی نەهەنگ دەبات نەهەنگەکە یونس فڕێ دەدات ، یونس دەگەڕێتەوە ناونەتەوەکەی دەبینێ وازیان لەبتپەرستی هێناوەوزاتی خوادەپەرستن زۆردڵی خۆش دەبێ٠

٭قەدەرییەکان :

ئەوکەسانەن قەدەردەدەنە پاڵ مرۆڤەکە خۆی ، نەوەك خوای خۆی پێیان وایە مرۆڤ خۆی ئەندازەوقەدەری کردەوەکانی خۆی خۆی دیاری دەکات نەوەك بەدیهێنەری بەمەش هەموو شتێك دەدەنە پاڵ ویستی سەربەخۆی مرۆڤ دوورلەویستی خوا (جل جلاله) جیاوازن بە قەدەرییەکان لەکاتێکدا نکۆڵی لەقەدەردەکەن٠

٭جەبرییەکان :

دەڵێن مرۆڤ ناچارکراوە سەرپشك نییە واتا کردارەکان دەدەنە پاڵ خوا (جل جلاله) پێیان وایە خوای گەورە کردەوەی بۆمرۆڤ داناوە و ئیجبارکراوە لەسەری پێویست کراوە کەدەبێت ئەم کردارانە هەربکات ، خوای گەورە دایناوە دەبێ ئەوکردارەهەربکات ، خوای گەورە داینا وە ، کەفلاَن ئەوکارە بکات و داشیناوە پاداشت وەربگرێت ، لەسەرفیساریش پێویست کراوە کەئەوخراپەیە بکات و داشیناوە کەسزابدرێت٠

٭سەلەف :

سەلەف لەزمانەوانی دا واتا (پێشین) ، بەلاَم لەزاراوەدا بریتییەلە : هاوەلاَن ، شوێنکەوتووان ، شوێنکەوتووی شوێنکەوتووان ، کەدرودی خوای لەسەربێ فەرموویەتی : ((خیرالقرون قرني ، ثم الذین یلونهم ، ثم الذین یلونهم)) رواه البخاری٠

٭ئیمان :

ئیمان بەچەند واتایەك دێت لەوانە :

١ — بەڕاست دانان

٢ — وتراوە لە (أمن) داتاشراوە واتا ئارامی و دڵنیایی ، پێچەوانەی ترس٠

ئیمان بریتییە لەبەڕاست دانان بەدڵ و دەربڕین بەزمان٠

ئیسلام بریتییە لەئەنجامدان بەئەندامەکان ، بریتییە لەخۆبەدەستەوە دان وملکەچ بوون٠

★خول (دور) :

بریتییه لەوەی دووشت هەن هەریەکەیان هۆکاری بوونی ئەوی تریان بێت ، وەك بوونی هێلکه بەنده بەبوونی مریشك ، بوونی مریشکیش پەیوەسته بەبوونی هێلکه٠

★ساڵی تیشکی :

بریتییه لەوماوەیەی کەتیشك دەیبڕێت لەساڵێکدا کەدەکاته نزیکەی شەش ملیۆن میل که تیشك بەئەندازەی (١٨٦٠٠٠) میل دەیبڕێت لەیەك چرکەدا٠

★ڕاڤەی ئایەتی : {يأيها الذين امنوا ءامنوا ان من أزواجكم وأولدكم عدوا لكم فاحذروهم وان تعفوا وتصفحوا وتغفروا فاءن الله غفوررحيم} التغابن : ١٤

واتا : (ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوه بەڕاستی هەندێ لەژنان ومنداڵەکانتان دوژمنی ئێوەن جاخۆتانیان لێ بپارێزن ، ئەگەرلێیان ببورن و وازبێنن لێیان ولێیان خۆش بن ئەوابێگومان خواش لێخۆشبوو میهرەبانه)٠

ئەودوژمنایەتییەی لەم ئایەتەدا هاتووه دوژمنایەتی ڕق و کینه نییه بەرامبەربەیەکتر٠

ئیبن عەبباس وتوویەتی : ئەوەلەبارەی کۆمەڵێك پیاوی مەککەوەیه موسوڵمان بووبوون و ویستیان بۆلای پێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) کۆچ بکەن ، بەلاَم ژن ومنداڵەکا نیان ڕێگربوون بۆلای پێخەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) بڕۆن٠

★ئیبن عەقیل :

ئەبولوەفا عەلی کوڕی عەقیل کوڕی محەممەد کوڕی عەقیل ساڵی(٤٣١)ی کۆچی لەبەغدا لەدا یکبووه خاوەن کتێبی (الفنون)ه٠

★ئیبن ئەسیر :

عزالدين ابی الحسن علی کوڕی محمد کوڕی عبدالکریم جزری ، ساڵی (٥٥٥) ی کۆچی لەجه زیرەی ئیبن عومەرلەکوردستانی تورکیا لەدایکبووه ، لەنوسراوەکانی : (الكامل في التاريخ ، أسد الغابة ، في معرفة الصحابة)٠

★فەراهیدی :

أبوعبدالرحمن خلیل کوڕی ئەحمەد فەراهیدی بەسڕی ساڵی (١٠٠)ك لەدایکبووه٠ بەیەکێك لەدیارترین زانایانی زمان و ئەدەبی عەرەبی دادەنرێت لەمێژوودا ، هەروەها بەدامەزرێنەر ی زانستی عەرووز لەقەلەم دەدرێ لەنوسراوەکانی : (العين ، العروض ، النقط والشكل)٠

★خەتیب بەغدادی :

ئەحمەدی کوڕی کوڕی عەلی کوڕی سابت لەنوسراوەکانی : (الرحلة في طلب الحديث ، تأ ريخ بغداد)٠

★عومەرموختارعومەر :

ساڵی (١٨٥٨)م لەدایکبووە ، دژی سوپای ئیتاڵیاشەڕی کردووە ، ساڵی (١٩٣١) پاش بەدیلگرتنی لە (بنغازی) لەسێدارەدرا٠

★زوهری :

ئەبوموصعەب ئەحمەد کوڕی ئەبی بەکر قاسم کوڕی حارس کوڕی زوراره کوڕی موصعەب کوڕی عبدالرحمن کوڕی عەوف قوڕەیشی زهری یە ، ساڵی (١٥٠)ك لەدایکبووە٠

★الشفاء :

یەکێکەلەگرینگترین دانراوەکانی ئیبن سینا لەبواری فەلسەفەوحیکمەت دا لەدووتێی هەژدە بەرگ دا ، چواربابەتی لەخۆوە گرتووە : (المنطق ، الطبيعيات ، الالهيات ، الرياضيات) **هەروەها** (القانون في الطب) **بەناوبانگترین کتێبەکانی ئیبن سینایە٠**

★فەخرەددین ڕازی :

ناوی عبدالله محمدی کوڕی عومەری کوڕی حوسەین کوڕی حەسەن کوڕی عەلی فەخرەدد ین ڕازی یە لە (ڕاز) لەدایکبووە بەئەصڵ خەڵکی تەبەرستانە ، لەهۆزی تەمیمی بەکرییە٠ لەبەرهەمەکانی : (الأربعين في أصول الدين)ە٠

★شەهرستانی :

ئەبوفەتح محەممەد کوڕی ئەبی قاسم لەشەهرستانی نێوان نیساپوروخوارزم لەدایکبووە٠ لەنوسراوەکانی : (الملل والنحل ، نهاية الأقدام في علم الكلام ، المنهاج والبيان ، تار يخ الحكماء)٠

★قەشە ئۆگستین :

ساڵی (٣٥٤)م لەتانجای جەزائیری ئێستا لەدایکبووە ، ساڵی (٤٣٠)م مردووە٠

★سوفیانی سەوری :

أبوعبدالله سوفیانی کوڕی سەعیدی کوڕی مەسروق سەوری کوفی ، لەنوسراوەکانی : (الجا مع الصغير ، الجامع الكبير ، الفرائض)٠

٭مەقریزی : ئەم زانایە ساڵی (٧٦٦)ك لەدایكبووە ، لەقاهیرە پێگەیشتووە ، ساڵی (٨٤٥)ك كۆ چی دوایی كردووە٠

٭بەربەهاری :

ئەبومحەممەد حەسەن كوڕی عەلی كوڕی بەربەهاری لەنوسراوەكانی : (شرح السنة)یە٠ بەربەهاری لەوشەی (بەربەهار) هاتووە ئەویش بریتییە لەوداوودەرمان وچارەسەریانەی لەوڵاتی هیندەوە دەهێنران ئەوانەی دەیانهێنا پێیان دەوترا بەربەهاری لەشاری بەغدا لە دایكبووە هەرلەوێش ژیاوە٠

٭ئیبن حەجەری عەسقەلانی :

ئەبوفەزل ئەحمەد كوڕی عەلی كوڕی محەممەد عەسقەلان شافعی ناسراو بەئیبن حەجەر ساڵی (٧٧٣)ك لەمیسر لەدایكبووە ساڵی (٨٥٢)ك وەفاتی كردووە٠لەنوسراوەكانی : (فتح البا ری ، شرح صحیح الخاري)٠

٭دار القطني :

ئەبوحەسەن عەلی كوڕی عومەركوڕی ئەحمەد دار القطني ، ساڵی (٣٠٦)ك لەبەغدا كۆچی دوایی كردووە ، لەنوسراوەكانی : (السنن ، ٠٠٠تاد)٠

٭گەروی هورمز :

گەروو شوێنێكە دووڕووبەری ئاو بەیەكەوە دەبەستێتەوە٠گەرووی هورمزكەنداوی عەرەبی بەكەنداوی عومان ودەریای عەرەب و ئۆقیانوسی باسفیل دەبەستێتەوە ، گرینگترین ڕێڕەو ی ئاوەلەجیهاندا و زۆرترین جولەی كەشتیوانی لەسەرە٠پانی گەرووی هورمزنزیكەی (٥٦) كیلۆمەترە ، ڕۆژانە كەشتی نەوتهەڵگری پێداتێپەڕدەبێ٠گەرووی هورمزتاكەدەرچەیەبۆهەر یەك لەعیراق وكوێت و بەحرێن وقەتەر ، بۆیە بەڕاگرتنی یان داخستنی ئەم وڵاتانە زەرەر مەنددەبن ، ١٥٪ی نەوتی جیهان بەم گەرووە تێپەڕدەبێت٠

باكوری :

ئەندریۆس باكوری لەساڵی (١٩٢٨) لەشارۆچكەی كۆیەلەدایكبووە٠ساڵی (١٩٥٦) وەك مامۆستا ی زمانی ئینگلیزی لەكۆیە دامەزراوە ، تیپی مۆسیقای باواجی كۆیەی دامەزراندووە ، باپیرا نی خەڵكی كوردستانی توركیان لەوێ پاش شەڕی یەكەمی جیهانی بەرەوعیراق هاتوون و لە كۆیە نیشتەجێبوون ، ناسناوی باكوری یە ، چونكە لەكوردستانی باكورهاتوون٠

★کەی ٢١ :

ئەم گۆڤارە کورتکراوەی کوردستان لەسەدەی بیست و یەکدا، مومتازحەیدەری دەری دەکات٠

★سەلام ناوخۆش :

ناوی تەواوی (سەلام ناوخۆش بەکر)ە ، لەساڵی (١٩٩٦) لەگوندی زێبارۆکی دەورووبەری شە
قلاوە لەدایکبووە٠ساڵی (١٩٩٦) بڕوانامەی ماستەری لەبەشی ئینگلیزی بەدەستهێناوە ، بەر
هەمەکانی لەبواری زمان وسیاسەت و مێژوو نوسیووە لەوانە فەرهەنگی ئۆکسفۆرد ، هەروە
ها فەرهەنگێکی بلاٚوکردۆتەوە بەناوی (سارا) ، کەبەناوی کچەکەیەتی٠ناوخۆش ناسناونییە
بەڵکوناوی باوکییەتی٠

★الحمد بریتییە لەمەدح وسەنا ئەو وشەیەش تەنها بۆخوای گەورە بەکاردێت ، دروست نی
یە بڵێین : (حەمدبۆفلاٚن) بەڵکو بڵێین (أشکرفلاٚن) لەقورئان دا هاتووە : {الحمدلله رب العا
لمين}

★شمولیەت : گشتگیری (شامل) واتا هەموولایەنەکان دەگرێتەوە٠

★البوصیری :

ناوی (محمد کوڕی سعید)ە ، لەساڵی (٦٠٨)ك لەمصرلەدایکبووە ، ساڵی (٦٩٤)ك وەفاتی کر
دووە ، زانایەکی ئاینی بوو ، شاعیریش بوو٠بەالبوصیری بەناوبانگە ، بوصیر شارۆچکەیەکە
لەمصر٠

★چۆن کتێب لەکتێبخانەوەردەگرین ؟

هەمووئەوکتێبانەی لەکتێبخانە هەن بەشێوەی لیست نوسراونەتەوە و پۆلێن کراون ، هەتا
بتوانرێت بەئاسانی بدۆزرێتەوە٠ئەگەربتەوێت کتێبێك وەربگری ئەوە دەبێ ژمارەوناوی نو
سەروناوی کتێبەکەوبەشەکەی ئاینییە یان کۆمەلاٚیەتییە یان مێژووییە یان جوگرافییە یان
فەلسەفییە ، ٠٠٠هتد لەپارچەکاغەزێکی بچووك بنوسی و پیشانی کارمەندانی کتێبخانەکە
ی بدەی هەتا بەدەست یان لەڕێگەی کۆمپیوتەر بدۆزێتەوەوناسنامەیەکیش بەجێ بهێلی٠

★ناوی مانگەکان :

تشرینی یەکەم : ئۆکتۆبەر

تشرینی دووەم : نۆڤەمبەر

کانوونی یەکەم : دیسامبەر

کانوونی دووەم : جێنیوەری

شوبات : فێبریوەری

ئازار : مارت

نیسان : ئێپرڵ

ئایار : مێی

حوزەیران : جون

تەمموز : جولای

ئاب : ئۆت

ئەیلول : سێپتێمبەر

★مانگژمێری ئێرانی :

لەمڕۆشدا ئێرانییەکان هەرمانگژمێری هەتاوی (شەمسی) بەکاردەینن ، ناوی مانگەکان ئە مانەن :-

فەردین ، لەفروتییەوە وەرگیراوە ، کەلەئاڤێستادا بەواتای (گیان) دێ٠

فورداد

تیر

مرداد

شەهریوەر

مهر

ئابان

ئازار

بەهمەن

ئسفەند

★نارەسەن : بۆنموونە وشەی نارەسەن تێکەڵ بەزمانەکە ببێ ولەبنچینەدا هی زمانەکە نە بێ٠

★هیام : واتا زۆرتێنوو

حطين :

ناوچەیەکە دەکەوێتە فەڵەستین٠

★بەرمەکییەکان :

ناوی بەرمەکییەکان دەگەرێتەوە بۆناوی باپیریان (بەرمەك)٠

★بیدعە :

کارێکە یەکەمجاربکرێ و پێشترنەبووبێ٠

★كفارة :

لە(کفر)وەرگیراوە واتا داپۆشین ، مەبەست ئەوکردارانەیە کەهەندێك گوناه دەسرێتەوەودا ی دەپۆشێت٠خوای گەورە دەفەرمووێت : {فكافرته اطعام عشرة مساكين من أوسط ما تطعمون أهليكم أوكسوتهم أوتحرير رقبة فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام ذلك كفارة وا حفظوا أيمانكم اذا حلفتم} المائدة :٨٩

واتا : (جاکەفارەتی ئەم جۆرە سوێندە خۆراکدانە بەهەژارلەخۆراکی رۆژانە ، کەبەماڵ و منداڵی خۆتان دەدەن یاپۆشاکی ئەوان یائازادکردنی کوەیلەیەك جاکەسێ کەئەوانەی بۆنە کرا ئەبێ سێ رۆژبەرۆژووبێت ئەمەکەفارەتی سوێندەکانتانە ئەگەرسوێندتان خواردونەتان بردەسەروەسوێندی خۆتان راگرن و نەیشکێنن)٠

★لەزمانی عەرەبی دا وشەی (یمن) و (اءیلاء) و (قسم) یەك واتایان هەیە ، کەبەکوردی سو ێندە٠

★لەزمانی عەرەبی دا وشەی (یمین) دەستەراستە ، (الحلف)یشی پێدەڵێن ، چونکە کاتێ پە یمانیان دەبەست هەرکەس دەستی راستی دەخستەدەستی بەرامبەرەکەیەوە٠

★عەلی وەردی :

ناوی تەواوی (عەلی کوری حوسێن کوری عبدالجلیل)ە ، لەگەرەکی کازمییەی شاری بەغدا لە ساڵی (١٩١٣) لەدایکبووە٠ناسناوەکەی دەگەرێتەوە بۆپیشەی باپیری کەکاری دڵۆپاندنی گوڵ و

دروستکردنی گولاوبووه٠ماوەی دووسالّ لای وردەواڵە فرۆشێك ئیش دەکات ، بەلاّم لەکاتی - کارکردن زۆربەی کات سەرقالّی خوێندنەوەی کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەو سەردەمە بووە بۆیە لەسەرکارەکەی دەردەکرێت٠لەسالّی (١٩٤٧) لەزانکۆی تەکساس بڕوانامەی ماستەر لەزانستی کۆمەڵناسی بەدەست دەهێنێت ، پاشان لەسالّی (١٩٥٠) بڕوانامەی دکتۆرای لەهەما ن زانکۆبەدەست هێنا٠دوای گەڕانەوەی بۆعیراق لەبەشی کۆمەڵناسی زانکۆی بەغدا بۆتە ما مۆستا ، لەسالّی (١٩٧٢) خانەنشین دەکرێت لەتەمموزی سالّی (١٩٩٥) لەولاّتی ئوردن بەنەخۆ شی کۆچی دوایی کرد٠

★کورتکراوەکان :

بریتییە لەبەکارهێنانی پیت لەجیاتی وشەی تەواووڕستەی تەواو٠چەند نموونەیەك :

پ م : پێش میلاد

ك : کۆچی

چ : چاپ

و : وەرگێڕان

کورتکردنەوە لەم دەربڕینانە باش نییە وەك : درودی خوای لەسەربێت بۆ (د خ) ، خوای لێ ڕازی بێت بۆ (خ ڕ)٠

کورتکردنەوەی ناوەکانی یاسایی :

م : ماددەی یاسایی ، هێلێکی لارلەدوای ماددەی یاسایی دادەنرێت ، لەدوای ژمارەی ماددەکە ناوەیاساییەکە بەکورتکراوەیی دەنوسرێت بۆنموونە :

بڕگەی دووەم لەماددەی (٥٤٨) لەیاسای شارستانی عیراقی ژمارە (٤٠)ی سالّی ١٩٥١ ی هەموار کراو ، بەم شێوەیە دەنوسرێت : م / ٥٤٨ /٢ /شارستانی

★اللعان :

لەزماندا واتانەفرین ، بەلاّم لەزارەوەدا سوێندخواردنی مێردە کەژنەکەی داوێنپیسی کردوو ە یان بەرپەرچی دەداتەوە دووگیان بوونی ژنەکەی لەوبێت٠

★ماناى وشەى ئیسلام :

ئەم ئاینە ناونراوە ئیسلام بەناوى گەلێکەوە یان کەسێکەوە ناونەنراوە بۆنموونە زەردەشتى بەناوى کەسێکەوە ناونراوە ، یەهودى بەناوى گەلێکەوە ناونراوە ئەمەش ماناى ئەوەیە کە گەلێ یان نەتەوەیەك بە تەنیا نابن بەخاوەنى ئەم ئاینە ، هەروەها ئەم ئاینە داخراونییە ، کەئەندامى نوێ وەرنەگرى ، بەلاَم زەردەشتى بۆ نموونە دەبێ ئەوکەسە لەدایك و باوکێکى زەردەشتى لەدایك بووبێ ئەمەش ماناى ئەوەیە ئەم ئاینە ئاینێکى جیهانییە٠ماناى زاراوە یى ئیسلام یانى تەسلیمبوون بەبێ چەندوچۆن بەرلەمەش دەبێ ئیماندارب‌ێ ، چونکە ئیما ن وەکوتۆو وایە ئیسلامیش درەختەکەیە٠

★تەفسیرى ئایەتى : {الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض وبما أنفقوا من أموالهم}النساء : ٣٤

قورتوبى لەڕاڤەى ئەم ئایەتە دەڵێ : (أى يقومون بالنفقة عليهن ٠٠) **واتا : مەسرەفیان دە کێشن و پارێزگارییان لێدەکەن٠**

تەفسیرى ئایەتى : {هن لباس لكم وأنتم لباس لهن}البقرة : ١٨٧

واتا : (ئەوان پۆشاکن بۆئێوە و ئێوەش پۆشاکن بۆ ئەوان)٠ئەگەرجل وبەرگ نرت ونوێ وئو توکراوبوو کاریگەرى بەسەرکەسایەتى دەبێ ئافرەتیش ئەگەرڕێك و پێك و سەنگین بوو ، هەروەها بەماناى عەیبى یەکتردابۆشن و باسى نەکەن٠

★تەفسیرى ئایەت : {فمنهم ظالم لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخيرات باءذن الله ذلك هوالفضل الكبير} فاطر : ٣٢

واتا : (هەیانە ستەمى لەخۆى کردووە هەشیانە مامناوەندییە هەشیانە زۆرگەرم وگوڕە لە چاکەکارى دا ئەوەیان ڕێزوخەلاَتێکى گەورەیە)٠ئەوەیان کەمامناوەندییە فەڕزەکان جێبە جێ دەکات و لەتاوانە گەورەکان دووردەکەوێتەوە ، ئەوەشیان گەرم وگوڕە لەچاکەکارى دا فەڕزەکان و سوننەتەکانیش ئەنجام دەدات و لەحەرامەکان و مەکڕوهەکانیش دووردەکەو ێتەوە٠

★قیەم :

لەوشەى (القيمة) **هاتووە واتا نرخ ، بەها وەك : ڕاستگۆیى ، دەستپاکى ، پاراستنى ئەمانەت ، دڵسۆزى ، هاوکارى ، یارمەتیدان ، بەرپرسیارى ، کەقیەمى ئەخلاقین٠**

★ناوی خوازراو :

واتاناوی ڕاستەقینەی خۆی لەسەربەرهەمەکەی بەدیارناخات کەپەیوەندی بەبیروڕاکانی هە یە ، بەرهەمەکەی لەژێرناوێکی خوازراو بلاّودەکاتەوە٠

★هاوینەهەواری دوکان :

هاوینەهەواری دوکان سەرەتاگوندێکی بچووکی دوومالّەبووە ، بەلاّم لەپەنجاکانی سەدەی ڕا بردوو بەتایبەتی لەسالّی (١٩٥٨) بەهۆی دروستکردنی بەنداوی دوکان خەلّکی لەوناوچەیە نیشتەجێبوونە٠ئەم بەنداوە لەسالّی (١٩٥٨) بەردی بناغەی دانراوەولەسالّی (١٩٧٨) کۆتایی بەکارەکانی هاتووە٠ئێستاش بەشی زۆری کارەبای هەرێمی کوردستان دابین دەکات٠ناوی د ووکان لەودووکانییەوە هاتووە ، کەئێستادەکەوێتە ناوەڕاستی شارۆچکەکە ، ئەودووکانییە لەنێوان دووتاشەبەردەوە دەردەچێت٠قەزای دووکان چوارناحییەی بەسەرەوەیە ، ئەوانیش : (بنگرد ، خەلەکان ، سورداش ، خدران) ، ئەوناحیانەش زیاترلە(٨٠)هەشتا گوندیان بەسە رەوەیە ، کەهەموویان سەربەناوەندی قەزاکەن٠

★تەوێلّە :

چەندلێکدانەوەیەك بۆناوی تەوێلّە هەیە ، هەندێك دەلّێن کاتی خۆی (١٠)دە کەس وێلّ دە بن پاشان لەوشوێنە خانوودروست دەکەن و ناوی لێ دەنێن (دەوێلّە)٠

★ئالاّی سەردەمی پاشایەتی :

یەکەمین ئالاّی دەولّەتی عیراق لەسالّی (١٩٢٥) هەلّکرا ، کەلەچوارڕەنگ پێکهاتبوو :

١ — سەوز

٢ — سوور

٣ — ڕەش

٤ — سپی

هەرسێ ڕەنگی : (سەوز و سپی و ڕەش) بەشێوەیەکی لاکێشەیی ئاسۆیی یەکسان دابەشکرا بوون•سوورەکە لەسەرشێوەی نیوەپاڵوو لەبنکی ئالآکەدانرابوو دووئەستێرەی حەوت پالوو ی سپی لەناوبوو•بۆماوەی (٣٣) ساڵ ئەم ئالآیە هیچ ئاماژەیەکی بۆکوردوتورکمان وکلدوئا شوری وسابیئی و یەزیدی تێدانەبوو•

⋆ئالآی سەردەمی کۆماری :

پاش شۆڕشی ١٤ی تەممووزی ساڵی ١٩٥٨ و ڕووخانی پاشایەتی ئالآی پاشایەتی گۆڕا ، هەرسێ ڕەنگی سەوز و سپی و ڕەش ئەمجارە لەسەرشێوەی لاکێشەیی ستوونی یەکسان دابەشکرابوو ن لەناوئەستێرەکە ئەلقەیەکی سپیش هەبوو لەناوئەلقەکەش بازنەیەکی زەرد نەخشکرابوو ئەمەش لەڕەنگی ئالآی سەلاحەددینی ئەییوبی وەرگیراوە کەزەردبووە•

⋆ئالآی سەردەمی بەعس :

لەدوای کودەتای ٨ی شوباتی ساڵی ١٩٦٣ ئالآگۆڕا ، حیزبی بەعسی عەرەبی سۆشیالیستی ئالآ یەکی تازەی دانا ، جگەلەڕەنگە زەردەکە ڕەنگەکانی دیکەی هەمووداناییەوە وەك سەردەمی پاشایەتی لاکێشەکان بەشێوەی ئاسۆیی یەکسان دارِشتەوە سێ ئەستێرەی سەوزی پێنج لای لەناولاکێشەسپییەکەی ناوەڕاست دانا ، کەهێمابوو بۆیەکگرتنەوەی هەرسێ دەوڵەتی : سور یاوعیراق ومیسر•

⋆محمد بن صالح العثیمین :

ناوی تەواوی (أبوعبدالله محمدبن صالح بن عثیمین المقبل الوهیبی التمیمی)یە لەساڵی ١٤٢١ ی کۆچی لەنەخۆشخانەی (ملك فیصل التخصصی) لەجدە کۆچی دوایی کرد پاش تووشبوو ن بەنەخۆشی شێرپەنجەی قۆڵۆن•

⋆القران لەزمانەوانی دا چاوگی وشەی (قرأ)یە بەمانای خوێندیەوە ، بەلآم لەزاراوەی شەرع دا بریتییە لەقسە(کەلام)ی خوای گەورە ، کەدابەزیوەتەپێخەمبەرمان (محمد — درودی خو ای لەسەربێ) و بەسوڕەتی (الفاتحە)دەست پێدەکات و بەسوڕەتی (الناس) کۆتایی پێدێت• یەکەم ئایەت دابەزیوە سوڕەتی (العلق)ە ، علق واتا : خوێنپارە:{اقرأباسم ربك الذی خلق (١)خلق الاءنسن من علق (٢)}

دابەزینی قورئان دەکرێت بەدووبەشەوە ، بەشێکیان بێ بوونی هۆیەك ئەمەش زۆربەی ئا یەتەکانی قورئانی پیرۆزدەگرێتەوە ، بەشەکەی تری سببی یە ئەوئایەتانەدەگرێتەوە کەهۆ

یەك هەبووە بۆدابەزینی٠

قورئانی پیرۆزدابەزییە سەرپێخەمبەری خوا (درودی خوای لەسەربێ) بەجیاجیا لەماوەی بیست وسێ ساڵ زۆربەی ئەوساڵانەش پێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ) لەشاری مەککەی پیرۆزبەسەری بردووە ، بۆیە زانایان ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزیان کردۆتە دووبەش : مە ککی ومەدینە٠مەککی بریتییە لەوئایەتانەی دابەزیوەتە سەرپێخەمبەر(درودی خوای لەسە ربێ) لەپێش کۆچکردنی بۆمەدینە ، بەلاّم مەدینی بریتی یەلەوئایەتانەی دابەزیوەتە سەر پێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ) لەپاش کۆچکردنی بۆمەدینە٠

زۆربەی ئایەتەمەککییەکان باسی یەکتاپەرستی دەکات بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندی بەبیروبا وەڕی زیندووبوونەوە هەیە ، بەلاّم مەدینییەکان زۆربەی ئایەتەکانی باسی حوکمەشەرعییە کان دەکات٠

بۆجیاکردنەوەی ئایەتە ناسخەکان لەئایەتەمەنسوخەکان لەکاتێکدا ئەگەردووئایەت هەبوون یەکێکیان مەککی ئەوی تریان مەدینی لەوکاتەدا ئەگەرمەرجەکانی نەسخ جێ بەجێ بوو ، ئەوائایەتە مەدینییەکە نەسخی ئایەتە مەککی یەکە دەکاتەوە ، چونکە ئایەتە مەدینییەکە دواتردابەزیوە٠

*تەفسیرلەزمانەوانی دا لە (الفسر) هاتووە واتائاشکراکردنی شتێکی داپۆشراو ، لەزاراوەدا بر یتییە لەڕوونکردنەوەی ماناکانی قورئانی پیرۆز٠فێربوونی تەفسیرفەرمانی پێکراوە بەپێی ئەم ئایەتە : {کتب أنزلنه الیك مبرك لیدبروا ءایته ولیتذکر أولوا الالبب }ص : ٢٩

واتا : (ئەمەکتێبێکی پیرۆزە دامان بەزاندبۆتۆئەی (محمد- درودی خوای لەسەربێ) تائەوانە لەئایەتەکانی ڕابمێنن وژیرەکانیش ئامۆژگاری لێ وەربگرن)٠

*عبداللەی کوڕی مەسعود :

ناوی(عبداللەکوڕی مەسعود)ە ، پێشەواعومەر(خوالێی ڕازی بێ)ناردی بۆکوفە بۆئەوەی فێر ی دینەکەیان بکە٠لەساڵی (٣٢)ك لەشاری مەدینەکۆچی دوایی کردولەبەقیع نێژرا٠

*عبداللەی کوڕی عەبباس (خوالێی ڕازی بێ) :

کوڕی مامی پێخەمبەرە (درودی خوای لەسەربێ)٠

★قەتادە :

ناوی (قەتادە سدوس البصری)یە ، بەنابینایی لەدایکبووە لەساڵی (٦١)ی کۆچی٠

★ڕاناو (الضمیر) لەزماندا لە (ضمور)ەوە هاتووە واتا لاوازی لەبەرکەمی پیتەکان یان لە (اضمار) هاتووە واتا : شاردنەوە٠لەزاراوەدا ئەوەی لەجێی وشەیەکی ئاشکرادا دەهێنرێتە وە ودادەنرێت بۆکورتبڕی٠

★عەباس چنارانی :

نوسەرناوی تەواوی (عەباس بایزعبدالصمد)ە، لەهۆزی غەفوری یە٠خەڵکی گوندی(چناران)ە لەبناری کۆسرەت٠

★پارە خۆشبەختی ناهێنێت ، بەلأم نەبوونی بەدبەختی دەهێنێت (ئیرنێست هیمنگوای)٠

بەپارەوسامان گەنج هاوسەرگیری دەکات٠بەپارەوسامان برسییەکان تێردەخۆن٠چەندین کاری چاکەکەناژمێردرێن٠

★خوارزقی باڵندەیەکیش دەدات ، بەلأم بۆی ناخاتە ناوهێلانەکەی (جەی٠ جی٠ هۆلاندی)٠

★نۆلەسەردەی ڕەوشتی باش لەخۆلەگێلیدان دایە (ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل)٠

★احتلام :

لە(حلم) هاتووە ، واتاجووتبوون لەخەون دا٠

★فریادڕەس :

ڕزگارکەرلەتەنگانە٠

★المعدن لە(عدون) هاتووە واتا مانەوە٠

★کانزا :

لە(کان) هاتووە ئەوشتەی لێوەی دەردەهێنرێت٠

★تەئویل واتا لێکدانەوە : {ولنعلمه من تأويل الأحاديث} تأويل الأحاديث : لێکدانەوەی خەون٠

★سوفیانی ثە وری :

وشەی ثە وری دەگەڕێتەوە بۆتیرەی بەنی ثە ور ٠

★ڕەببانی : خواناس

خوای گەورە دەفەرموێ : {ولكن كونوا ربانيين بماكنتم تعلمون وبما كنتم تدرسون}ال عمران : ٧٩

واتا : (بۆڕەزامەندی پەروەردگارتان هەوڵ بدەن بەمەش دەبنە خواناس و ڕەببانی ، کەبەر نامەی خوا فێری خەڵکی بکەن خۆشتان بەردەوام هەوڵی فێربوون بدەن)٠

ئیبن عەبباس دەڵێ : {كونوا ربانيين} واتا : ببن بەزانا و خواناس وخۆتان سوودمەندبکەن بەزانست و زانیاری٠

★هەندێك لەبەرهەمەکانی عەلی وەردی :

١ — کەسێتی تاکی عیراقی ١٩٥٢

٢ — واعیزەکانی سوڵتان ١٩٥٤

٣ — گاڵتەجاڕی عەقلی مرۆڤ ١٩٥٥

٤ — ئەفسانەی ئەدەبی باڵا ١٩٥٧

٥ — خەون لەنێوان زانست و بیروباوەڕدا ١٩٥٩

٦ — لۆژیکی ئیبن خەلدون ١٩٦٢

٧ — سروشتی کۆمەڵگەی عیراقی ١٩٦٥

٨ — گەشەسەندنی هۆشیاری سیاسی لەعیراقدا٠

★ئیبن تەیمیە :

ناوی تەواوی (ئەحمەد کوڕی عبدالعلیم کوڕی عبدالسلام کوڕی عبدالله کوڕی تەیمیەی حۆرانی دیمەشقی حەنبەلی)یە لەساڵی (٦٦١)ك لەحەران لەدایکبووە نەیاری سۆفییەکان بووە لەساڵی (٧٢٦)ك وەفاتی کردووە٠

★عومەری خەیام :

ناوی ئەبولفەتح عومەری کوڕی ئیبراهیمی خەیامە ، باپیری خێوەتی دروستکردووە و فرۆشتووە بۆیە ئەوناسناوەی لێنراوە لەساڵی (٤٣٠)ك لەنەیساپور لەدایکبووە٠

★دوانزەسوارەی مەریوان :

دوانزەسوارەکان بریتی بوون لە :

١ — جوامێرئاغای ڕەنگینە

٢ — ئاغال ئاغای سیوەیلی

٣ — زەینەل بەگی مەسرەف

٤ — مەحموود بەگی قەدیمی

٥ — دارائاغای میرەدێ

٦ — فەرامورزی زەنگەنە

٧ — سوارئاغای بلباس

٨ — مەمەند ئاغای میراودەڵی

٩ — شاپورئاغای بەختیاری

١٠ — زوڵاڵ ئاغای مەرگەیی

١١ — میران بەگی وەلەدبەگی چەلەبی قەدیمی هەمەوەند

١٢ — سەلیم بەگ

ئەمانە هاریکاری پاشای بابانیان کرد بۆبەرەنگاربوونەوەی لەشکری ئێران٠

★ئەبوئەعلای مەودوودی :

زانایەکی ئاینی یە لەساڵی (١٩٠٣) لەپاکستان لەدایکبووە٠

★صدیق المنشاوی :

ئەم قورئانخوێنە لەساڵی (١٨٩٨) لەگوندی (المنشأة) لەدایکبووە ، لەساڵی (١٩٨٤) کۆچی دوا یی کرد٠

★محمدصدیق المنشاوی :

ئەم قورئانخوێنە کوڕی صدیق المنشاوی یە ، لەساڵی (١٩٢٠) لەمیصرڵەدایکبووە٠

★عبدالباسط محمدعبدالصمد :

ئەم قورئانخوێنە لەساڵی (١٩٢٧) لەمیصرڵەدایکبووە ، لەساڵی (١٩٨٨) کۆچی دوایی کرد٠

⋆كامل يوسف البهتيمى :

ئەم قورئانخوێنە ناوی (یوسف زەکی)یە ، لەساڵی (١٩٢٢) لەگەڕەکی (بهتیم)ی سەربەپارێزگا ی (القلیوبیە) لەمیصرڕلەدایکبووە ، لەساڵی (١٩٦٧) سەردانی شاری (پۆرسەعید)ی کردووە بە شداری پرسەیەك دەکات هەرکەدەستی بەقورئانخوێندن کرد لەناکاودەنگی نووسا و تەنگەنە فەسی ماوەی نەدا چیدیکە قورئان بخوێنێ بۆیە بەپەلەگەیاندیانە نەخۆشخانە پاشان کەبە هۆش خۆی هاتەوە وتوویەتی : بەرلەقورئان خوێندن فنجانێك قاوەم خواردەوەهەستم کرد دەرمانی تێکراوە ، دوای هەفتەیەك لەپێ کەوت و تووشی ئیفلیج بوون هات دواجاردوای دو وساڵ بەئیفلیجی و لەسەرجێگاکەوتن لە ٦ /٢ /١٩٦٩ لەتەمەنی چل وحەوت ساڵی کۆچی دو ایی کرد٠

⋆محمودصدیق المنشاوی :

ئەم قورئان خوێنەبرای خۆلێخۆشبێ محمدصدیق المنشاوی یە لەساڵی (١٩٤٣) لەمیصرڕلەدایك بووە٠

⋆محمدجبریل :

ئەم قورئان خوێنە لەساڵی (١٩٦٣) لەمیصرڕلەدایکبووە٠

⋆سیدمتولی :

لەساڵی (١٩٤٧) لەمیصرڕلەدایکبووە٠

⋆علی عبدالرحمن الحذیفی :

ئەم قورئان خوێنە بۆتیرەی (حذیفة**) دەگەڕێتەوە لەساڵی (١٩٤٤) لەسعودیە لەدایکبووە٠بڕوا نامەی دکتۆرای لەبواری شەریعە هەیە٠**

⋆عبدالرحمن السدیسی :

ئەم قورئان خوێنە لەساڵی (١٩٦٢) لەسعودیە لەدایکبووە ، دکتۆرای لەکۆلیژی شەریعەی زا نکۆی (أم القرى**)بەدەستهێناوە٠**

⋆سعدالغامدی :

ئەم قورئان خوێنە لەساڵی (١٩٦٧) لەسعودیە لەدایکبووە٠

★ئەحمەدبن علی الحجمی :

ئەم قورئان خوێنە لەساڵی (١٩٦٨) لەسعودیە لەدایکبووە ، هەڵگری بڕوانامەی ماجستێرە لە زانکۆی (لاهور)ی پاکستان٠

★ماهرالمعیقلی :

ئەم قورئان خوێنە لەساڵی (١٩٨٢) لەسعودیە لەدایکبووە٠

★ئەبوبەکرئەلشاتری :

ئەم قورئان خوێنە لەساڵی (١٩٧٠) لەسعودیە لەدایکبووە٠

★حافظ خلیل :

ئەم قورئان خوێنە لەساڵی (١٩٢٠) لەشاری بەغدا لەدایکبووە٠

تێبینی : -

ئەم زانیاریانە لەسەرقورئان خوێنان لەکتێبی : نهێنی ژیانی قورئان خوێنان لەنووسینی : سوهەیب جەمیل عەلی وەرگیراوە٠

★ئافەریدە : مەخلوق

★ئاسا : وەکو

★خاپەرۆك : پاشەڕۆك و وردەی شتێکەکەمابێتەوە٠

★خەلەفاو : هۆش نەماولەبەرپیری

★داڵدە : پەنا

★دەستەبەر : زامن

★دیدەوان : چاودێر ، ئێشکگری قەڵا

★ڕکێف : دەسەڵات

★زەیستان : ژنێ کەتازە منداڵی بووبێ

★زایەڵە : دەنگدانەوە

★ژیوار : باری ژیان

★سەرزەنشت : لۆمە

★سەرمەشق : نموونە بۆلێ فێربوون

★سەرگوزشتە : چیرۆکی ڕابردوو

★سەلار : جوان وشۆخ وشەنگ

★سۆراخ : بەدووکەسی ونبووداگەڕان

★تەلمود :

وشەی تەلمود بەواتای توێژینەوەوفێربوون ، کەبەدووەم سەرچاوەی یاساوتەشریعی جولەکە دادەنرێت لەدوای تەوڕات ، کەڕاڤەی تەوڕاتیان پێکردووە٠

★صەهیۆن :

ناوی شاخێکە لەفەلەستین نزیك بیت المقدس٠هرتزل بەدامەزرێنەری بزووتنەوەی صەهیۆ نی دادەنرێت ، کەلەساڵی (١٩٠٤)مردووە٠

★ئەمریکای لاتینی :

چوارەم کیشوەرە ، کۆمەڵێك وڵات لەخۆەوە دەگرێت ، کەئەمانەن : (بەڕازیل ، ئەڕجەنتین ، کوبا ، ٠٠٠هتد)٠ناوەکەی لەوەوە هاتووە ، کەلەدوای دۆزینەوەی ئەوڕەگەزوکۆمەڵانە ڕوویان تێکردووە کەخاوەن شارستانیەتی لاتینی بوون وەك ئیسپانیاوپورتوگال کۆچیان کردولەوێ نیشتەجێ بوون ئیسپانییەکان وپورتوگالییەکان لەڕووی زمانەوە بەڕەچەلەك لاتینی بوون بۆیەئەم کیشوەرەبەئەمریکای لاتینی ناسرا٠

★هەندێك لەهەژارترین سەرۆکەکانی جیهان :

١ – خۆزێ موجیکان ، سەرۆکی ئۆرۆگوای ئۆتۆمبێلەکەی جۆری بەڕازیلی یە ومۆدیلی سا ڵی (١٩٨٧)ە٠

٢ – محەممەد ئاسوفوی ، لەساڵی (١٩٩٤) سەرۆك کۆماری نایجیریابوو ، مامۆستای زانکۆبوو ، پۆستەکەی بەرزبۆوە بۆسەرۆك کۆمار ، بەڵام موچەکەی هەروەك خۆی مایەوە٠

٣ – جۆزێف کابیلا ، سەرۆك کۆماری کۆنگۆی دیموکرات لەساڵی (٢٠٠١) سەرۆکی ئەووڵاتە بووە ئۆتۆمبێلێکی مۆدیل کۆنی داتسۆن لێدەخوڕێ ، تەنیادووپاسەوانی هەیە٠

٤ – مەحمودئەحمەدی نەژاد ، سەرۆك کۆماری ئێران بووە ئۆتۆمبێلێکی جۆری بیجۆی سا ڵی (١٩٧٧) لێ دەخوڕێ ، ڕەتی کردۆتەوە بڕواتە بڕواتە کۆشکی سەرۆکایەتی ولەوێ لەگەڵ خانەوادەکەی بژی، بەڵکولەخانوێکی بچووك لەگەڕەکێکی میللی شاری تاران دەژی٠(سەرچا

وە : گۆڤاری سامان ، ژمارە (٦) ، ٢٠١٢)٠

★سامی یوسف :

ئەم گۆرانیبێژە گەنجێکی بەڕیتانییە بەڕەگەز ئازەربێجانی یە لەدایك وباوکێکی موسوڵمان لەتەهران لەدایکبووە ناویان لێناوە (سیا) واتا ناوی ڕاستەقینەی (سیا)یە ، تەمەنی سێ سا ڵ بووە ، چوونەتە بەڕیتانیا لەوێ ناویان لێناوە (سام) ، کاتێ گەورەبووە بەچاکی زانیوە نا وی (سامی)بێ لەتەمەنی (٢٥) ساڵی هاوسەرگیری کردووە لەگەڵ ئافرەتێکی ئەڵمانی دوای — چوارساڵ هاوسەرەکەی بۆتەموسوڵمان٠

★شەرعی : واتا ئەوەی لەشەریعەتەوە وەرگیراوە٠

★التحریم : واتاحەرامکردن ، مەنعکردن

★سەبەب (هۆکار) : بەوشتەدەوترێت ، کەدەمانگەیەنێتەشتی تر بۆنموونە گوریس (حەبل) سەبەبەبۆسەرکەوتن٠

★ئەمر :

ئەمرلەزمانەوانی دا بریتییە لەحال و بارودۆخ ، بەلاّم لەزاراوەدا بریتییەلەداخوازی ئەنجا مدانی یان ئەنجام نەدانی کارێك٠جاری وایە ڕستەکەهەواڵییە مەبەستی داخوازییە وەکو : {والوالدت یرضعن أولادهن حولین کاملین} البقرة : ٢٣٣

واتا : (دایکان بۆماوەی دووساڵی تەواوشیردەدەن بەمنداڵەکانیان)٠وتراوە ئەمەفەرمانکردنە بەدایك بۆئەوەی بۆماوەی دووساڵ شیربدات بەمنداڵەکەی نەك گەیاندنی هەواڵی ڕوودانی - شتەکە ، خواش زاناترە٠

هەروەها کارێکی ڕابردوومەبەست پێی داخوازی بێت وەك وشەی (کتب) : {یأیهاالذین ءا منوا کتب علیکم القصاص في القتلی} البقرة : ١٧٨

واتا : (ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە نوسراوەلەسەرتان کەدەبێت تۆڵەی کوژراوەکانتان بسە نەوە)٠

هەروەها وشەی (علی) ئاماژەیە بەفەرمانکردن : {ولله علی الناس حج البیت من استطاع سبیلا} ال عمران : ٩٧

واتا : (مافی خوایە بەسەرخەڵکەوە کەحەجی ماڵی خوابکات ئەوکەسەی توانای هەیەبچێت بۆی)٠

ئەمریش دابەش دەبێت بۆواجب و سوننەت٠

★نەهی :

نەهی لەزمانەوانی دا واتا ڕێگری کردن لەکارێك وەك خوای گەورەدەفەرمووێ:{وينهى عن الفحشاء والمنكر} النحل : ٩٠

واتا : (ڕێگری ئەوەتان لێ دەکات تاوان وخراپەبکەن)٠

هەروەهابەشێوەی پرسیاری نکۆڵی (الاستفهام الانكاری) وەك خوای گەورە دەفەرمووێ :
{أفأنت تكره الناس حتى يكونوا مؤمنين}يونس : ٩٩

واتا : (ئایاتۆزۆرلەخەڵکی دەکەیت بۆئەوەی باوەڕبهێنن ؟)٠

نەهیش بۆزۆرمەبەست دێت وەك : حەرامی ، ناپەسندی ، ڕێنمایی کردن ، ٠٠٠هتد٠

★سوڕەتی فاتیحە ، پێی دەوترێ سەرەتا واتا سەرەتای قورئان بەنوسراوی٠وەپێی دەوترێ دا یکی قورئان واتا سەرچاوە لەبەرگەڕانەوەی گشت واتاکانی قورئان بۆئەوەی ئەوسوڕەتەلەخۆ ی گرتووە٠

★مانای التقوی :

بنەڕەتی وشەی تەقوا خۆپاراستنەلەوەی کەناخۆشە لە(الوقایە) هاتووە٠دەڵێن عومەری کوڕ ی خەتاب (خودالێی ڕازی بێ) پرسیاری کردلە(ئوبەی کوڕی کەعب) دەربارەی تەقوا ، ئەو- یش پێی وت : ئایاتۆبەڕێگەیەکی پڕدڕك ودالْ نەڕۆیشتووی ؟ وتی : بەڵێ ، وتی : چیت کر د ؟ وتی : خۆم ئامادەکردوهەوڵم دەدا بەرم نەکەوێ ، وتی : ئائەوەخۆپارێزی (تەقوا)یە٠

★گەردنکەچی :

بریتییە لەزەلیلی نواندن بۆخوای گەورە بەدڵ و بەپەلەکان٠

★ الشفعة :

هەڵگرتنەوەی بەشی شەریك٠

★تەفسیری ئایەتی : {في قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا ولهم عذاب أليم بماكانوا يكذ بون} البقرة : ١٠

ئەم جۆرەیان دووڕوویی بیروڕایی یە ، کەخاوەنەکەی هەتاهەتا لەناوئاگردەمێنێتەوە٠دڵیان نەخۆشی هەیە واتا نەخۆشی گومان نەخۆشی ناولاشە نییە ، ئەوانەدووڕووەکانن٠

★تەفسیری ئایەتی : {فاتقوا النار التى وقودها الناس والحجارة اعدت للكفرين}

واتا : (بترسن لەو ئاگرەی ، کەسووتەمەنییەکەی لەشی مرۆڤ و بەردە و بۆخوانەناسان ئاما دەکراوە)٠

وتراوە مەبەست لەبەرد ، بەردی ئەوبتانەیە پەرستراون٠

{انکم وماتعبدون من دون الله حصب جهنم أنتم لهاوردون} البقرة : ٩٨

واتا : (ئێوەلەگەڵ ئەوانەی جگەلەخوا دەیانپەرستن دەبێ بچنەناوئاگری دۆزەخ)

٭تەفسیری ئایەتی : {ولهم فيها أزواج مطهرة}

واتا : (ژنەکانیان لەوێ زۆرپاك و خاوێنن) وتراوە دوورن لەحەیز و چڵم و مەنی و منداڵبو ون٠

٭تەفسیری ئایەتی : {ولاتلبسوا الحق بالبطل وتكتموا الحق وأنتم تعلمون} البقرة : ٤٢

واتا : (ڕاست و ڕەوا بەناڕەوا دامەپۆشن حاشالەوڕاستییە مەکەن کەخۆتان زانیوتانە)٠

محەممەدی کوڕی ئیسحاق ڕیوایەتی کردووە لەئیبن عەباسەوە : {**وتكتموا الحق وانتم تعلمو ن**} **واتا : ئەوزانیاریانەی کەلەلاتانە دەربارەی پێخەمبەر(درودی خوای لەسەربێ)ئەوەی پێی ڕەوانەکراوە لای خۆتان دەبینن نوسراوە لەوکتێبانەدا کەلەبەردەستی خۆتانە و دەیزانن٠**

٭تەفسیری ئایەتی : {اهبطوا مصرا}

واتا : (بچنەشارێك لەشارەکان) وتوویانە ئەوشارەی کەفیرعەونی لێ بووە٠

٭عەرەفە :

وتراوە بۆیە ناونراوە عەرەفە ، چونکە خوای گەورە جوبرەئیلی نارد بۆلای حەزرەتی ئیبرا هیم (علیه السلام) هەتا گەیشتە عەرەفە ، دەڵێ : عرفت واتا زانیومە، چونکە جارێك پێش ئەوە هاتبووە ئەوشوێنە٠

٭تەفسیری ئایەتی : {اذقال الله يعيسى اعني متوفيك ورافعك الى } ابن كثير **دەڵێ : مە بەست لەوەفات لێرەدا خەوە ، وەك خوای گەورە دەفەرمووێ :** {وهوالذي يتوفكم باليل} الانعام : ٦٠

خودا (جل جلاله) لەکاتی خەوتنی دا بەرزی کردۆتەوە٠

٭تەفسیری ئایەتی : {ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكفرون}

وتوویانە هەرکەسێ ئینکاری لەوەبکات خودا ناردوویەتی ئەوەبێ دین بووە ، بەلاّم هەرکە سێ بڕوای پێبێ و فەرمانی پێنەکات ئەوەستەمکارەولادەرە٠ئیبنوتاوس وتوویەتی : ئەمە

وەك ئەوەنییە كەسێ برِوای بەخودا و فریشتەكان و كتێبەكان و پێخەمبەرەكان نەبێ٠

٭تەفسیری ئایەتی : {أحل لكم صيدالبحر وطعامه متعا لكم وللسيارة}

واتا : (رِاووخواردنی دەریا بۆئێوە حەلال كراوە ، ئێوە و رِێبواران دەتوانن بیانكەنە بژێوی خۆتان)٠

سيارة : **واتا رِێبوار**

٭تەفسیری ئایەتی : {وجاءت سيارة ٠٠٠} يوسف : ١٩

واتا : (كاروان گەیشتە ٠٠٠)

سيارة : **واتا كاروان**

سەرچاوەکان : -

یەکەم – کتێب :

١ – قورئانی پیرۆز.

٢ – عبدالله عبدالرحمن ، توندوتیژی خێزانی ٠٠٠تێڕوانین وچارەسەر ، چ٢ ، چاپخانەی ماردین ، هەولێر ، ٢٠١٣

٣ – محەممەد سەعید کوردە ، جاری جاران ، بەرگی یەکەم ، چاپخانەی هێڤی ، هەولێر ، ٢٠٠٩

٤ – ئەندازیار عوسمان ، تازەگەری قورئان ، بەرگی یەکەم ، چ١ ، ٢٠١٦

٥ – یاسر نەصرڕ ، ٢٥ هەڵە لەپەروەردەکردنی منداڵ دا ، و : محەممەد محەممەد حەمە میر زا ، چ١ ، چاپخانەی چوارچرا ، ٢٠١٥

٦ – عبدالله شێرکاوەیی ، بنەما ئەخلاقییەکانی کۆمەڵگەی ئیسلامی ، چ١ ، چاپخانەی مارد ین ، هەولێر ، ٢٠١٣

٧ – عمرعبدالعزیز ، پێگەی فەرمووده و حوجییەتی سوننەت لای ناصرڕی سوبحانی ، چ١ ، چاپخانەی سارا ، سلێمانی ، ٢٠١٧

٨ – بدرفياض العلي **، ڕەوشت بەرزی ، و : محەممەد زەهاوی ، چ١ ، ٢٠١٣**

٩ – عبدالحمید البلالی ، تێڕامانەکانی بەرەبەیان ، و : ئایندە محەممەد ، چ١ ، چاپخانەی ناوەندی سارا ، سلێمانی ، ٢٠١٧

١٠ – سەلام ناوخۆش ، کۆمەڵگەی کراوەی پێغەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) ، چ١ ، چا پخانەی ڕێنوین ، ٢٠١٧

١١ – جەلال جەمال زەڵمی ، هەڵسووکەوتەکانی پێغەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) و کار یگەییان لەسەر بونیادنانی حوکمەکان ، چ١ ، چاپخانەی چوارچرا ، سلێمانی ، ٢٠١٧

١٢ – فازل قەرەداغی ، وەڵامدانەوەی پرسیارە دەبەنگەکان – وەڵامی پرسیارە جوگرافی و مێژووییەکانی کتێبی ئایا قورئان پارێزراوە ؟ ، چاپخانەی چوارچرا ، سلێمانی ، ٢٠١٤

١٣ – واسق غازی ، ئاین و قورخکردنی حەقیقەت ، و : زێبارعەزیزخان مهاجیر ، چ١ ، چا پخانەی حاجی قادری کۆیی ، هەولێر ، ٢٠١٦

١٤ – عەبدولکەریم بەککار ، لەپێناوی خواوخەڵك دا ، و : کارزان دوکانی ، چ١ ، چاپخانەی ڕێ نویٚ ، ٢٠١٣
١٥ – مەلا ئەحمەدی قامیشی ، سیفاتی عبادالرحمن ، ٢٠١٧
١٦ – کۆمەڵێك نوسەر ، جیهانی دەریا ، و : خالید حەسەن بەرزنجی – سەروەر حەسەن ، چ١ ، ٢٠١٦
١٧ – قحطان عبدالرحمن الدوري ، بیروباوەڕی ئیسلامی و مەزهەبەکانی ، و : زێبار عەز یزخان مهاجر ، نوسینگەی تەفسیر ، هەولێر ، ٢٠١٥
١٨ – عائض القرني ، بەتایبەت بۆلاوان ، و : عماد جلال حبیب الله ، چ١ ، ٢٠١٦
١٩ – ئانتۆنی گیدنز ، سۆسیۆلۆژیا ، بەرگی دووەم ، و : عومەرڕەسول شینکی ، چ١ ، چاپخا نەی ئۆفسێتی قانع ، سلێمانی ، ٢٠٠٩
٢٠ – میشیل مالرب ، مرۆڤ و ئاینەکان ، و : عیمران هاواری ، چ١ ، چاپخانەی گەنج ، سلێما نی ، ٢٠٠٩
٢١ – سەعد بەزاز ، لەبارەی خوو و ڕەفتاری مرۆڤەوە – دیداری سەعد بەزاز لەگەڵ عەلی و ەردی ، و : وەهاب حەسیب ، چ٢ ، چاپخانەی حەمدی ، ٢٠١٩
٢٢ – محەممەد جەودەت ، فەلسەفەی مرۆڤبوون ، چ١ ، چاپخانەی ڕۆژهەلاٚت ، هەولێر، ٢٠١٦
٢٣ – عیماد ستار گوانی ، چەند ئامۆژگارییەك بۆئەوکچانەی دەیانەوێت شووبکەن ، چاپخا نەی شەهاب ، هەولێر٠
٢٤ – هەرێم عوسمان ، چەمکی مردن لەزمانی کوردی دا، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر٠
٢٥ – محەممەد شلال حەبیب ، بنەماکانی تاواناسی ، و : عبدالقادر صالح ، چ١ ، چاپخانەی کارۆ ، سلێمانی ، ٢٠١٧
٢٦ – ئوسامە محەممەد موفتی ، نووسینی ورد لەگەلاٚلّە و توێژینەوەی یاسایی دا ، و : عبد الله ڕواندزی ، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین ، هەولێر ، ٢٠١٦
٢٧ – کەمال ڕەزا ئەحمەد ، شرۆڤەی یاسای باری کەسێتی عیراق ، چ١ ، سلێمانی ، ٢٠١٢
٢٨ – أبوالاعلى المودودی ، بەرەوڕێبازی ئیسلام ، و : مستەفا عبدالله ، چاپخانەی شیمال ، کەرکوك ، ١٩٧٠

٢٩ – هادی عەزیز عەلی ، شێوازی یاسایی بۆبەرزکردنەوەی داواکاری مەدەنی ، چ١ ، چاپخا نەی ڕۆژهەلأت ، هەولێر ، ٢٠١٦

٣٠ – نجم عبداالله ، کۆمەڵگەی ئیسلامی لەنێوان شەرع و فیقە و واقیعدا ، چ١ ، چاپخانەی ڕۆمان ، سلێمانی ، ٢٠٠٧

٣١ – جمعه محەممەد مەحموود ، (فتح القریب) بەکوردی ، بەرگی یەك و دوو ، ١٩٧٤

٣٢ – جمال ماضي ، لێزانی لەچاندنی بەها بالأکاندا ، و : عبدالجبار قەرەداغی ، چ١ ، چا پخانەی ناوەندی سارا ، ٢٠١٧

٣٣ – بشیر حوسێن سەعدی ، یاسا لەنێوان کۆن و تازەدا ، چاپخانەی الحوادث ، بەغدا ، ١٩٨٨

٣٤ – ادم وهیب النداوی ، هاشمالحافظ ، مێژووی یاسا ، و : ئەحمەد قادرسەعید ، چ١ ، چا پخانەی کارۆ٠

٣٥ – بێ ناوی نوسەر ، مافی دانەر ، و : کەمال سەعدی ، سەردارعەزیز خۆشناو ، چاپخانە ی زانکۆی سەلاحەددین ، هەولێر ، ٢٠٠٠

٣٦ – هێمن فوئاد ، کاروانی هۆشیاری ، نوسینگەی تەفسیر ، هەولێر ، ٢٠١٧

٣٧ – شەمسەددین محەممەدی کوڕی ئەبی بەکر (ئیبن قەییمی جەوزی) ، توێشووی ئارامگر ان و سوپاسگوزاران ، و : عبدالله گەرمیانی ، چ١ ، چاپخانەی ڕێ نوێ ، ٢٠١٩

٣٨ – خالید تۆفیق پێنجوینی ، ئیمامی غەزالی فەیلە سووف و نوێگەری سەدەی پێنجەم ، ٢٠١٧

٣٩ – سەردار فەقێ حەسەن مستەفا ، سێ گوناه و تاوان لەپەنای ئیسلامدا ، چ١ ، چاپخانە ی هێڤی ، هەولێر ، ٢٠١٨

٤٠ – بەرنامەی ڕادیۆیی (ڕادیۆی دەنگی کوردستانی عیراق) ، پۆرترێت ، چاپخانەی کاروان ، ٢٠١٠

٤١ – عومەرکەمال دەروێش ، تەفسیری سوڕەتی نور ، چ١ ، چاپخانەی سیما ، سلێمانی ، ٢٠٠٩

٤٢ – أبومحمد الحسن بن علی بن خلف البربهاری ، شەرحی سوننە ، و : عبدالمجید عبد الحمید ، چ١ ، چاپخانەی نارین ، ٢٠١٤

٤٣ – محمد شحرور ، ئاين و دەسەلاَت ، و : سۆران سێوكانی ، چ١ ، ٢٠١٦
٤٤ – عبدالله عبدالعزيز هەرتەلی ، مانگی شەوی چواردە – ڕوونكردنەوەی (قصيدة البردة) ی ئيمامی البوصيری ، چ١ ، چاپخانەی ڕۆژهەلاَت ، هەولێر ، ٢٠١٣
٤٥ – ئەحمەد حەمەدەمين ڕەنجيار ، بەرگری لەپێشەوا بوخاری دژی ڕەخنە لێگرانی سەبا رەت بەهاوسەرگيری دايكمان عائيشە (خوا لێی ڕازی بێ) لەگەڵ پێغەمبەر (درودی خوای لەسەربێ) ، چ١ ، ٢٠١٧
٤٦ – سەلام ناوخۆش ، سەربردەی (٢٥) پێغەمبەرەكەی نێو قورئان ، چ١ ، چاپخانەی ڕۆژهە لاَت ، هەولێر ، ٢٠١٢
٤٧ – محەممەد عەبدولرەحمان لەتيف ، وتەی زانايانی مەزهەبی ئيمامی شافيعی سەبارەت بەكات و شوێن و شێوازی سەرەخۆشی و پرسە و تەعزييە گێران ، چ٧ ، چاپخانەی زانا ، سلێمانی ، ٢٠١٧
٤٨ – سەيدقوتب ، كۆمەڵگەی ئيسلامی ، و : جەمال گردەسۆری ، چاپخانەی پالێت٠
٤٩ – حافظ ابن رجب الحنبلی ، پەيامێك لەخراپی دلَڕەقی ، و : محەممەد دارامستەفا٠
٥٠ – مرهف عبدالجبار سقا ، ڕەوشتی بازرگان و ئادابی بازرگانی ، و : ئيسماعيل تاها ئيبر اهيم ، چ١ ، نوسينگەی تەفسير ، هەولێر ، ٢٠١١
٥١ – محمد متولی شعراوی ، بەهەشت ، و : حوسێن قادرپێنجوينی ، چ٢ ، سلێمانی ، ٢٠١٥
٥٢ – عومەرسلێمان ئەشقەر ، بيروباوەڕبوون بەخوا ، و : ئارامی گەلاَلَی ، چ١ ، چاپخانەی پەروەردە ، ٢٠٠٠
٥٣ – محەممەد شاكرمحەممەد صالح سيتو ، بنچينەكانی فيقه و ڕێساكانی ، و : كۆسار بەرز نجی ، چ١ ، چاپخانەی يادگار ، ٢٠١٧
٥٤ – تەفسيری ابن كثير بەكوردی ، و : علی حاجی عبدالله پريسی ، بەرگی يەكەم ، چ٣ ، چاپخانەی ناوەندی ڕۆشنبير ، ٢٠١٨
٥٥ – تەفسيری ابن كثير بەكوردی ، بەرگی دووەم٠
٥٦ – تەفسيری ابن كثير بەكوردی ، بەرگی سێيەم٠
٥٧ – ئەسلَی سەنجەر ، ئافرەتی عوسمانی لەنێوان وەهم و حەقيقەتدا ، و : جهادخاوەری ،

چاپخانەی چوارچرا ، ٢٠١٨
٥٨ – محمد بن صالح العثيمين ، بنەماكان لەزانستی تەفسیردا ، و : عبدالمجید عبدالحمید /كفری ، چ١ ، هەولێر ، ٢٠١٧
٥٩ – عەباس چنارانی ، هەزارپەندی پێشینان ، چاپخانەی كاروان ، هەولێر ، ٢٠١٣
٦٠ – علاءالدين رضا محمد ، ئایاتەلقین سوننەتە یان بیدعەیە ؟ چ١ ، چاپخانەی پەیڤ ، سلێمانی ، ٢٠١٣
٦١ – كیهان نیا ، نهێنی سەركەوتن لەبازاڕەكانی كاردا ، و : ئەدهەم ئەمین ، چ١ ، دەزگای ئاراس ، هەولێر ، ٢٠٠٧
٦٢ – صباح هەركی ، ئاین ئامۆژگارییە ، چ١ ، چاپخانەی منارە ، هەولێر ، ٢٠١٧
٦٣ – مصطفى ديب البغا ، التذهيب في أدلة متن الغاية والتقريب ، و : مەلائەحمەدی – شەریعە ، ٢٠١٥
٦٤ – مأمون مبيض ، لێكتێگەیشتن لەژیانی هاوسەرگیری دا، و : هونەرمەولودحوسێن ، چ١ ، چاپخانەی ڕۆژهەلأت ، هەولێر ، ٢٠١٤
٦٥ – محمدعبدالمجیدالرفاعی ، مێژووی خەلیفەڕاشیدییەكان – گومان و وەلأمدانەوەكان ، و : عبدالله گەرمیانی ، چ١ ، چاپخانەی ڕۆژهەلأت ، هەولێر ، ٢٠١٥
٦٦ – محەممەد راتب نابولسی ، چەند یاسایەك لەقورئانەوە ، و : دەستەیەك لەخوێندكارانی بەشی عەرەبی كۆلیجی زمان ، چ١ ، چاپخانەی ئەی توزێد ، ٢٠١٨
٦٧ – هەردەوێڵ كاكەیی ، پەندی پێشینان و قسەی نەستەق لەناوچەی كەركوكدا ، چ١ ، چاپخانەی ئاراس ، هەولێر ، ٢٠٠٨
٦٨ – عبدالكريم بكار ، موسوڵمانی ئیجابی ، و : بەهجەت جەمیل حامد ، چ١ ، ناوەندی ڕاگەیاندنی ئارا ، سلێمانی ، ٢٠١٤
٦٩ – حسام الدین جودت ، كۆسپەكانی حیجاب ، و : غازی ئیسماعیل میرۆستەمی ، چ٤ ، هەولێر ، ٢٠١٢
٧٠ – ناصری سوبحانی ، خەلقی ئادەم ، چ٣ ، ٢٠١٨
٧١ – كريم الشاذلی ، چەندێك لەژیان دەژیت ؟ ، و : نوری محمد عومەر ، چاپخانەی چوار

چرا ، سلێمانی ، ٢٠١٤

٧٢ – ئەدهەم شەرقاوی ، لەگەڵ پەیامبەر ، و : خالد تۆفیق ، ئازاد عەبباس ، چ١ ، چاپخانە ی ڕێنوین ، ٢٠١٨

٧٣ – ئەنوەرئەحمەدمستەفا ، بەرەولوتکەی وتاربێژی ، چ١ ، ٢٠٠٩

٧٤ – سەلام شەماع ، نهێنی یەکانی ژیانی عەلی وەردی ، و : ئارام ئەمین شوانی ، چ١ ، ٢٠١٨

٧٥ – هێمن عومەرخۆشناو ، بیرەوەری و ڕوانینەکانی مەلای گەورە ، چ١ ، چاپخانەی گرا – فیك ، دیاربەکر ، ٢٠١٧

٧٦ – عبدالله گەرمیانی ، وەلامێك بۆکتێبی تاوانی بوخاری ، چ١ ، ٢٠١٦

٧٧ – سوهەیب جەمیل عەلی ، نهێنی ژیانی قورئان خوێنان ، چاپخانەی ڕۆژهەلات، هەولێر ، ٢٠١٢

٧٨ – یوسف حاج ئەحمەد ، قوربانییەکانی خۆشەویستی ، و : لێژنەیەك ، چ٣ ، ٢٠٠٨

٧٩ – سەردارعوسمان خدرباداوەیی ، گەیلان ئەحمەد جەمیل ، ئابوری کشتوکاڵی ، چ١ ، چا پخانەی شەهاب ، هەولێر ، ٢٠١٣

٨٠ – داناعوسمان حەسەن ، جولەکە عەقیدە و شەریعەت و مێژوویان ، چ٢ ، ٢٠١٠

٨١ – سەربازمحەممەدحەسەن ، وێنەگرتن لەنێوان ڕێپێدان و قەدەغەکردن دا ، چ١ ، چا پخانەی ڕۆژهەلات ، هەولێر ، ٢٠١٨

٨٢ – ئیمامی غەزالی ، نهێنییەکانی نوێژ ، و : سۆران ، چ١ ، ٢٠١٣

٨٣ – ئەحمەدمەحمود ئەلخەلیل ، مێژووی کورد لەشارستانیەتی ئیسلامی دا ، و : زرار عە لی ، چ٢ ، چاپخانەی پەیوەند ، سلێمانی ، ٢٠١١

٨٤ – ابن قیم الجوزیة ، روضة المحبین ونزهة المشتاقین **(باخی ئەویندارا ن و سەیرانی پەرۆشان) ، و : هاوێرحاجی عوسمان ، چ١ ، چاپخانەی نارین ، ٢٠١٩**

دووەم – گۆڤار :

١ – چارە ، ژمارە (١٥) ، ٢٠١١

٢ – گولأن ، ژمارە (١٢١٩) ، ٢٠٠١

٣ – هەرێمی کوردستان ، ژمارە (٥٧٥) ، ٢٠١٩

٤ – زانست ، ژمارە (١٩ ، ٢٠) ، ٢٠١١

٥ – گولأن ، ژمارە (١١٠٤) ، ٢٠١٦

٦– متمانە ، ژمارە (٢٢) ، ٢٠١٤

٧ – ژوان ، ژمارە (٥) ، ٢٠٠٩

٨ – گوڵشەن ، ژمارە (٢) ، ٢٠٠٨

٩ – ڕێگای ڕاست ، ژمارە (٢) ، ٢٠٠٢

١٠ – نواڵەی نوێ ، ژمارە (٢٩) ، ٢٠٠٥

١١ – سامان ، ژمارە (٦) ، ٢٠١٢

١٢ – ڤالأنتاین ، ژمارە (٢) ، ٢٠٠٦

١٣ – خەون ، ژمارە (٧) ، ٢٠٠٩

١٤ – گوڵشەن ، ژمارە (١) ، ٢٠٠٨

١٥ – ژوان ، ژمارە (٢) ، ٢٠٠٩

١٦ – نیگا ، ژمارە (٨٤) ، ٢٠٠٨

١٧ – هەرێم ، ژمارە (٢٨٧) ، ٢٠٠٢

١٨ – هەرێم ، ژمارە (٢٦٠) ، ٢٠٠٠

١٩ – هەرێم ، ژمارە (٣٠٠) ، ٢٠٠٣

٢٠ – هەرێم ، ژمارە (٣٠٢) ، ٢٠٠٣

٢١ – هەرێم ، ژمارە (٣٠٣) ، ٢٠٠٣

٢٢ – هەرێم ، ژمارە (٢٧٦) ، ٢٠٠١

٢٣ – هەرێم ، ژمارە (٢٧٩) ، ٢٠٠١

٢٤ – هەرێم ، ژمارە (٢٨٠) ، ٢٠٠١

٢٥ — هەرێم ، ژمارە (٣١٢) ، ٢٠٠٤

٢٦ — هەرێم ، ژمارە (٣١٨) ، ٢٠٠٤

٢٧ — هەرێم ، ژمارە (٣٢٠) ، ٢٠٠٤

٢٨ — هەرێم ، ژمارە (٣٢١) ، ٢٠٠٤

٢٩ — هەرێم ، ژمارە (٣٢٥) ، ٢٠٠٥

٣٠ — نیگا ، ژمارە (١١٤) ، ٢٠١١

٣١ — هەرێم ، ژمارە (٣٢٨) ، ٢٠٠٥

٣٢ — هەرێم ، ژمارە (٣٣٢) ، ٢٠٠٥

٣٣ — هەرێمی کوردستان ، ژمارە (٥٧٥) ، ٢٠١٠

٣٤ — هاوسەر ، ژمارە (٢) ، ٢٠٠٩

٣٥ — نوالّەی نوێ ، ژمارە (٨٠) ، ٢٠١٠

٣٦ — نوالّەی نوێ ، ژمارە (٨٢) ، ٢٠١٠

٣٧ — نوالّەی نوێ ، ژمارە (٩١) ، ٢٠١١

٣٨ — زەنگ ، ژمارە (٢٤ — ٢٥) ، ٢٠٠٨

٣٩ — ڕێگای ڕاست ، ژمارە (٦) ، ٢٠٠٥

ناوەڕۆك	
بابەت	لاپەڕە

لەبارەی هاوسەرگیری	١
ئافرەت و شووكردنەوە	٥
ئافرەت و حیجاب	٧
لەخراپییەكانی سەرخۆشی	٨
هەواڵی ڕووح	٩
سەیروسەمەرەكانی دڵ	١١
ڕاڤەی سی فەرموودە	١٣
لەبارەی ڕەزیلی و دەستبلاّوی	٤٦
پرسەوسەرەخۆشیكردن	٤٧
بنەچەی مرۆڤ	٥١
تاوان و سزا	٥٢
هۆشیاری یاسایی	٥٤
خزمایەتی	٥٥
كاركردن	٥٦
تەوقەكردن	٥٨
ئەمانەت	٥٩
هیواكانی مرۆڤ	٦٠
گەنج و خۆڕۆشنبیركردن	٦١
قژڕەشكردنەوە	٦٢
مێژوو	٦٣
دایك و باوك	٦٤
بۆچی كارەساتمان بەسەردێت ؟	٦٥
زانیاری گشتی	٦٦
سەرچاوەكان	٩١